ALEXANDR SOLJENIȚÂN

Casa Matrionei. Incident la gara din Kocetovka

POVESTIRI

CASA MATRIONEI

La kilometrul 184 al căii ferate care duce de la Moscova la Murom şi la Kazan, la mai mult de şase luni după aceea, trenurile încă mai încetineau, mai-mai să se oprească. Călătorii îşi lipeau feţele de geamuri, ieşeau pe culoare: Ce s-a mai întâmplat? Se lucrează la calea ferată? A ajuns trenul înainte de vreme?

Nu. După ce treceau de barieră, trenurile accelerau, călătorii se întorceau la locurile lor. Doar mecanicii ştiau şi îşi aminteau de ce. Şi eu.

I

În vara lui 1956, lăsând în urmă un deşert dogoritor şi prăfuit, mă întorceam fără să am o destinaţie anume... în Rusia, pur şi simplu. Nu eram aşteptat şi nici invitat în nici un loc de pe teritoriul Rusiei: trecuseră vreo zece ani... Nu aveam decât o singură dorinţă, să mă stabilesc în Rusia de mijloc, departe de caniculă, în vuietul frunzelor din pădure. Voiam să mă strecor şi să mă pierd în Rusia profundă, dacă o astfel de Rusie exista, trăia undeva.

ALEXANDR SOLJENIŢÂN

Casa Matrionei. Incident la gara din Kocetovka

POVESTIRI

CASA MATRIONEI

La kilometrul 184 al căii ferate care duce de la Moscova la Murom şi la Kazan, la mai mult de şase luni după aceea, trenurile încă mai încetineau, mai-mai să se oprească. Călătorii îşi lipeau feţele de geamuri, ieşeau pe culoare: Ce s-a mai întâmplat? Se lucrează la calea ferată? A ajuns trenul înainte de vreme?

Nu. După ce treceau de barieră, trenurile accelerau, călătorii se întorceau la locurile lor. Doar mecanicii ştiau şi îşi aminteau de ce. Şi eu.

I

În vara lui 1956, lăsând în urmă un deşert dogoritor şi prăfuit, mă întorceam fără să am o destinaţie anume… în Rusia, pur şi simplu. Nu eram aşteptat şi nici invitat în nici un loc de pe teritoriul Rusiei: trecuseră vreo zece ani… Nu aveam decât o singură dorinţă, să mă stabilesc în Rusia de mijloc, departe de caniculă, în vuietul frunzelor din pădure. Voiam să mă strecor şi să mă pierd în Rusia profundă, dacă o astfel de Rusie exista, trăia undeva.

Cu un an înainte, în această parte a Uralului, aş fi putut să mă angajez doar ca muncitor necalificat. Un şantier demn de acest nume nu ar fi vrut să mă ia nici măcar ca montator-electrician. Eu însă eram tentat de învăţământ. Mi

se spusese – de către oameni informaţi – că nu voi avea nimic de câştigat din această călătorie, că va fi în zadar.

Dar lucrurile au început să se mişte. Când am urcat pe scara Oficiului Regional al Instrucţiei publice din Vladimir şi am întrebat unde este Serviciul personal, am văzut, spre marea mea mirare, că domnii aceia nu mai stăteau în spatele unei uşi capitonate cu piele neagră: în locul ei era o despărţitură din geamuri, aşa cum vezi în farmacii. M-am apropiat totuşi, cu timiditate, m-am aplecat în faţa ghişeului şi am întrebat:

— Nu aveţi cumva nevoie de un profesor de matematică într-un loc ferit, departe de calea ferată? Aş vrea să mă stabilesc acolo definitiv.

Actele mele de identitate au fost controlate minuţios, cuvânt cu cuvânt. Au urmat veniri şi plecări dintr-o cameră în alta, un telefon… Mirarea era reciprocă pentru că, de obicei, toată lumea cerea să ajungă la oraş, dacă era posibil chiar în capitală! Din senin, m-am pomenit cu un post asigurat: era la Visokoie Polie de Sus. Numai numele, şi-ţi încălzea sufletul!

Şi numele nu minţea. Pe o colină, între vâlcele, apoi alte coline, înconjurat din toate părţile de pădure, cu un iaz şi un dig mic, Visokoie Polie era exact locul unde ar fi bine să trăieşti şi să mori. Am rămas mult timp într-un boschet, aşezat pe un buştean, spunându-mi cât de mult mi-ar plăcea să nu mai am nevoie în fiecare zi de masa de prânz şi de cină, că m-aş mulţumi să stau aici şi să ascult noaptea freamătul ramurilor de deasupra mea, fără nici un aparat de radio care să tulbure liniştea, în timp ce întreaga lume ar tăcea.

Din păcate, Visokoie Polie nu avea brutar şi nici un fel de magazin de alimente… Toţi cei din sat le aduceau din capitala provinciei, cărând sacii în spinare.

M-am întors la Oficiu şi am implorat în faţa ghişeului. La început nici măcar nu mi s-a răspuns. După aceea însă, au

fost iarăşi veniri şi plecări, un telefon, scârţâituri şi, până la urmă, s-a bătut la maşină pe delegaţia mea: „Torfoprodukt”.

Turboprodus? Săracul Turgheniev, cu siguranţă că el nu ştia că se poate forma în rusă un asemenea cuvânt!

La gara mică din Torfoprodukt, o baracă provizorie din lemn înnegrit, am citit această indicaţie severă: „Nu urcaţi în tren decât pe partea gării”. Cineva adăugase, scrijelind cu un cui: „Şi fără bilet”. Cu acelaşi umor melancolic fuseseră gravate cu cuţitul aceste cuvinte definitive: „Nu avem bilete”. Abia mai târziu mi-am dat seama care era sensul exact al acestor adăugiri. Era uşor să ajungi la Torfoprodukt. Dar nu să şi pleci de acolo.

Tot aici se înălţau cândva păduri de basm, de nepătruns, care nu au supravieţuit Revoluţiei decât pentru a fi apoi tăiate de către muncitorii din Torfoprodukt şi colhoznicii din vecinătate. Gorcikov, preşedintele colhozului, a curăţat astfel multe hectare de pădure, iar copacii au fost vânduţi apoi avantajos în regiunea Odessa; colhozul lui a câştigat astfel decoraţii, iar el a primit medalia de Erou al Muncii Socialiste…

Între depresiunile turbăriilor se întindea, în dezordine, târguşorul muncitoresc în care barăcile uniforme, prost tencuite, din anii '30 se învecinau cu căsuţele cu faţade din lemn sculptat, cu verande cu geamuri, din anii '50. Dar între zidurile acestor căsuţe nu exista nici măcar un perete despărţitor care să urce până la tavan… Eram obligat să renunţ la speranţa de a închiria o cameră cu patru pereţi adevăraţi.

Deasupra satului se vedea un coş de uzină care scuipa fum. O cale ferată mică tăia târgul dintr-o parte în alta, iar locomotivele, împopoţonate şi ele, treceau şuierând strident, trăgând trenuri încărcate cu plăci sau brichete de turbă maronie. Puteam deja să presupun, fără teama de a greşi, că seara, deasupra porţii localului, va urla un difuzor, că beţivii vor umbla de colo până colo şi că se vor scoate cuţite.

Iată unde mă adusese visul meu de a găsi un loc liniştit pe pământul rusesc. Culmea este că acolo de unde veneam aş fi putut să locuiesc într-o colibă din chirpici care dădea chiar spre deşert. Şi ce vânt răcoros în fiecare noapte! Şi nimic altceva deasupra mea decât marea boltă cerească plină de stele!

Am dormit prost pe bancheta de la gară şi în zori m-am hotărât să fac din nou un tur al satului. De data aceasta am ajuns la o piaţă foarte mică. Fiind atât de devreme, nu era acolo decât o femeie care vindea lapte. Am cumpărat o sticlă de lapte şi am băut-o pe loc.

Felul cum vorbea m-a uimit. Era melodios şi mângâietor, iar cuvintele erau exact acelea a căror nostalgie mă împinsese să părăsesc Asia:

— Bea, bea cât îţi pofteşte sufletul! Văd eu, nu eşti de pe-aici, nu-i aşa?

— Dar dumneavoastră de pe unde sunteţi? am întrebat eu, regăsindu-mi zâmbetul.

Şi am aflat că peste tot împrejur erau turbării, că în spatele căii ferate este o movilă şi în spatele movilei este un sat, că acest sat se numeşte Talnovo, că dintotdeauna a fost acolo, de pe vremea când existau nobili, şi că stăpânei i se spunea „Ţiganca” – şi că împrejur pădurea era foarte deasă. Şi apoi urmau alte sate: Ceasliti, Ovinţi, Spudni, Şevertni, Şestimorovo, din ce în ce mai departe de calea ferată, spre lacuri.

Ah, ce uşurare mi-a cuprins sufletul auzind aceste nume! Îmi promiteau o Rusie profundă, autentică.

Am rugat-o pe noua mea cunoştinţă să mă conducă până la Tolnovo, după ce se închide piaţa, şi să căutăm împreună o izbă unde m-aş putea adăposti. Eram un chiriaş bun: pe lângă salariu, şcoala se angaja să-mi dea o căruţă de turbă pentru iarnă. Femeia părea acum îngrijorată; nu se mai punea problema de înduioşare. Ea nu avea loc (ea şi soţul ei aveau grijă de bătrâna sa mamă), aşa că m-a condus la nişte

rude, apoi la altele. Dar nu am găsit nicăieri o cameră. Spaţiul era prea mic şi era prea mult zgomot.

În cele din urmă am ajuns la un râu mic închis cu un dig şi un podeţ care se încălzeau la soare. Era locul cel mai încântător din întreg satul: două sau trei sălcii, o izbă strâmbă, raţe care alunecau pe apă şi gâşte care ieşeau pe mal scuturându-se.

— Asta e, nu ne mai rămâne decât să mergem la Matriona, spuse ghidul meu, care începuse să se cam sature de mine. Doar că la ea nu e prea îngrijit, lasă lucrurile în voia sorţii. E cam bolnavă…

Casa Matrionei era chiar acolo, la câţiva paşi: patru ferestre mici, aliniate spre partea rece şi austeră, un acoperiş din şindrilă pusă în două straturi şi încă o fereastră mică în podul casei, a cărui bordură era ajurată ca la casele bătrâneşti. Nu era o casă joasă: am numărat optsprezece rânduri de trunchiuri de brad şlefuite suprapuse. Totuşi, şindrilele acoperişului putrezeau şi trunchiurile erau gri de bătrâneţe; gri era şi portalul, cândva impunător, iar din streaşină lipseau câteva scânduri.

Poarta era închisă, dar în loc să bată, femeia îşi strecură mâna pe dedesubt şi împinse un zăvor, un şiretlic nevinovat pentru a descuraja animalele sau necunoscuţii. Acoperişul casei nu se întindea şi deasupra curţii micuţe, aşa cum se întâmplă adesea, dar în interiorul zidurilor se adăposteau multe camere. Odată ce treceai de uşa de la intrare, dădeai de câteva trepte care duceau la un culoar spaţios, înalt cât casa. La stânga, alte trepte urcau la camera bună, construcţie neîncălzită, care nu era legată de izba propriu-zisă şi tot de aici alte câteva trepte coborau la un beci aflat sub podea. La dreapta era izba, cu podul şi subsolul ei.

Era o casă veche şi bună, făcută pentru o familie mare, dar acum nu mai trăia în ea decât o femeie singură, de vreo şaizeci de ani.

Când am intrat, era întinsă pe soba rusească de lângă intrare, acoperită cu un maldăr sumbru şi nedesluşit de

boarfe, boarfe din acelea de mare preţ în viaţa unui om care munceşte.

Partea cea mai bună a acestei camere mari, cea din faţa ferestrelor, era năpădită de ficuşi plantaţi fie în oale, fie în ciubere puse pe scăunele sau pe banchete.

Umpleau singurătatea stăpânei casei cu mulţimea lor mută, dar vie. Se înmulţeau în deplină libertate, furând lumina meschină dinspre nord. În lumina care mai rămânea, faţa rotundă a Matrionei, ascunsă pe jumătate şi de coşul sobei, mi s-a părut galbenă, bolnăvicioasă. Iar ochii ei, parcă stinşi, spuneau ei înşişi că o rodea boala.

Am discutat aşa îndelung, ea acolo sus, culcată pe burtă, fără pernă, cu capul întors spre uşă, şi eu mai jos, în picioare. Nu a manifestat nici o bucurie la propunerea de a avea un locatar; s-a plâns de un rău confuz, mi-a spus că tocmai trecuse printr-una dintre acele izbucniri ale răului: o apuca o dată pe lună sau la două luni, dar atunci când se întâmpla…

— Mă ţine două zile, trei zile. Asta-nseamnă că n-o să pot nici să mă ridic, nici să vă fac de mâncare. Altfel, locul, nu pot să mă plâng de el, ar mai fi şi altele aşa…

Şi mi-a enumerat celelalte case unde ar fi mai confortabil şi mai plăcut pentru mine să închiriez o cameră şi m-a invitat să merg să le văd. Dar eu ştiam deja că soarta a hotărât: aici o să mă stabilesc, în această izbă slab luminată, cu oglinda ei întunecată în care nici nu se punea problema să mă văd, cu cele două afişe pătate, care lăudau vânzarea de cărţi şi recoltele, puse pe perete ca să arate frumos.

Pentru mine era bine aici pentru că Matriona, fiind prea săracă, nu avea radio şi, trăind singură, nu avea pe nimeni cu care să vorbească.

Deşi Matriona m-a obligat să alerg prin sat şi a rezistat mult timp când am venit a doua oară („Când nu eşti în stare, când nu ştii să găteşti, nu poţi să-i mulţumeşti pe oameni câtuşi de puţin!”), de data aceasta se ridicase din

pat şi chiar mi s-a părut că văd lucind în ochii ei mulţumirea atunci când am reapărut.

Ne-am pus de acord asupra preţului şi a cărbunilor pe care mi-i va da şcoala.

Abia mai târziu am aflat că de mult timp Matriona nu mai primise de nicăieri nici măcar o rublă. Pentru că nu primea pensie. Familia o ajuta puţin. Iar la colhoz, munca ei nu valora bani, ci bastonaşe (bastonaşe pentru „zilele de lucru” pe care controlorul le alinia în cartea ei de muncă plină de pete de grăsime).

Şi uite aşa m-am instalat eu la Matriona. Nici măcar nu a trebuit să ne împărţim camera. Patul ei era lângă uşă, în apropierea sobei, eu l-am întins pe al meu, un pat pliant, aproape de o fereastră. Am mutat ficuşii cei dragi ai Matrionei şi am împins o masă în faţa altei ferestre. Din fericire, în sat era curent electric: în anii '20, linia de la Satura ajunsese până aici. „Lămpile lui Ilici”, citeai în ziarele de atunci; cât despre ţărani, căscau ochii şi spuneau: „Ţarina Lumină!”

Fără îndoială că pentru cei din sat care aveau o situaţie mai bună, casa Matrionei putea să nu pară ospitalieră; dar noi doi am fost pe deplin ulţumiţi de ea şi în toamnă, şi în acea iarnă. Ploaia încă nu pătrundea înăuntru; când era ger, căldura sobei ţinea mult timp, abia spre dimineaţă se făcea frig, mai ales când vântul sufla spre partea casei care era în stare mai proastă. În afară de noi doi, Matriona şi cu mine, casa mai avea şi alţi locatari: o pisică, şoareci şi gândaci de bucătărie.

Pisica era bătrână şi mai cu seamă şchioapă, Matriona o luase de milă, iar ea adoptase casa. Deşi mergea pe cele patru labe, şontâcăia rău, având grijă să nu calce pe laba bolnavă. Când sărea de pe sobă pe podea, nu se auzea zgomotul pâslos pe care îl fac toate pisicile, era o izbitură scurtă de cele trei labe: buf! Şi era atât de puternică, încât mi-a trebuit ceva timp până să mă obişnuiesc cu ea şi

tresăream de fiecare dată. Era pisica, ateriza pe cele trei labe ca să şi-o protejeze pe a patra.

Dacă era plin de şoareci, asta nu înseamnă că pisica nu era stăpână peste ei: sărea ca un fulger în colţul peretelui şi venea cu ei în dinţi. Nu, şoarecii erau inaccesibili pisicii pentru că cineva, cândva, în vremuri mai bune, acoperise pereţii casei cu un tapet gofrat verzui… şi un strat nu a fost de ajuns, s-au pus cinci! Bine lipite între ele, acum se dezlipiseră de pe pereţi în multe locuri, aşa că izba parcă ar fi avut în interior un fel de piele, între trunchiurile de brad decojite şi sub această piele din hârtie, şoarecii îşi făcuseră culoare şi îi auzeai alergând cu neruşinare chiar şi pe sub tavan. Pisica urmărea cavalcada lor cu o privire reprobatoare, dar nu mai putea să facă nimic.

Uneori mai mânca şi gândaci, dar nu se simţea prea bine. Singurul lucru pe care îl respectau gândacii era linia marcată de peretele care separa locul unde se spălau vasele, acolo unde era gura sobei, de partea locuită a izbei. Nu intrau în cameră. Noaptea, în schimb, mişunau în acel loc şi, dacă seara târziu intram să beau apă şi aprindeam lampa, toată podeaua, banca mare şi chiar şi peretele formau parcă o singură pată maronie şi fojgăitoare. Am adus de mai multe ori borax de la laboratorul de chimie. L-am amestecat cu aluat şi cu amestecul acesta i-am otrăvit. Numărul lor s-a micşorat, dar Matriona se temea pentru pisica ei. Aşa că nu am mai pus otravă, şi din acel moment gândacii s-au înmulţit. În timpul nopţii, când Matriona dormea iar eu lucram aşezat la masa mea, galopul scurt şi intermitent al şoarecilor era acoperit de foşnetul uniform, muiat, continuu ca freamătul oceanului, al gândacilor din spatele peretelui. Dar m-am obişnuit cu acest zgomot pentru că nu era nimic în el care să însemne răutate sau minciună. Foşnetul acesta era chiar viaţa lor.

M-am obişnuit şi cu fata simpatică de pe afiş care de-acolo, de pe perete, îmi oferea cu încăpăţânare Bielinski, Panfiorov şi o grămadă de alte cărţi: meritul ei era că-şi

ţinea gura închisă. De altfel, m-am obişnuit cu tot ce exista în casa Matrionei.

Matriona se scula la patru sau cinci dimineaţa. De când o cumpărase de la cooperativă, cu douăzeci şi şapte de ani în urmă, pendula o lua întotdeauna înainte. Acest lucru nu o neliniştea pe Matriona; grija ei era să nu întârzie deloc, aşa că era sigură că nu va întârzia dimineaţa. Aprindea lampa din spatele peretelui de la bucătărie şi încetişor, cu mare grijă, încercând să nu facă zgomot, aprindea soba. Apoi mergea să mulgă capra (nu avea alte animale decât această capră cu blana de culoare alb-murdar şi cu coarnele strâmbe), mergea să aducă apă şi punea pe foc trei oale mici bune la toate: una pentru mine, una pentru ea şi a treia pentru capră. Scotea din pământ cartofi foarte mici pentru capră, mici pentru ea şi de mărimea unui ou de găină pentru mine. Cât despre cartofii mari, aceştia nu mai creşteau de mult timp în grădina ei de zarzavaturi nisipoasă, în care nu se mai pusese îngrăşământ de dinainte de război şi unde ea planta în fiecare an aceiaşi cartofi.

Nu percepeam aproape nimic din aceste plecări şi veniri matinale. Dormeam mult şi mă trezeam la lumina târzie a iernii; mă întindeam şi îmi scoteam nasul de sub cuvertură şi şubă. Cuvertura şi şuba plus haina vătuită din armată pusă pe picioare şi salteaua de paie de sub mine păstrau căldura chiar şi în nopţile când frigul puternic venit din nord lua cu asalt bietele noastre ferestre. Auzind în spatele peretelui un fâşâit discret, spuneam în fiecare dimineaţă, măsurându-mi vocea:

— Bună dimineaţa, Matriona Vasilievna!

Şi de fiecare dată auzeam din spatele peretelui aceleaşi vorbe binevoitoare. Mai întâi era un fel de mormăială modulată pe o notă caldă şi joasă, aşa cum vorbesc bunicile din poveşti:

— M-m-m-m… Bună dimineaţa şi dumneavoastră!

Şi imediat după aceea:

— Micul dejun e tocmai bun.

Ce era la micul dejun, nu spunea; de altfel, nici nu era greu de ghicit: cartofi fierţi în coajă, sau o supă de carton (o supă „împietrită”, cum spunea lumea de pe aici), sau o fiertură de orz (imposibil să cumperi anul acesta la Torfoprodukt alte crupe, şi chiar şi orzul îl obţineai cu lupte grele; fiind cea mai ieftină fainǎ, se îngrăşau porcii cu ea şi se vindea cu sacii). Nu era întotdeauna sărată cum trebuie şi, după ce terminai de mâncat, rămâneau pe cerul gurii şi pe gingii resturi care provocau arsuri.

Dar nu era vina Matrionei: nici unt nu găseai la Torfoprodukt, oamenii îşi smulgeau din mână margarina; doar un amestec de grăsimi de proastă calitate era accesibil. De altfel, soba rusească, după cum am observat eu, nu este practică pentru gătit: mâncarea se face departe de ochii bucătăresei şi căldura este inegală. Motivul pentru care s-a transmis din epoca de piatră până la strămoşii noştri este că, pusă în funcţiune doar dimineaţa, păstrează toată ziua la temperatura potrivită şi mâncarea pentru animale, şi cea pentru om. Mai mult decât atât, dormi la căldură.

Ascultător, înghiţeam tot ceea ce îmi pregătise şi împingeam cu răbdare spre margine toate lucrurile necuviincioase: fire de păr, o bucăţică de cărbune, lăbuţe de gândaci. Nu aveam curajul să îi fac reproşuri Matrionei. Nu mă prevenise ea însăşi? „Când nu eşti în stare, când nu ştii să găteşti, nu poţi deloc să-i faci pe oameni fericiţi!”

— Mulţumesc mult, spuneam eu cu cea mai mare sinceritate.

— Pentru ce? Pentru ceea ce vi se cuvine?

O spunea cu un zâmbet luminos, care mă dezarma. Apoi ochii ei spălăciţi mă priveau fără răutate şi mă întreba: „Şi pentru mai încolo, ce v-ar plăcea?” „Mai încolo” voia să însemne pentru seară. Mâncam de două ori pe zi, ca pe front. Ce puteam să cer pentru mai încolo? Acelaşi lucru, mereu acelaşi: carton sau supă „împietrită”.

Nu bodogăneam, viaţa mă învăţase să nu găsesc sensul existenţei cotidiene în mâncare. Puneam mai mult preţ pe această faţă rotundă pe care încercam în zadar să o fixez pe peliculă (îmi cumpărasem, în sfârşit, un aparat de fotografiat); când vedea că ochiul rece al obiectivului era aţintit asupra ei, Matriona lua un aer jenat sau peste măsură de sever.

O singură dată am reuşit să o surprind în timp ce se uita pe fereastră, zâmbind, la ceva de pe stradă.

Matriona a avut de înfruntat multe necazuri în toamna aceea. Apăruse o nouă lege a pensiilor şi vecinele îi băgaseră în cap să obţină şi ea una. Era absolut singură şi, de când începuse boala ei, fusese dată afară din colhoz. Câte nedreptăţi se făcuseră în cazul Matrionei! Era bolnavă, dar nu avea dreptul la pensie de invaliditate; muncise pe brânci la colhoz timp de un sfert de secol, dar pentru că nu lucrase în uzină, nu avea dreptul la vreo pensie pentru ea însăşi, putea doar să spere că ar obţine o pensie după bărbatul ei, mai exact pentru moartea capului familiei. Dar soţul ei murise de cincisprezece ani, la începutul războiului, şi acum nu era uşor să obţină adeverinţe de muncă din locurile unde lucrase şi să afle cât câştigase. Câte demersuri pentru aceste acte (şi pentru ca ele să menţioneze corect ceea ce câştiga soţul ei pe lună, chiar dacă mai puţin de trei sute de ruble), pentru confirmarea mărturiei că trăia singură şi nu primea ajutor de la nimeni, şi din ce an; după care trebuia să le ducă pe toate la Oficiul de Pensii şi apoi să le aducă înapoi, după ce corectase ceea ce nu era bine, şi apoi să le ducă iar. În sfârşit, să mai facă un drum ca să vadă dacă toate acestea au servit la ceva…

Aceste demersuri erau cu atât mai dificile, cu cât Oficiul era la douăzeci de kilometri la est de Talnovo, Sovietul târgului la zece kilometri la vest, iar cel al lotizării muncitoreşti la nord, la o oră de mers. A fost trimisă de la un birou la altul timp de două luni, pentru fleacuri (când

pentru o virgulă, când pentru un punct). Iat-o plecând spre Sovietul târgului, dar secretarul nu este astăzi, lipseşte uite-aşa, pur şi simplu, aşa cum se întâmplă în târguri. Deci veniţi din nou mâine? A doua zi secretarul este acolo, dar lipseşte ştampila. Aşa că trebuie să vină a treia oară… şi pe urmă a patra, pentru că nu au semnat actul cel bun, le-ar trebui ochelari… (Matriona a prins în ace, într-un singur teanc, toate aceste hârtii.)

— Mă distrug, Ignatici, mi se plângea ea după aceste deplasări inutile. Nu mai pot.

Dar tristeţea ei nu ţinea mult. Remarcasem că avea un mijloc sigur de a-şi recăpăta buna dispoziţie: munca. Lua imediat un hârleţ şi scotea cartofi; sau lua un sac şi pleca să caute cărbuni sau, mai mult, înarmată cu un coş împletit, mergea în pădurea îndepărtată ca să caute bace1. O plecăciune ici, una colo, nu în faţa ghişeelor, ci în faţa tufişurilor din pădure, şi apoi, cu spatele rupt de povară, Matriona se întorcea înseninată, mulţumită de toate, cu zâmbetul său blând.

— Acum am văzut, Ignatici, ştiu unde să-i găsesc! exclama ea, vorbind despre cărbuni. Un loc… îţi spun eu! Facem chef, ce mai!

— Dar, Matriona Vasilievna, cărbunii mei nu ajung? O căruţă plină…

— Aş! Cărbunii tăi! Încă de două ori pe-atâta, abia atunci ar ajunge! Aici iarna, când sunt geamurile îngheţate, nici n-ai pus bine o brichetă în foc, că s-a şi ars! Anul trecut am adus atâta cărbune de-ăsta! Nu mă crezi în stare să aduc zilele astea trei încărcături? Numa că poţi să fii prins. Deja o femeie din sat e în proces…

Da, era adevărat. Deja se simţea vântul rece al iernii şi oamenilor li se strângea inima. De jur împrejur erau păduri, dar nu puteau să ia lemne de nicăieri. Peste tot în mlaştini răcneau buldozerele, dar cărbunii nu li se vindeau oamenilor de aici; erau distribuiţi autorităţilor şi protejaţilor lor. În plus, dascălii, medicii şi muncitorii din

uzină primeau fiecare câte o căruţă de cărbuni. Combustibilul nu era prevăzut şi ar fi fost deplasat să ceri. Preşedintele colhozului mergea prin tot satul, se uita la oameni cu o privire autoritară, sau întunecată, sau cumsecade, vorbea despre orice, numai despre încălzire nu. Pentru că el era la adăpost. Şi pentru că iarna, asta nu conta…

Într-adevăr, înainte se furau lemne de pe moşiile nobililor, acum se şterpelea cărbune de la stat. Femeile se adunau câte cinci, câte zece, ca să aibă curaj. Acţionau ziua. Într-o vară se extrage mult cărbune şi se fac grămezi cam peste tot. Ceea ce este bine e că, odată extras, este imposibil să fie cărat imediat. E lăsat să se usuce până în toamnă, chiar şi până când cade zăpada, dacă drumul de toamnă este impracticabil sau dacă lucrările s-au tărăgănat.

Exact de acest interval de timp profitau femeile. La un transport cărau cu sacul şase brichete de cărbune dacă erau umede sau vreo zece dacă erau uscate. Un astfel de sac (cărat uneori şi pe o distanţă de trei kilometri – şi fiecare cântărea vreo treizeci şi cinci de kilograme!) era suficient pentru a face focul în sobă timp de o zi. Iarna ţine două sute de zile. Şi dimineaţa trebuie să aprinzi focul în soba rusească, iar seara în cea mică, „olandeză”.

— Ne spun o groază de baliverne, zicea Matriona, legându-se de cineva invizibil, dar de când nu mai sunt cai, trebuie să duci totul cu spatele, dacă nu, n-ai decât să mori! Spatele meu e o rană tot anul! Iarna trag de sanie, vara car vreascuri! Pe cuvântul meu!

Femeile nu se mulţumeau să facă doar un drum pe zi. În zilele ei bune, Matriona aducea până la şase saci plini cu cărbuni. Pe ai mei îi pusese la vedere, pe ai ei însă îi ascunsese sub podeaua de la intrare şi în fiecare seară baricada intrarea cu o scândură.

— N-o să-i găsească niciodată iuda ăştia, spunea ea zâmbind şi ştergându-şi fruntea transpirată. Niciodată n-o să dea de ei!

Ce putea să facă Direcţia? Nu avea destul personal ca să pună paznici în toate mlaştinile. Sigur, neavând încotro, după ce raportase un randament mare, micşora cifrele invocând fărâmiţarea cărbunelui, ploile…

Uneori se apuca să trimită o patrulă care încerca să le prindă pe femei la intrarea în sat; femeile aruncau sacii şi fugeau cât le ţineau picioarele. Câteodată, ca urmare a unui denunţ, miliţia făcea percheziţii în case, se întocmea un proces-verbal pentru deţinerea ilegală de cărbuni şi oamenii erau ameninţaţi cu procese. Plecările şi venirile femeilor încetau pentru un timp, dar iarna ameninţătoare le împingea iarăşi afară din casă, în noapte, trăgând săniile.

Observând-o pe Matriona, am remarcat că, în general, în afară de bucătărie şi treburile domestice, în fiecare zi era prevăzută o altă sarcină, nu mai puţin importantă; ordinea logică a acestor sarcini era înscrisă în capul ei şi, când se scula dimineaţa, ştia întotdeauna cum îşi va folosi ziua. Pe lângă cărbuni, pe lângă adunatul butucilor răsturnaţi de tractoare în mlaştini, pe lângă afinele pe care le conserva pentru iarnă în borcane mari, de trei litri („Pregăteşte-ţi dinţii, Ignatici!” spunea ea, servindu-mi-le cu mândrie), pe lângă scoaterea cartofilor din pământ şi alergatul în toate părţile pentru problema pensiei, mai trebuia să găsească şi fân pentru capra ei cu blană murdară.

— Spuneţi-mi, Matriona Vasilievna, de ce nu aveţi vacă?

— Ei! Ignatici, îmi explica ea întoarsă cu faţa spre masă, cu un şorţ murdar, stând în picioare lângă uşa de la bucătărie. Mie chiar mi-ajunge laptele de la capră! Dacă am o vacă, mă mănâcă ea pe mine. Lângă calea ferată nu ai voie să coseşti, partea aia e-a Căilor Ferate; nici în pădure, e a Direcţiei Ape şi Păduri; în colhoz, nici atât: nu mai eşti în colhoz, zic ei. Şi să ştii că ele, colhoznicele, trebuie să dea totul la colhoz, tot, până la ultima picătură, crede-mă! Când au dreptul să se gândească la ele, a căzut deja zăpada, nu mai e iarbă! Înainte, cel mai bun timp ca să aduci fânul era

la mijlocul verii, de la Sfântul Petru la Sfântul Ilie. Iarba aia era miere, aşa se zicea…

Să strângă iarbă pentru singura ei capră nu era deloc o treabă uşoară. Dis-de-dimineaţă lua un sac şi o coasă şi se ducea în locuri unde ştia că se poate cosi iarba: la marginea câmpurilor, pe marginea drumului, pe insulele mici din mlaştini. Umplea bine sacul şi căra în spate iarba aceea proaspătă, grea; când ajungea în curtea ei mică o întindea într-un strat compact. Când se usca, un sac plin cu iarbă îi dădea o furcă de fân.

Prima măsură pe care a luat-o noul preşedinte al colhozului, numit de curând, trimis de la oraş, a fost micşorarea grădinilor de zarzavat ale invalizilor. Cincisprezece ari de nisip i-au rămas Matrionei, dar mai erau zece, lăsaţi în paragină în spatele gardului de uluci. De altfel, aceşti cincisprezece nenorociţi de ari erau suficienţi pentru ca cei din colhoz să-şi exercite drepturile asupra Matrionei. Când nu era mână de lucru sau când femeile refuzau cu prea multă încăpăţânare să muncească, nevasta preşedintelui colhozului venea s-o vadă pe Matriona. Şi ea era tot de la oraş, hotărâtă; cu scurta ei gri îmblănită, cu ochiul necruţător, arăta ca un soldat. Intra în izbă şi, fără să spună bună ziua, se uita la Matriona cu severitate. Iar Matriona nu mai ştia unde să se vâre.

— Bine, spunea ea cu o voce clară. Tovarăşă Grigorieva! Trebuie să ajutăm colhozul! Mâine trebuie să descărcăm bălegarul!

Faţa Matrionei se încreţea într-o jumătate de zâmbet de scuză, ca şi cum i-ar fi fost ruşine pentru nevasta preşedintelui că nu putea s-o plătească pentru munca ei.

— Sigur… răspundea ea, tărăgănând cuvintele. Dar sunt bolnavă, doar ştiţi. Şi nu mai sunt tovarăşă la colhoz. Şi-apoi repede, reluând fraza, adăuga: Şi-atunci, la ce oră trebuie să vin?

— Nu uita să-ţi iei furca, rostea cu gravitate vizitatoarea şi dispărea într-un foşnet de fustă ţeapănă.

— Ei, poftim! bombănea Matriona după plecarea ei. Nu uita furca! N-au nimic la colhoz, nici furci, nici lopeţi! Nu sunt bărbaţi pe-aici, cine-o să-mi pună coadă la furcă?

Reflecta la acest lucru toată seara.

— N-au decât să zică vrute şi nevrute, Ignatici, dar treaba asta n-are nici cap, nici coadă. Te propteşti în sapă şi aştepţi să auzi la prânz sirena de la fabrică, şi mai sunt şi femeile care se dondănesc, numără câte au venit şi câte au rămas acasă. Înainte, când munceai pentru tine, n-ai fi auzit un sunet, doar „vai-vai-vai!” – uite, a venit masa! Uite, s-a lăsat seara!

Şi totuşi, dimineaţa devreme îşi lua furca şi pleca.

Dar nu era doar colhozul: oricare rudă îndepărtată, dar chiar şi o vecină, puteau să vină seara şi să-i spună Matrionei:

— Matriona, mâine vii să-mi dai o mână de ajutor. Terminăm de scos cartofii.

Şi Matriona nu putea să refuze. Lăsa baltă ordinea prevăzută a treburilor ei, mergea s-o ajute pe vecină şi spunea, când se întorcea, fără nici cea mai mică umbră de invidie:

— Ah, Ignatici, dacă-ai şti ce cartofi are! E-o plăcere să-i scoţi! Aş fi rămas acolo, zău!

Aşa stând lucrurile, nu putea să existe săpat în grădinile de zarzavaturi fără Matriona! Femeile din Talnovo calculaseră cu precizie că era mai greu şi dura mai mult să-ţi sapi singură grădina decât să iei un plug, să se înhame la el şase femei şi să are astfel în şase grădini. Şi-atunci, cine era chemat în ajutor? Matriona.

— Ia spuneţi-mi, aţi plătit-o? o întrebam eu câteodată.

— Nu vrea bani. Trebuie să te lupţi cu ea ca să primească.

Şi mai avea şi alte griji mari Matriona, când îi venea rândul să-i hrănească pe cei doi ciobani, unul voinic, surd şi mut şi celălalt un ştrengar care avea mereu în colţul gurii un chiştoc plin de salivă, îi venea rândul doar o dată la şase săptămâni, dar atunci Matriona avea mari cheltuieli.

Mergea la cooperativă, cumpăra conserve de peşte, obţinea cu mare greutate zahăr, unt, tot felul de lucruri pe care ea nu le mânca.

— Ia seama la croitor şi la cioban, îmi explica ea. Eşti prost văzut de tot satul dacă nu le dai tot ce le trebuie.

În toată această viaţă plină de griji mai apărea din când în când şi un rău epuizant; Matriona se prăbuşea pe pat şi rămânea acolo de la două până la patru zile, culcată pe burtă. Nu se plângea, nu gemea, dar nici nu se mişca. În acele zile venea Maşa, o prietenă apropiată a Matrionei încă din anii tinereţii, se îngrijea de capră şi făcea focul. Matriona nu bea, nu mânca şi nu cerea nimic. S-o chemi pe doctoriţa de la dispensar ar fi fost un lucru nemaiauzit la Talnovo, chiar indecent faţă de vecini („Da' ce, se crede cucoană?”). A fost chemată o dată; a venit cu un aer câinos şi i-a spus Matrionei să vină ea la dispensar când o să se pună pe picioare. Matriona s-a dus acolo fără tragere de inimă, i s-au făcut analize, a fost trimisă la spitalul raionului şi lucrurile s-au oprit aici. Dar era atâta treabă de făcut, te îndemna să trăieşti. Şi Matriona începea să se ridice din pat; se mişca încet, dar îi revenea vioiciunea.

— Dacă m-ai fi văzut înainte, Ignatici, spunea ea ca şi cum s-ar fi scuzat, ridicam sacii ca pe nişte flori, optzeci de kilograme, nu mi-era frică. Socrul meu striga: „Matriona, o să-ţi rupi spinarea!” Nu trebuia să m-ajute cumnatul ca să ridic trunchiul în car. Aveam un cal de la armată, Voltciok, un animal puternic…

— De la armată? De ce?

— Pe-al nostru l-au luat pentru război, ni l-au dat pe-ăsta, că era un pic lovit. Un animal ciudat… O dată s-a speriat şi a tras sania în lac, au sărit repede bărbaţii, da eu l-am apucat de frâu şi l-am oprit, nu vă mint! Era hrănit cu ovăz. Ţăranului îi plăcea să dea de mâncare cailor. Doar că, dacă mănâncă ovăz, nu prea îi place să care…

Nu era mereu curajoasă. Îi era frică de incendii, de fulgere, dar şi mai mult, Dumnezeu ştie de ce, de trenuri.

— Când trebuie să iau trenul până la Cerusti şi-l văd venind dinspre Neceaievka, cu ochii ăia mari, holbaţi, ca nişte farfurioare, şi şinele care mârâie… curge transpiraţia pe mine şi îmi tremură genunchii, nu te mint! îmi spunea Matriona, ea însăşi uimită, ridicând din umeri.

— Poate pentru că nu se dau bilete, Matriona Vasilievna?

— La ghişeu? Nu dau decât la clasa-ntâi! Şi uite că pleacă trenul! Şi noi ne-mbulzim la dreapta, la stânga: îţi dai seama! Bărbaţii urcau pe acoperiş, pe o scăriţă. Iar noi găseam în sfârşit o uşă deschisă la un vagon şi ne năpusteam înăuntru, aşa, fără bilete… Şi vagoanele alea, îţi spun eu, erau toate goale, toate, erau locuri peste tot… De ce nu dădeau bilete, nemernicii ăia fără inimă, chiar că nu ştiu!

Totuşi, în iarna aceea, viaţa i-a zâmbit Matrionei ca niciodată până atunci. Până la urmă i-a fost acordată o pensie, aproximativ optzeci de ruble, şi mai primea vreo sută şi ceva de la şcoală şi de la mine.

— Phii, ce viaţă frumoasă! murmurau deja câteva femei invidioase. Uite că are mai mulţi bani de când a-mbătrânit şi nu ştie ce să facă cu ei…

— Aş, ce-i aia o pensie? li se răspundea. Guvernul se schimbă de la un minut la altul! Ce dă azi, mâine ia-napoi!

Matriona şi-a comandat pâslari noi, şi-a cumpărat o cămaşă de noapte şi s-a dus la croitor să-i facă un palton dintr-o manta veche de uniformă pe care i-o dăduse un mecanic de la Cerusti, bărbatul fostei ei pupile, Kira. Croitorul cel cocoşat i-a vătuit-o şi rezultatul a fost cel mai, trainic palton pe care l-a avut vreodată Matriona în cei şaizeci de ani de existenţă!

La mijlocul iernii şi-a cusut în căptuşeala paltonului două sute de ruble: pentru înmormântare.

Mergea mai des serile la clacă, la Maşa, mâncau seminţe de floarea-soarelui. Dar nu invita pe nimeni la ea seara, respectându-mi munca. Doar de Bobotează, când m-am întors de la şcoală, am găsit izba plină de dansuri şi am

făcut cunoştinţă cu cele trei surori ale Matrionei (îi spuneau ei, sora cea mare, „nană” sau „dadă”). Până în ziua aceea nu călcaseră în izba noastră. Oare se temeau că le va cere ajutorul?

Pentru Matriona, un singur eveniment (să fi fost o prevestire?) a întunecat această sărbătoare. Se dusese la biserică, la cinci verste depărtare, la sfinţirea apei şi îşi pusese bidonul printre celelalte. Când slujba s-a terminat, femeile s-au repezit, înghesuindu-se, să-şi ia avutul, dar Matriona, ajunsă acolo printre ultimele, nu şi-a mai găsit bidonul. Şi nu fusese lăsat nici un alt recipient în locul lui. Se făcuse nevăzut.

S-a dus de la o femeie la alta, rugându-se de ele: „Măi, femeilor! Nu cumva aţi luat din greşeală apă sfinţită care nu era a voastră? Într-un bidon?”

Nimeni nu a recunoscut. Copiilor le place să facă astfel de farse, şi erau mulţi copii pe acolo.

Nu voi spune totuşi că era o credincioasă înfocată, era mai degrabă păgână. Era însă foarte superstiţioasă: e interzis să mergi de Sfântul Ion la grădina de zarzavaturi, altfel anul viitor nu mai ai nici o recoltă! Dacă furtuna întoarce zăpada, s-a spânzurat cineva; dacă îţi prinzi piciorul în uşă, o să vină cineva în vizită. Atât timp cât am trăit la ea, nu am văzut-o niciodată rugându-se şi nici făcându-şi semnul crucii. Dar nu făcea nimic fără să nu se lase în grija Domnului: „Dumnezeu să ne-ajute!”, îmi spunea ea de fiecare dată când plecam spre şcoală. Poate că se şi ruga, dar fără ca eu să fiu de faţă, intimidată de prezenţa mea sau temându-se să nu mă deranjeze. Exista un colţ sfânt în camera mare, iar în bucătărie era o icoană a Sfântului Nicolae. În zilele obişnuite rămâneau în întuneric, dar în timpul vecerniei de sâmbătă seara şi în zilele de sărbătoare aprindea candela dinaintea lor.

Cât despre păcate, avea mai puţine pe conştiinţă decât pisica ei cea şchioapă. Pisica omora şoareci…

Scăpând un pic de viaţa ei chinuitoare, Matriona începu să asculte mai atent „radioul” meu (îmi instalasem un „spion”, spunea ea despre priză). Având un receptor mic, radioul nu mai era o nenorocire, puteam să-l opresc oricând, dar într-adevăr, pentru mine, pierdut în izba mea, avea rolul de „spion”). Devenise o obişnuinţă în acel an ca în fiecare săptămână să fie primite două sau trei delegaţii străine care erau însoţite şi plimbate în numeroase oraşe şi se organizau mitinguri. Nu era zi să nu se transmită la radio comunicate care anunţau cu gravitate o groază de ospeţe, cine şi prânzuri.

Matriona ridica din sprânceană cu un suspin dezaprobator.

— Toate călătoriile astea n-o să aducă nimic bun.

Auzind vorbindu-se despre inventarea unor maşini noi, bombănea în bucătărie:

— Noi, mereu noi; nu mai vrem din alea vechi, şi unde-o să le punem?

Tot în anul acela ni s-au promis şi sateliţi artificiali. De-acolo de sus, de pe sobă, ridicându-şi capul, exclama:

— Of, săraca de mine! O să ne strice anotimpurile, iarna, poate şi vara…

De multe ori se transmiteau cântece ruseşti interpretate de Saliapin. Matriona îl asculta nemişcată. Apoi declara cu hotărâre:

— Cântă caraghios, nu cântă ca noi.

— Asta chiar că mă miră, Matriona Vasilievna! Ascultaţi mai atent!

A mai ascultat şi apoi mi-a zis, strângând din buze:

— Nu, nu-i asta. Nu e-n felul nostru. Se sclifoseşte.

Şi totuşi, Matriona m-a recompensat. S-a transmis într-o zi un concert de romanţe şi, deodată, după cinci cântece, Matriona a ţâşnit din spatele peretelui, strângându-şi şorţul cu mâinile, răvăşită, cu ochii ei spălăciţi umbriţi de lacrimi:

— Măcar astea-s de la dumneavoastră… a murmurat ea.

II

Aşa trăiam noi, Matriona şi cu mine, simplu, obişnuiţi aşa cum eram, ea cu mine şi eu cu ea. Nu întrerupea niciodată lungile mele seri de studiu, nu mă supăra cu nici o întrebare. Era atât de lipsită de curiozitate feminină – sau atât de delicată – că nici măcar o dată nu m-a întrebat dacă am fost căsătorit. Toate femeile din Talnovo îi puneau întrebări despre mine. Şi ea le răspundea:

— Dacă vreţi să ştiţi, n-aveţi decât să-l întrebaţi. Eu ştiu un singur lucru: nu-i de pe-aici.

Abia mai târziu, când i-am spus eu însumi că am stat mulţi ani în închisoare, a dat din cap fără să scoată o vorbă, ca şi cum ar fi bănuit dintotdeauna.

Tot aşa şi în ceea ce mă priveşte, pentru mine nu exista decât Matriona cea de astăzi, o femeie în vârstă care se lăsa un pic la voia întâmplării, şi mă feream şi eu să scotocesc în trecutul ei, fără să mă gândesc de altfel că ar fi ascuns vreun secret.

Ştiam că Matriona se căsătorise înainte de Revoluţie şi că, imediat după căsătorie, intrase sub acest acoperiş unde trăiam acum împreună, preluând treburile casei (în noua sa familie nu exista nici soacră, nici cumnată mai mare nemăritată, astfel că, încă de-a doua zi de după nuntă, a trebuit să se ocupe singură de oalele de pe foc). Ştiam că avusese şase copii, toţi muriseră la o vârstă foarte mică, niciodată nu avusese doi copii în viaţă în acelaşi timp. Apoi avusese o pupilă, o anume Kira. Cât despre bărbatul ei, nu se întorsese din ultimul război şi ea nu primise nici un anunţ de deces. Cei din sat care fuseseră în aceeaşi companie au spus că a fost făcut prizonier sau omorât, dar corpul lui nu a fost niciodată găsit. În cei unsprezece ani de după război, Matriona s-a convins ea însăşi că murise, şi bine a făcut. Presupunând că încă mai era în viaţă, probabil că se căsătorise pe undeva prin Brazilia sau Australia, satul Talnovo şi limba rusă începând să se şteargă deja din memoria lui…

Într-o zi, când m-am întors de la şcoală, am găsit în izba noastră un oaspete. Un bătrân înalt, cu părul negru, cu căciula pe genunchi, stătea pe un scaun pe care Matriona îl pusese în mijlocul camerei, în apropierea sobei olandeze. Un păr negru, des, amestecat cu câteva fire de argint, îi acoperea faţa: barba neagră se unea cu mustaţa, neagră şi ea, aşa că abia i se mai vedea gura; favoriţii stufoşi abia lăsau să se întrevadă vârfurile urechilor şi urcau spre claia de păr care îi acoperea craniul; iar sprâncenele erau şi ele mari şi negre, ca două poduri aşezate unul în faţa celuilalt. Doar bolta frunţii i se pierdea în chelia din creştetul capului, întreaga sa făptură inspira înţelepciune şi demnitate. Se aşezase temeinic, cu mâinile încrucişate pe bastonul înfipt în podea, având o atitudine de aşteptare răbdătoare. Era limpede că nu îi adresa decât puţine vorbe Matrionei, în timp ce aceasta se agita în spatele peretelui.

Când am apărut, a întors spre mine capul impunător şi mi-a spus brusc:

— Dom'le! Nu vă văd bine. Fiul meu e elevul dumneavoastră. Antoşka Grigoriev…

Mai bine nu mai continua. În ciuda dorinţei mele de a-l ajuta pe acest bătrân demn, ştiam şi respingeam toate cuvintele inutile pe care urma să mi le spună. Antoşka Grigoriev era un băiat din clasa a patra primară, grăsuţ şi roşu la faţă, cu un aer de motan ghiftuit seara cu clătite. Venea la şcoală de parcă venea să se odihnească şi zâmbea leneş din spatele pupitrului. Să nu mai vorbim despre temele pentru acasă: nu făcea niciuna. Partea cea mai frumoasă era că, pentru a declara un procent ridicat de succes cu care şcolile din raionul nostru, din districtul nostru şi din cele vecine se mândreau, a fost lăsat să ajungă în fiecare an în clasa următoare şi înţelesese că, oricât l-ar fi ameninţat dascălii, va trece oricum clasa la sfârşitul anului, fără să se obosească. Pur şi simplu îşi bătea joc de noi. Nu ştia să scrie o fracţie şi nu distingea un triunghi dreptunghic de unul isoscel. I-am dat în primele două

trimestre cele mai proaste note din toată clasa şi aceeaşi soartă îl aştepta şi în al treilea.

Şi acum, cum să-i spun acestui bătrân pe jumătate orb, care ar fi putut să fie mai degrabă bunicul, nu tatăl lui Antoşka, venit să-mi facă această vizită umilitoare, cum să-i spun deci că şcoala îşi bătuse joc de el şi că eu refuzam să-l mai păcălesc, altfel toată clasa mea ar fi la pământ şi eu nu aş fi decât un şarlatan, căruia puţin îi pasă de meseria şi de funcţia sa.

— Da cât n-am încercat, dom'le, m-a asigurat vizitatorul. Îl bat la ora asta în fiecare săptămână. Şi-am mâna grea!

În timpul discuţiei mi-am adus aminte că Matriona încercase deja o dată să intervină în favoarea acestui Antoşka Grigoriev, dar nu o întrebasem care erau legăturile de rudenie dintre ei… şi refuzasem. Şi astăzi, după ce Fadei Mironovici a plecat, obţinând aprobarea mea de a veni în mod regulat să afle noutăţi despre fiul său, Matriona s-a postat în uşa micii sale bucătării ca o miloagă mută.

— Lămuriţi-mă, Matriona Vasilievna, care e legătura dumneavoastră de rudenie cu acest Antoşka?

— Este fiul cumnatului meu, răspunse ea scurt şi plecă să mulgă capra.

Un calcul rapid mi-a permis să înţeleg că acest bătrân tenace, negru ca un corb, era chiar fratele soţului dispărut despre care nu se mai ştia nimic.

Şi aşa a trecut seara… Matriona nu a mai reluat discuţia. Şi totuşi, mai târziu, când bătrânul deja îmi ieşise din minte, în timp ce stăteam şi scriam în izbă, însoţit de foşnetul gândacilor şi tic-tacul pendulei, din colţul întunecat se auziră brusc vorbele Matrionei:

— Era cât pe ce să mă mărit cu el, Ignatici… Uitasem şi de ea, nu o mai auzeam, dar vocea care urca din umbră era atât de tulburată, de parcă bătrânul ar fi hărţuit-o dintotdeauna.

Era evident că Matriona se gândise la acest lucru toată seara.

Se ridică din patul ei cu boarfe şi înainta încet spre mine, de parcă şi-ar fi căutat cuvintele.

M-am ridicat de pe scaun şi pentru prima dată am văzut-o pe Matriona într-o lumină nouă.

Nu exista lampă pe tavanul camerei noastre mari, cu pădurea ei de fâcuşi. Dar lampa de pe masa mea forma un cerc luminos deasupra caietelor mele. În rest, camera era scăldată într-o lumină care părea, atunci când ieşeai din această insulă strălucitoare, o penumbră cu un nimb roz. Aşa apărea acum Matriona în această penumbră. Iar obrajii ei, pe care îi văzusem întotdeauna galbeni, păreau şi ei tot roz.

— El a fost primul care a vrut să mă ia de nevastă, înaintea lui Efim… Era fratele mai mare… Eu aveam nouăsprezece ani, el douăzeci şi trei… Toţi trăiau aici, în casa asta. Era casa lor. Construită de tatăl lor.

Fără să vreau, m-am uitat în jurul meu. Vechea casă cenuşie, putrezită, a apărut deodată în faţa mea, cu straturile ei succesive de tapet uzat pe sub care galopau şoarecii, cu trunchiurile de brad proaspăt şlefuite pe care anii nu le înnegriseră, cu un uşor miros de catran.

— Şi l-aţi… Şi ce s-a întâmplat?

— Pădurea ne-a văzut de multe ori împreună în vara aia, continuă ea cu o voce joasă, pădurea care era acolo unde e acum grajdul de cai al colhozului, au tăiat-o… Eram gata-gata să mă mărit, Ignatici. A-nceput războiul cu nemţii. Şi Fadei a fost mobilizat.

Rosti aceste cuvinte şi în faţa mea apăru, în albastru, alb şi galben, vara lui 1914: cerul, încă era un cer al păcii, norii care se adunau şi campaniile însufleţite de seceriş. Mi i-am imaginat unul lângă altul, el, un diavol negru ca smoala, cu secera pe umăr, ea, cu obrajii rumeni, strângând în braţe un snop. Şi cântecele, cântecele care răsunau sub cer, acele cântece pe care satul a renunţat de mult să le mai cânte… de altfel, cu toate maşinile astea, cine s-ar mai gândi să cânte?

— A plecat şi n-a mai dat nici un semn de viaţă… L-am aşteptat trei ani, mi-am înghiţit amarul; nimic, nici o veste, nici oase pe care să le-ngrop…

Şi-a întors spre mine capul acoperit cu o broboadă decolorată; în lumina blândă şi piezişă a lămpii, faţa ei, acum parcă fără riduri, era cea a unei fete tinere care trebuia să facă o alegere îngrozitoare.

Da… da… înţelegeam… copacii îşi pierduseră frunzele, căzuse zăpada, apoi se topise. Erau multe lucruri de făcut, arat, însămânţat, secerat. Şi-au căzut iar frunzele, şi zăpada. A fost revoluţie, şi-apoi o altă revoluţie. Şi lumea s-a răsturnat.

— Mama lor a murit şi Efim m-a cerut de nevastă: „Ai vrut să vii în izba noastră, mi-a spus el, bine, vino…”. Era cu un an mai mic decât mine. La noi aşa se spune: femeia cu judecată îşi ia bărbat după ce trece sărbătoarea Acoperământul Maicii Domnului, aia fără minte se mărită de Sfântul Petru: N-aveau destui oameni la lucru… Şi-am zis da… De Sfântul Petru ne-am căsătorit şi de Sfântul Nicolae… cine s-a-ntors? Fadei… eliberat dintr-un lagăr de prizonieri din Ungaria.

Matriona îşi închise ochii. Se întoarse spre uşă de parcă aceasta ar fi fost vie.

— A-nţepenit pe prag. Am ţipat din toate puterile. Aş fi vrut să mă arunc la picioarele lui! Dar nu era cu putinţă… „Dacă n-ai fi fratele meu, v-aş omorî pe amândoi!” a spus el.

Am tresărit. Sub efectul exaltării, sau poate al fricii ei, l-am văzut cu claritate, negru tot, în picioare în uşă, cu securea ridicată spre Matriona.

S-a calmat, s-a sprijinit pe spătarul scaunului din faţa ei şi, cu o voce melodioasă, a continuat povestirea:

— Of, săraca de mine! Erau în sat destule fete de măritat, dar el n-a vrut-o pe niciuna. „Eu nu vreau alt nume, numa' pe-al tău îl vreau. Vreau o a doua Matriona.” Şi, mă crezi, a dat peste una la Lipovka; şi-au făcut o casă separată;

trăiesc şi-acum tot acolo, treci în fiecare dimineaţă prin faţa ei când mergi la şcoală.

Ah! Deci asta era! Mi-am amintit că am văzut-o de mai multe ori pe această a doua Matriona. Nu-mi plăcea de ea, venea mereu pe la Matriona mea ca să se plângă că o bate bărbatul, că e hrăpăreţ, c-o pune să muncească pe brânci, plângea mult şi vocea ei avea accente tânguitoare.

Aşa că Matrionei mele nu avea de ce să-i pară rău. Matriona lui mâncase bătaie toată viaţa, şi o mai bătea şi acum, toată casa trăia sub teroare.

— El nu m-a bătut nici măcar o dată, continuă Matriona, amintindu-şi de Efim. Când era pe stradă cu ceilalţi, dădea şi el cu pumnul, nu se dădea-napoi, dar în mine, niciodată… Ba da, o singură dată… mă certasem cu sora lui şi m-a rănit la frunte cu o lingură. „N-aveţi decât să vă-necaţi, să vă strângeţi de gât, trântorilor!” Şi am plecat în pădure. De atunci nu m-a mai atins.

Se pare că nici lui Fadei nu avea de ce să-i pară rău: Matriona lui născuse şase copii (printre care şi Antoşka al meu, mezinul, venit pe lume „cam la spartul târgului”), şi toţi erau în viaţă, în timp ce Matriona şi Efim nu rămăseseră cu niciunul dintre copiii lor: muriseră toţi, inexplicabil, înainte de a împlini trei luni.

— Am avut o fetiţă, tocmai se născuse, o spălam şi ea ţipa, şi deodată a murit. Aşa că n-a mai trebuit s-o spăl pentru înmormântare…

Şi satul a hotărât că Matriona era victima farmecelor.

— Mi s-au făcut farmece! Aşa e! afirma Matriona cu convingere… M-au dus la o fostă călugăriţă, m-a făcut să tuşesc, credea că farmecele o să iasă din mine ca o broască. Nici gând, nu s-a-ntâmplat nimic…

Şi anii s-au scurs aşa cum se scurge apa… în '41, Fadei, care deja nu mai vedea, nu a fost trimis în război, dar a plecat Efim. Şi la fel ca şi fratele lui mai mare, în timpul primului război, fratele cel mic a fost dat dispărut în timpul celui de-al doilea. Doar că el nu s-a mai întors. Casa, care

cândva fusese plină de viaţă, era acum pustie şi putrezea şi îmbătrânea la fel cum îmbătrânea şi Matriona în singurătatea ei.

Şi-atunci i-a cerut celeilalte Matriona, Matriona cea cu viaţă de câine bătut, o „parcelă” din măruntaiele ei (doar dacă nu cumva o picătură din sângele lui Fadei): a cerut-o pe ultima născută, pe micuţa Kira.

Timp de zece ani a crescut-o ca pe propria ei fiică, în locul copiilor ei dispăruţi. Cu puţin timp înainte de venirea mea, o măritase cu un mecanic tânăr din Cerusti. Doar de la ei mai primea câte un mic ajutor: puţin zahăr şi, când tăiau porcul, o bucăţică de slănină.

Împovărată de suferinţă şi gândindu-se că va muri în curând, Matriona a anunţat ultimele sale dorinţe: şarpanta care adăpostea camera bună, aflată sub acelaşi acoperiş cu izba, trebuia să-i revină, după moartea ei, Kirei. Despre izba propriu-zisă n-a spus însă nici un cuvânt. Dar şi celor trei surori ale ei li se scurgeau ochii după această izbă.

În seara aceea, Matriona mi s-a destăinuit de-a fir a păr. Şi, aşa cum se întâmplă deseori, rotiţele şi axa vieţii ei, pe care abia începusem să le întrezăresc, s-au pus în mişcare în zilele următoare. Kira a venit de la Cerusti, înnebunindu-l pe Fadei: pentru a obţine şi a păstra un teren la Cerusti, tinerii căsătoriţi erau obligaţi să ridice pe el o construcţie. Şarpanta Matrionei era tocmai bună pentru aşa ceva. Nu era altă soluţie, dat fiind că lemnul era de negăsit. Şi, mai mult decât Kira şi soţul ei, Fadei a fost cel care s-a înflăcărat de-a binelea pentru această parcelă de pământ.

Apoi ne-a vizitat, o dată, de două ori, cerându-i Matrionei pe un ton grav, poruncitor, să-i dea imediat Kirei şarpanta, cât este încă în viaţă. De data aceasta nu mai avea nimic din bătrânul înţelept sprijinit în baston pe care cea mai mică bruftuluială sau cel mai mic cuvânt aspru l-ar fi făcut să se prăbuşească. La fel de bine făcut, deşi un pic aplecat din cauza bolii de rinichi, păstrând, la cei peste şaizeci de ani,

toată strălucirea neagră a tinereţii în păr, ataca plin de înfocare.

Matriona nu a dormit două nopţi. Hotărârea era dificilă. Nu că i-ar fi părut rău să dea camera cea bună, oricum nu folosea la nimic, ea care niciodată nu era zgârcită cu munca şi cu bunurile sale. De altfel, această cameră i-ar fi revenit Kirei. Dar Matrionei îi era teamă să înceapă demolarea unui acoperiş sub care trăise patruzeci de ani. Chiar şi mie, chiriaş fiind, îmi părea rău când mă gândeam că vor fi smulse scândurile şi se vor demonta trunchiurile de brad.

Dar cei care insistau ştiau bine că Matriona nu se va împotrivi.

Şi într-o dimineaţă de februarie, Fadei a venit însoţit de fiii şi ginerii lui şi casa s-a umplut de sunetele ascuţite scoase de cele cinci securi, însoţite de scârţâitul scândurilor smulse. Cu ochii strălucitori, Fadei conducea lucrările. Deşi nu mai putea să-şi îndrepte bine spatele, trebuia să-l vezi cum se căţăra peste tot, până la căpriori, iar când era jos se agita şi ţipa după ajutoare. Era copil când construise această casă împreună cu tatăl său; camera bună o făcuseră pentru el, fiul cel mare, ca să aibă unde să stea după căsătorie. Parcă era cuprins de frenezie, acum că o demola bucată cu bucată pentru a o duce departe de această casă care nu mai era a lui.

După ce fiecare şir de trunchiuri şi fiecare scândură au fost numerotate, şarpanta camerei a fost demolată în întregime, la fel ca şi subsolul; izba şi culoarul, acum mai scurt, au fost apoi închise cu un gard provizoriu din scânduri. Lăsaseră în acest gard deschizături şi totul arăta clar că demolatorii nu erau constructori şi că nici nu se aşteptau ca Matriona să mai facă umbră pământului mult timp.

În timp ce bărbaţii mânuiau securile, femeile se grăbeau să facă rost de ţuica proastă pentru ziua de transport (ţuica din cereale ar fi costat prea mult). Kira adusese din regiunea Moscovei şaisprezece kilograme de zahăr, iar

Matriona Vasilieva, profitând că era noapte, le-a dus împreună cu nişte sticle la cel care făcea ţuică în mod clandestin.

Odată scoase trunchiurile şi stivuite în faţa portalului, bărbatul mecanic al Kirei plecă la Cerusti ca să caute un tractor.

Chiar în acea zi a început o furtună puternică de zăpadă. S-a învolburat şi s-a învârtit timp de două zile şi două nopţi şi a acoperit drumul cu troiene uriaşe. Apoi, după trecerea a unul sau două camioane care abia apucaseră să bătătorească zăpada, vremea s-a îmblânzit brusc. Într-o singură zi, zăpada s-a transformat într-o supă, s-au format ceţuri umede, jgheaburile eliberate de povara zăpezii susurau şi picioarele se înfundau până la carâmbi.

Două săptămâni a trebuit să aştepte tractorul şarpanta demolată! Două săptămâni în timpul cărora Matriona a rătăcit ca un suflet chinuit. Se chinuia mai ales gândindu-se la cele trei surori ale ei care o vizitaseră şi o învinuiseră că şi-a vândut şarpanta ca o bătrână proastă; plecaseră spunând că nu mai vor s-o vadă niciodată.

Şi tocmai acum, în aceste zile, pisica Matrionei a fugit şi a dispărut. O nenorocire nu vine niciodată singură. Asta a fost încă o lovitură pentru ea. În sfârşit, drumul topit îngheţă din nou la suprafaţă. A urmat o zi însorită, simţeam că parcă revenim la viaţă. Matriona a avut în noaptea aceea un vis de bun-augur. Dimineaţă, când i-am spus că aş fi vrut să fotografiez pe cineva în faţa unui război de ţesut vechi (mai rămăseseră doar două, în două izbe), mi-a zâmbit confuz:

— Aşteaptă vreo două zile, Ignatici, o să trimită repede şarpanta… Am eu un război de ţesut, e-n stare bună, îl fac la loc şi o să poţi să mă fotografiezi. Zău că da!

O ispitea ideea de a regăsi ceva din trecutul său! Soarele roşu de iarnă scălda într-un roz delicat fereastra mică de pe culoarul scurtat şi se reflecta pe faţa Matrionei. Cei care nu au mustrări de conştiinţă au întotdeauna chipul senin.

La căderea nopţii, când m-am întors de la şcoală, am zărit mişcare în faţa casei. O sanie mare, nouă, prinsă de tractor, aştepta ticsită deja cu trunchiuri, dar mai era încărcătură de luat. Familia lui moş Fadei şi câţiva vecini care veniseră să dea o mână de ajutor terminau de încărcat o a doua sanie, aceasta fiind făcută cu ceea ce avuseseră la îndemână. Lucrau toţi ca nişte nebuni, cu îndârjirea care pune stăpânire pe oamenii ademeniţi de un câştig mare sau de perspectiva de a mânca şi a bea bine. Strigau unii la alţii, se certau.

Vorbeau despre sănii: să le ducă separat, sau împreună? Unul dintre fiii lui Fadei, cel şchiop, şi ginerele mecanic explicau că nu, că era imposibil, tractorul nu va face faţă. Şoferul tractorului, un voinic cu obrajii foarte roşii, aprinşi de băutură, mai degrabă genul „uite ce grozav sunt eu”, zbiera că nu are nevoie de sfaturi, că el este şoferul, că o să le ducă pe amândouă împreună. Socoteala lui era simplă: conform înţelegerii cu mecanicul, acesta îl plătea pentru transportarea şarpantei, nu pentru drumurile pe care le făcea. Două drumuri într-o noapte – douăzeci şi cinci de kilometri de fiecare dată, şi încă pe atât la întoarcere – nici nu se punea problema! Mai mult decât atât, dimineaţa trebuia să ducă înapoi la garaj tractorul pe care îl luase pe furiş ca să facă această muncă la negru. Bătrânul Fadei ardea de nerăbdare să ducă toată şarpanta chiar în ziua aceea şi le-a făcut semn alor săi să fie de acord. Au prins a doua sanie, cea făcută la repezeală, de prima, cea trainică.

Matriona fugea printre bărbaţi agitându-se, ajutând la ridicarea trunchiurilor în sanie. Am văzut atunci că îşi pusese haina mea vătuită care acum era murdară la mâneci de la noroiul amestecat cu gheaţă de pe trunchiuri şi mi-am exprimat nemulţumirea. Haina aceea o păstram ca amintire, mă încălzise în anii de grele încercări.

— Nenorocire! Ce nenorocire! spuse ea descumpănită. Am înşfăcat-o când am fugit, sigur… Am şi uitat că e a ta, Ignatici.

O dădu jos de pe ea şi o puse la uscat.

Au terminat de încărcat şi toţi cei care munciseră, vreo zece bărbaţi, trecură cu zgomot prin faţa mesei mele şi intrară pe sub perdeaua de la mica bucătărie. Se auzea clinchet de pahare şi uneori de sticle, vocile deveneau mai zgomotoase, lăudăroşeniile mai provocatoare. Cel mai mult se lăuda şoferul tractorului. Ajungea până la mine mirosul greu de ţuică. Dar vizitatorii nu au băut mult timp, întunericul îi obliga să se grăbească. A trecut pe lângă mine şoferul, arogant, cu faţa dură. Ginerele mecanic, fiul şchiop şi un nepot al lui Fadei însoţeau săniile. Ceilalţi s-au întors la casele lor. Fadei a văzut pe cineva şi, mişcându-şi cu putere bastonul, porni pe urmele acestuia, grăbit să discute cu el. Şchiopul se opri lângă masa mea să-şi aprindă o ţigară şi începu brusc să vorbească, spunând că o iubea mult pe mătuşa Matriona, că se căsătorise de curând şi că tocmai i se născuse un copil. Cineva l-a chemat şi a plecat. Sub fereastra mea se auzea zgomotul puternic al tractorului.

Din spatele peretelui a apărut în mare grabă şi Matriona, ridicând capul neliniştită spre bărbaţii care tocmai ieşiseră. Îşi pusese haina ei vătuită şi o basma. Când ajunse la uşă, îmi zise:

— Ar fi fost mai bine să închirieze două! Dacă n-ar mai fi putut un tractor, l-ar fi ajutat celălalt. Acum, Dumnezeu cu mila!

Şi a plecat, alergând ca să-i ajungă pe ceilalţi. După beţie, discuţii, veniri şi plecări, în izba pustie se făcuse frig din cauza deschiderii repetate a uşii. Se înnoptase. Mi-am pus haina vătuită şi m-am aşezat la masă. Tractorul era departe, nu se mai auzea nici un zgomot.

A trecut o oră, a mai trecut una şi apoi încă una. Matriona încă nu apăruse, dar acest lucru nu m-a mirat; după ce însoţise săniile, trebuie să se fi dus la prietena ei, Maşa.

Şi a mai trecut încă o oră şi încă una. Un întuneric adânc şi mai ales o linişte profundă domneau asupra satului. În acel

moment nu mi-am putut explica această linişte, a cărei cauză aveam să o aflu după aceea: în seara aceea nu trecuse nici măcar un tren pe calea ferată, care era la doi kilometri de noi. Radioul tăcea, şi am fost mirat de vacarmul de nedescris pe care-l făceau şoarecii, gonind, râcâind şi chiţăind pe sub tapet, mai fără neruşinare şi mai zgomotoşi ca niciodată.

M-am trezit. Era aproape unu, Matriona tot nu se întorsese. Deodată s-au auzit voci dinspre sat. Erau încă departe, dar ceva parcă mi-a spus că venea cineva spre casa noastră. Într-adevăr, la puţin timp după aceea am auzit o bătaie în uşă. O voce autoritară pe care nu o auzisem vreodată mi-a cerut să deschid. Am luat o lampă şi am ieşit în noaptea deasă. Tot satul dormea, ferestrele erau întunecate, iar zăpada care se topise într-o săptămână era la fel de întunecată. Am tras zăvorul din partea de jos a uşii şi i-am lăsat pe vizitatori să intre: patru oameni în uniformă, care s-au îndreptat spre izbă. Nimic nu mi se pare mai neplăcut decât venirea zgomotoasă, în plină noapte, a unor personaje în uniformă.

Am văzut totuşi în lumină că doi dintre ei purtau uniforma celor de la Căile Ferate. Cel mai în vârstă, unul gras, cu faţa la fel ca aceea a şoferului de tractor, m-a întrebat:

— Unde este proprietarul?

— Habar n-am.

— De-aici a plecat un tractor cu sănii?

— Da.

— Au băut înainte de plecare?

Toţi patru, îngustându-şi ochii, cercetau semiobscuritatea camerei luminate doar de lampa de pe masa mea.

— Dar ce s-a-ntâmplat?

— Răspundeţi la întrebări!

— Dar…

— Erau beţi?

— Au băut aici?

O fi murit cineva? Era interzis să transporte şarpanta? M-au hărţuit mult timp… Un lucru însă era clar: pentru problema cu ţuica, Matriona risca să se aleagă cu mai mulţi ani de închisoare.

M-am retras câţiva paşi până la perdea, baricadând astfel intrarea în bucătărie.

— Zău că n-am observat! N-am văzut nimic. (Chiar că nu văzusem nimic, doar auzisem.)

Şi, cu un gest fals de descumpănire, le-am arătat izba: lumina caldă care cădea pe cărţile şi caietele mele; mulţimea înfricoşată a ficuşilor, patul meu auster de ascet. Nicăieri nici o urmă de dezmăţ.

Ceea ce au constatat şi ei cu ciudă şi s-au îndreptat spre ieşire, vorbind între ei că era clar că beţia avusese loc în altă izbă, dar că ar fi bine să spună că într-adevăr a fost o beţie. În timp ce îi însoţeam, am încercat să mai aflu câte ceva, şi când au ajuns la portal, unul dintre ei mi-a aruncat în faţă:

— Au fost striviţi toţi. N-a mai rămas nimic din ei.

Şi celălalt adăugă:

— Şi mai e ceva! Din cauza lor ar fi putut să deraieze rapidul 21!

Plecară apoi în grabă.

Care „ei”? Care „toţi”? Şi Matriona unde era?

M-am întors în izbă, am ridicat perdeaua şi am intrat în bucătărie. O duhoare de ţuică mi-a mutat nasul din loc. Era un talmeş-balmeş încremenit; scaune şi bănci înghesuite, sticle goale aruncate pe podea, una pe jumătate goală, pahare, resturi de hering, ceapă şi slănină tăiată în bucăţi mari.

Totul era mort. Doar gândacii umblau nestingheriţi pe acest câmp de luptă.

Cuprins de nerăbdare, m-am apucat să strâng. Am spălat sticlele, am strâns mâncarea, am pus scaunele la loc şi am ascuns restul de ţuică în beci, într-un colţ întunecat.

Abia atunci, după ce am terminat treaba, am rămas ţeapăn ca un butuc în mijlocul izbei goale: au spus ceva despre rapidul 21. Ce însemna asta? Poate că ar fi trebuit să le arăt totul. Începeam să fiu tulburat. Da, dar mă deranja că nu explicaseră absolut nimic!

Brusc, am auzit uşa scârţâind. Am alergat pe culoar:

— Matriona Vasilievna?

Maşa, prietena Matrionei, a intrat în izbă clătinându-se:

— Matriona, Matriona noastră, Ignatici…

I-am spus să se aşeze şi, cu faţa scăldată în lacrimi, mi-a povestit.

La barieră e o movilă mică. Se urcă greu. Şi nu e barieră. Tractorul şi prima sanie au trecut cu bine, dar s-a rupt frânghia şi a doua sanie, aia pe care o făcuseră chiar ei, a rămas blocată acolo unde trebuia să fie bariera şi a început să se desfacă în bucăţi. Fadei nu le dăduse lemn bun ca s-o facă. Au dus un pic mai în faţă prima sanie şi s-au întors să o caute pe a doua; trebuia prinsă din nou cu frânghia, şoferul tractorului şi fiul lui Fadei se învârteau primprejur, şi cine vine să se mai bage între tractor şi sanie? Matriona. Ca şi cum ar fi fost nevoie de ea… Mereu trebuia ea să se amestece în treburile bărbaţilor! Ca atunci când era s-o azvârle calul în lac în plină iarnă, acolo unde e o copcă. De ce trebuia să meargă ea la bariera aia nenorocită? Şarpanta o dăduse; îşi făcuse datoria, era chit… Mecanicul a rămas tot timpul să supravegheze dacă vine vreun tren dinspre Cerusti; avea felinare de semnalizare, ar fi trebuit să-l vadă de departe; şi-n timpul ăsta, de partea ailaltă, pe partea gării noastre, veniseră două locomotive în tandem, fără lumini şi în marşarier. De ce fără lumini, cine poate să spună… Mai mult, când dă înapoi locomotiva, mecanicului îi intră-n ochi praful de cărbune din cauza tenderului şi nu mai vede bine… S-au tamponat, ăia trei dintre sanie şi tractor s-au făcut terci. S-a stricat tractorul, sania s-a făcut ţăndări, şinele s-au ridicat şi locomotivele s-au culcat la pământ.

— Dar cum de n-au auzit că se apropie locomotivele?
— Din cauza tractorului, urla motorul.
— Şi corpurile lor?
— Nu poţi să te-apropii. Miliţia a pus cordon.
— Şi-am auzit ceva despre un rapid… ce-a păţit?
— E rapidul de la 10, a trecut prin gară fără să se-oprească, s-a năpustit spre barieră. S-au răsturnat locomotivele, da' mecanicii n-au păţit nimic, au sărit, s-au întors, erau în picioare pe calea ferată şi dădeau din mâini şi-au reuşit să oprească trenul… Şi nepotu' a fost sluţit de un trunchi. Acum se ascunde la Klavka, să nu se afle că era acolo. Că dacă nu, o să-l cheme martor, n-are cum să scape! Dacă nu ştii nimic, stai liniştit, dacă ştii multe, eşti legat… Bărbatul Kirei n-are nici măcar o zgârietură! A vrut să se spânzure, l-au oprit la timp. E vina mea, aşa zicea, e vina mea că mătuşa şi cumnatul au murit. Acum s-a dus să se predea. E bun de închis la casa de nebuni! Ah, Matriona, Matrionuşka!

Moartă, Matriona moartă! Fiinţa asta care mi-era atât de apropiată, moartă! Şi când mă gândesc că am dojenit-o pentru o haină!

Fata galbenă şi roşie de pe afişul cu cărţi zâmbea veselă.

Maşa gemea; a mai rămas puţin şi apoi, brusc, ridicându-se să plece, m-a întrebat:

— Ignatici, ţi-aduci aminte, Matriona avea un pulover gri… Mi-a zis că după moartea ei o să i-l dea Taniei mele, nu-i aşa?

Stătea acolo în penumbră şi mă privea cu speranţă… că doar n-oi fi uitat? Sigur, mi-aduceam aminte.

— Da, aşa a spus, e-adevărat.

— Atunci, ştii ceva, poate că, dacă-mi dai voie, merg să-l iau chiar acum. Dimineaţă o să vină familia, şi cine ştie cât aştept după aia…

Mă privea rugătoare, plină de speranţă, ea, prietenă cu Matriona de o jumătate de secol, singura din sat care o iubea sincer…

Poate că aşa trebuia să se întâmple.

— Sigur… Luaţi-1, am fost eu de acord. Deschise lada mică, luă puloverul, îl băgă sub haină şi plecă.

Şoarecii parcă înnebuniseră de tot, fugeau frenetic pe pereţi şi tapetul verde, umflat de spinările lor, se ridica şi cobora în valuri aproape vizibile.

Nu avea rost să mă duc acolo: vor veni chiar ei să mă interogheze. În zori trebuia să merg la şcoală. Era deja trecut de două noaptea. Nu aveam decât o singură soluţie: să închid uşa cu zăvorul şi să mă culc.

S-o închid, de vreme ce Matriona nu va mai veni.

M-am culcat şi am lăsat lumina aprinsă.

Şoarecii scânceau, se văicăreau şi galopau, galopau fără încetare. Capul meu obosit bătea câmpii, nu reuşeam să scap de spaima care mă cuprinsese fără să vreau, era ca şi cum Matriona, invizibilă, fugea de colo-colo, luându-şi la revedere de la casă.

Şi deodată, în deschiderea întunecată a uşii de la intrare, pe prag, l-am văzut pe Fadei, tânăr, negru, cu securea ridicată: „Dacă n-ai fi fratele meu, v-aş omorî pe amândoi!”

Timp de patruzeci de ani, ameninţarea lui lâncezise într-un colţ, ca o secure veche, şi uite că acum lovise…

III

Dis-de-dimineaţă, femeile au adus de la barieră un sac murdar aruncat într-o sanie, era tot ce rămăsese din Matriona. Au luat sacul ca să pregătească moarta de înmormântare. Nu mai era decât un terci; imposibil să ştii unde erau picioarele, o jumătate de trunchi, braţul stâng. O femeie şi-a făcut semnul crucii:

— I-a lăsat Domnul mâna dreaptă. O să poată să se roage acolo sus…

Cât ai bate din palme, toată armata de ficuşi, atât de răsfăţaţi de Matriona, încât, sculându-se într-o noapte din cauza fumului, alergase să-i culce pe toţi pe pământ („fumul ar putea să-i omoare”) înainte de a se ocupa de salvarea casei. Aşadar, aceşti ficuşi au fost scoşi din izbă. Podeaua a

fost măturată cu grijă, afişele inutile au fost luate de pe pereţi, masa mea a fost împinsă spre ferestre, sub icoane a fost pus pe scăunele un sicriu rudimentar.

O culcaseră în sicriu. Un cearşaf curat acoperea ceea ce rămăsese din corpul mutilat, capul era înfăşurat într-o batistă albă; faţa ei, singura rămasă intactă, era liniştită şi mai mult vie, decât moartă.

Oamenii din sat intrau să vadă şi rămâneau în picioare câteva minute. Femeile îi aduceau şi pe copii ca să o vadă pe moartă. Şi dacă începeau bocetele, toate femeile, chiar dacă intraseră doar din curiozitate, toate, fără excepţie, fie că erau la uşă, fie pe lângă pereţi, îşi uneau vocile cu aceste bocete pe care păreau să le acompanieze în cor. Bărbaţii stăteau nemişcaţi, fără să spună un cuvânt, parcă ar fi luat poziţia de „drepţi!”, cu capul descoperit.

De fapt, rudelor le revenea datoria de a conduce bocetele. Am observat că exista în aceste bocete o anumită ordine stabilită de când lumea şi gândită cu sânge-rece. Femeile care erau rude îndepărtate se apropiau pentru scurt timp şi, după ce ajungeau în faţa sicriului, se înălţau plânsetele lor, dar la jumătate de ton. Cele care considerau că legăturile lor de rudenie cu moarta erau mai strânse îşi începeau bocetele de cum intrau în izbă; când ajungeau lângă sicriu şi se aplecau mult spre faţa moartei, tânguirile deveneau mai stridente. Fiecare bocitoare avea melodia ei şi exprima propriile gânduri şi sentimente.

Am aflat atunci că aceste bocete nu sunt deloc simple văicăreli. Cele trei surori ale Matrionei veniseră imediat, luaseră în stăpânire izba, capra, soba, închiseseră lada cu cheia, scoseseră din căptuşeala paltonului cele două sute de ruble puse de-o parte pentru înmormântare şi, de fiecare dată când venea cineva, demonstrau cu multe explicaţii că numai ele erau rudele apropiate ale Matrionei. Când se aplecau peste sicriu, tânguirile lor spuneau:

— Ah, dadă, dadă! Ah, nană, nană! Cine-o să mai fie ca tine! Puteai să trăieşti liniştită! Ce te-am fi răsfăţat! Camera

aia te-a pierdut! Te-a omorât, blestemată să fie! De ce s-o dărâmi? De ce nu ne-ai ascultat?

Aşa că plânsetele lor erau acuzaţii la adresa familiei soţului Matrionei: nu trebuia să o oblige să demonteze camera bună. (în secret însă, spuneau: „Fie, aţi luat voi camera, da' n-o să puneţi mâna pe izbă!”)

Familia bărbatului Matrionei, cumnatele, surorile lui Efim şi ale lui Fadei şi multe nepoate spuneau gemând:

— Ah! mătuşă dragă, mătuşă dragă! De ce-ai ajuns aici? Şi-acum ele sigur o să ne poarte pică!

Eşti ruda noastră scumpă, numai tu eşti de vină! Nu camera! De ce te-ai dus tu acolo unde te-aştepta moartea? Cine te-a poftit acolo? Nu ştiai că te-aşteaptă moartea? De ce nu ne-ai ascultat?

(Toate aceste tânguiri dădeau un răspuns ferm: „Nu suntem de vină pentru moartea ta, cât despre izbă, despre asta mai vorbim!”) „A doua” Matriona, Matriona cea primitivă, cu faţa plină, această Matriona de schimb pe care Fadei o alesese cândva doar pentru numele ei, nu avea aceeaşi strategie şi, fără nici o răutate, aplecată deasupra sicriului, striga din toate puterile:

— Sora mea scumpă! Nu se poate! Nu-mi porţi pică? Vai de mine! Ce mai vorbeam amândouă! Iartă-mă, nenorocita de mine! Vai de mine! Te-ai dus după maică-ta, s-ar putea să vii să mă iei şi pe mine! Vai, vai de mine!

Parcă îşi dădea sufletul când spunea „vai de mine!” şi se bătea cu pumnii în piept lângă sicriu. Când plânsetele ei depăşeau normele rituale, femeile, părând să fie de acord că într-adevăr erau foarte reuşite, spuneau într-un singur glas:

— Gata! Gata!

Matriona se îndepărta, apoi se întorcea şi hohotea şi mai şi. Dintr-un colţ al camerei apăru atunci o bătrână, o femeie foarte bătrână, care îşi puse mâna pe umărul Matrionei şi spuse cu seninătate:

— Sunt două taine în lume: cum ne naştem, asta uităm, cum o să murim, asta nu ştim.

Matriona a tăcut imediat şi femeile la fel, şi s-a aşternut o linişte adâncă.

După puţin timp, această bătrână, probabil mult mai bătrână decât toate bătrânele care erau în cameră şi, după toate aparenţele, fără să fie vreo rudă a moartei, a continuat bocetul:

— Vai, sărăcuţa de tine! Vai, Vasilievna mea! Of, m-am săturat să vă tot duc la groapă!

Fără să fie prezentă de această dată la tot ritualul, dar cu lacrimile simple ale secolului nostru, acest secol care a văzut multe lacrimi curgând, plângea nefericita pupilă a Matrionei, Kira din Cerusti pentru care se dărâmase şi se transportase bine-cunoscuta cameră. Ţi se făcea milă când te uitai la buclele ei în dezordine. Ochii ei, roşii de plâns, păreau injectaţi cu sânge. Basmaua îi aluneca de pe cap sau uita să-şi bage mâna în mâneca paltonului. Buimacă, rătăcea între casa unde era sicriul mamei adoptive şi cea în care era sicriul fratelui ei; se temeau că o să-şi piardă minţile şi din altă cauză: bărbatul ei urma să fie judecat. Pentru că era de două ori vinovat: nu numai că transportase o şarpantă a camerei, dar, mai mult decât atât, lucra la Căile Ferate şi ştia regulamentul pentru locurile cu barieră nepăzite; ar fi trebuit să meargă la gară să anunţe că trece un tractor. În noaptea aceea, în expresul de Ural, o mie de vieţi omeneşti, aţipite în linişte pe cuşetele superioare sau inferioare, în lumina vagă a lămpilor, ar fi putut să se curme brusc. Din cauza lăcomiei unora, în graba lor de a pune mâna pe un petic de pământ sau preocupaţi fiind să nu facă un al doilea transport cu un tractor.

Din cauza unei camere asupra căreia s-a abătut blestemul chiar din clipa în care mâinile lui Fadei se înverşunaseră să o culce la pământ.

Justiţia umană nu mai avea nici un cuvânt de spus în cazul şoferului. În ceea ce priveşte administraţia feroviară, ea

avea două vini: o trecere la barieră, foarte des folosită, nu era păzită, iar un convoi de două locomotive circula fără semnale luminoase. La început au vrut să pună totul pe seama beţiei, acum încercau să înăbuşe procesul.

Şinele erau atât de răsucite şi încălecate, că timp de trei zile, cât au stat sicriele în case, nu a circulat nici un tren; au fost deviate pe altă linie. Toată vinerea, toată sâmbăta şi toată duminica, de când s-a terminat ancheta şi până la înmormântare, zi şi noapte, s-a reparat calea ferată la barieră. Muncitorii tremurau de frig; ca să se încălzească şi să aibă un pic de lumină, făceau focul cu scândurile şi trunchiurile de brad căzute din a doua sanie.

Prima sanie, încărcată, intactă, aştepta de partea cealaltă a căii ferate, la doi paşi…

Tocmai acest lucru – această sanie care stârnea lăcomia, care aştepta cu frânghia pusă, şi a doua sanie, pe care ar fi putut încă s-o smulgă din flăcări – această idee l-a torturat pe Fadei toată vinerea şi toată sâmbăta. Fata lui avea mintea zdruncinată, ginerele era ameninţat cu procesul, fiul lui pe care îl omorâse zăcea în propria lui casă şi, câteva case mai încolo, femeia pe care o ucisese – după ce cândva o iubise. Dar Fadei nu a rămas decât puţin timp în faţa sicrielor, trecându-şi mâna prin barbă. Fruntea lui latră era împovărată de un gând sumbru, acela că trebuie să salveze trunchiurile şi de foc, şi de intrigile surorilor Matrionei.

Gândindu-mă la Talnovo, atât de puţin populat, mi-am dat seama că Fadei nu era unic în felul său de a fi.

În mod ciudat, limba numeşte ceea ce posedăm, fie că este proprietatea poporului, fie că este proprietatea mea, bunurile noastre. A pierde aceste bunuri este dezonorant şi stupid în raport cu ceilalţi…

Fără să mai stea pe gânduri, Fadei s-a aruncat în luptă, alergând din târg la gară, de la un reprezentant al autorităţii la altul şi, îndoit de spate peste baston, cocârjat, îi rugă pe toţi să ia în considerare faptul că este bătrân şi să-i dea autorizaţie pentru restituirea şarpantei.

Şi cineva chiar i-a dat-o. Fadei i-a adunat din nou pe fiii lui rămaşi în viaţă, pe gineri şi nepoţi, a făcut rost de cai de la colhoz şi, plecând de pe celălalt povârniş desţelenit al trecerii la barieră, a făcut un ocol mare, prin trei sate, ca să aducă acasă ceea ce mai rămăsese din şarpantă. În noaptea de sâmbătă spre duminică, deja terminase treaba.

Înmormântarea a avut loc duminică după-amiază. Sicriele s-au întâlnit în mijlocul satului şi familiile s-au ciondănit ca să ştie cine va sta în faţă. Le-au pus apoi pe aceeaşi sanie, unul lângă celălalt, mătuşă şi nepot şi, pe drumul îngheţat de februarie, încadrat de un cer noros, i-au condus pe cei doi morţi spre cimitirul bisericii, la două sate mai departe. Bătea vântul şi nu prea te îmbia să stai afară, preotul şi diaconul nu veniseră în faţa cortegiului, aşteptau în biserică.

Până la ieşirea din sat, oamenii au mers după sicrie încet, cântând în cor. Apoi s-au împrăştiat.

Sâmbătă seara târziu, agitaţia din izbă încă nu se terminase: în apropierea sicriului, o bătrână cânta pe nas psalmi, surorile Matrionei, înarmate cu instrumente de luat oalele de pe foc, se mişcau în jurul sobei, din gura căreia ieşeau pale de aer dogoritor de la bucăţile de cărbune încălzite până la incandescenţă, aceleaşi bucăţi pe care Matriona le aducea din mlaştina îndepărtată. Aveau de pregătit nişte plăcinte proaste dintr-o făină proastă.

Duminică, după ce s-au întors de la înmormântare – deja se înnoptase – s-au adunat să pregătească masa pentru pomană. Mesele, puse cap la cap ca să formeze o masă lungă, se întindeau până în locul unde dimineaţă se aflase sicriul. Toată adunarea a rămas în picioare în jurul mesei şi un bătrân, soţul cumnatei Matrionei, a spus Tatăl Nostru. Apoi fiecare a primit un blid cu un pic de mied. L-am înghiţit fără nimic altceva, folosindu-ne de linguriţă, pentru ca sufletul moartei să se odihnească în pace. Am mâncat şi am băut votcă şi discuţiile s-au animat. Înainte de chiselul parfumat cu fructe, toată lumea s-a ridicat şi a cântat

„Veşnica pomenire” (aşa se cânta, mi s-a spus, nu altfel, obligatoriu înainte de chisel). Am continuat să bem votcă. Toţi vorbeau din ce în ce mai tare, nu mai spunea nimeni nimic despre Matriona. Soţul cumnatei vorbea cu îngâmfare:

— Aţi văzut, măi ortodocşilor, nu s-au grăbit cu slujba! Mă văzuse părintele Mihail! Ştie el că mă pricep la slujbă! Că altfel, cu ajutorul sfinţilor, gata, s-a terminat într-o clipită!

În fine, a venit şi mâncarea. Ne-am ridicat iar şi am cântat „Cuvine-se, cu adevărat!” şi am repetat de trei ori „Veşnica pomenire! Veşnica pomenire! Veşnica pomenire!” Dar vocile erau răguşite, stridente, erau ameţiţi de băutură şi nimeni nu mai ştia cu adevărat ce spune.

După aceea, majoritatea invitaţilor au plecat, au rămas doar cei mai apropiaţi, şi-au scos ţigările şi au început să răsune glumele şi râsetele. A venit iar vorba despre bărbatul dispărut al Matrionei şi bătrânul care se lăudase înainte a început să ne explice, mie şi soţului unei surori a Matrionei, de meserie cizmar:

— Efim e mort, mort de-a binelea! Că dacă nu, de ce nu s-ar fi întors? Să fi ştiut eu că în ţară se pregăteau să mă spânzure, şi tot m-aş fi întors, păi cum să nu mă-ntorc!

Cizmarul încuviinţa din cap. Era dezertor şi nu plecase deloc din ţară: cât a durat războiul, a stat ascuns în beciul de sub izba mamei lui.

Bătrâna pe care o observasem în ajun, taciturnă şi severă, mai bătrână decât Matusalem, stătea sus pe sobă; urma să înnopteze aici. De-acolo de sus, fără să scoată vreun cuvânt, privea reprobator la aceşti tineri de cincizeci, şaizeci de ani, cuprinşi de o agitaţie deplasată.

Singura care a plâns, refugiată în spatele gardului, a fost pupila Matrionei, cea care trăise între aceşti pereţi.

Fadei nu a venit la pomană, poate fiindcă era la cea pentru fiul său. A venit însă de două ori în zilele următoare, cu un aer de om rău, ca să discute cu surorile Matrionei şi cu cizmarul dezertor.

Vorbeau despre izbă, cui o să revină, surorii, sau pupilei? Nu mai exista altă soluţie decât să se adreseze tribunalului, dar, dat fiind că tribunalul nu va da izba nici unora, nici altora, au preferat să se pună de acord. Afacerea a fost încheiată: una dintre surori o să ia capra, cizmarul şi nevasta lui, izba; Fadei primea în schimbul părţii sale, el care „pregătise pe îndelete cu propriile mâini până şi cel mai mic trunchi de brad”, şarpanta pe care deja o recuperase. Pe lângă asta, mai primea şi şura unde stătea capra şi gardul de uluci care separa curtea de grădina de zarzavaturi.

Atunci, învingându-şi boala şi durerile, l-am văzut pe acest bătrân nesătul renăscând şi întinerind. I-a adunat din nou pe fiii lui încă în viaţă şi pe gineri, au demontat şura şi gardul, şi chiar el a fost cel care a transportat trunchiurile cu sania; parcă era o muncă fără sfârşit, până la urmă nu a mai rămas să îl ajute decât Antoşka al lui, elevul meu, care de data aceasta nu făcea mofturi.

Izba Matrionei a fost închisă până în primăvară şi eu m-am mutat la una dintre cumnatele ei, la câţiva paşi mai departe. Cu timpul, această cumnată a evocat-o de mai multe ori pe Matriona şi mi-a oferit un alt punct de vedere despre moartă:

— Efim n-o iubea. Zicea: „Mie îmi place să mă-mbrac aşa cum trebuie, da ei, ei puţin îi pasă, se-mbracă mereu ca la ţară”. Ne-am dus o dată amândoi la oraş, să ne angajăm. Şi-a luat o iubită, nici măcar n-ar fi vrut să se mai întoarcă la Matriona.

Toate aceste aprecieri erau defavorabile: Matriona era murdară, nu ştia să fie mândră de casa ei şi nici nu avea porc, nu îi plăcea să îi crească, Dumnezeu ştie de ce… Şi-i mai şi ajuta gratis, proasta, pe alţii (să nu uităm că am vorbit despre Matriona care venea să ajute pentru că nu mai era nimeni care să tragă plugul în grădina de zarzavaturi…)

Chiar şi despre bunătatea şi simplitatea Matrionei, calităţi pe care cumnata i le recunoştea, nu vorbea decât cu o înţelegere dispreţuitoare.

Abia atunci, din aceste remarci defavorabile ale cumnatei, a apărut în faţa mea imaginea Matrionei aşa cum nici eu însumi nu o înţelesesem, eu care trăisem alături de ea.

Chiar aşa, unde s-a mai văzut izbă fără porc? Dar ea, nu. Nimic mai simplu decât să creşti un animal lacom, căruia nu-i place nimic altceva pe lumea asta decât să mănânce! Să-i faci mâncare de trei ori pe zi, să trăieşti pentru el şi pe urmă să-l tai şi să ai slănină…

Şi ea nu avea.

Nu ştia să fie mândră de casa ei… nu se spetea să câştige bunuri materiale şi apoi să aibă grijă de ele mai mult decât de propria viaţă.

Nu fugea după găteli. După haina care îi împodobeşte pe monştri şi pe netrebnici.

Neînţeleasă de soţ, chiar părăsită de el, îngropând şase copii fără însă să-şi îngroape şi bunăvoinţa, fără să aibă legături cu surorile şi cumnatele ei, ridicolă, muncind gratis pentru alţii ca o proastă ce era, nu adunase nimic până la moartea ei. O capră cu blana de culoare alb-murdar, o pisică şchioapă, nişte ficuşi…

Trăisem toţi alături de ea fără să înţelegem că era chiar omul bun din proverbul care spune că fără un astfel de om nu există sat care să dăinuie.

Şi nici oraş.

Şi nici întregul nostru pământ.

Incident la gara din Kocetovka

— Alo, dispeceratul?

— Ei, ce e?

— Cine-i la telefon? Diacichin?

— Ei, ce e?

— Mai lasă-mă cu „Ei, ce e?”, eu întreb dacă e Diacichin.

— Cisternele de la linia 7, trimite-le la 3. Da, eu sunt.

— Locotenent Zotov, adjunctul comisarului gării. Ia ziceţi-mi, ce faceţi acolo? De ce n-aţi lăsat să plece la Lipeţk trenul 66… cât e, Valia?

— 678.

— N-avem nimic cu ce să-l tragem.

— Cum adică, nimic?

— N-avem locomotivă, asta-i. Varnakov? Varnakov, vezi alea patru vagoane-platformă cu cărbune? Sunt pe linia 6, adu-le în acelaşi loc.

— Ascultaţi puţin, n-aveţi locomotivă, dar eu văd pe fereastră şase, una după alta.

— E o serie.

— Cum adică, o serie?

— De locomotive. Vin de la cimitirul căilor ferate. Ca să le evacuăm.

— Bine, de acord, şi maşinile de manevră?

— Tovarăşe locotenent! Am văzut eu trei maşini de manevră!

— E lângă mine şeful escortei trenului, zice că a văzut trei. Daţi-mi una.

— Asta nu se poate!

— Ce-nseamnă asta, nu se poate? Vă daţi seama ce-nseamnă încărcătura asta? N-aveţi voie s-o lăsaţi baltă nici-un minut, şi dumneavoastră…

— Lasă-l să urce.

—… şi dumneavoastră o ţineţi pe loc de douăsprezece ore!

— Nu-s douăsprezece ore.

— Da' ce-i acolo, creşă, sau dispecerat? Ce-i cu plozii ăia care zbiară?

— Vin aici de peste tot. Tovarăşe, de câte ori să vă repet? Ieşiţi de-aici. Nu poate să plece nimeni. Până şi convoaiele militare au de suferit.

— În trenul ăsta e sânge, e pentru un spital militar. Înţelegeţi odată!

— Înţeleg tot. Varnakov? închide-acum şi mergi la rezervorul de apă, ia-le şi pe celelalte zece.

— Uite ce e! Dacă într-o jumătate de oră nu daţi drumul convoiului, o să informez autorităţile. Nu-i o glumă! O să răspundeţi pentru asta!

— Vasili Vasilievici! Daţi-mi mie telefonul, o să…

— Vi-l dau pe dispecerul militar.

— Nikolai Petrovici? Sunt Valia Podcebiakina. Ascultă, ce se-n-tâmplă acolo, la depozit? A fost deja încărcată o locomotivă Sormovo.

— Păi, tovarăşe sergent, asta este, să mergeţi la vagonul-escortă şi dacă în patruzeci de minute… Bine, dacă în şase ore şi jumătate tot n-aţi plecat, veniţi să mă informaţi.

— Să trăiţi. Pot să plec?

— Liber.

Şeful de escortă se întoarse pe jumătate, într-o poziţie încordată, impecabilă, îşi lăsă mâna în jos la primul pas şi ieşi din cameră.

Locotenentul Zotov îşi potrivi ochelarii care dădeau feţei lui un aer sever, deşi nu era deloc aşa, se uită la dispecerul militar: Valia Podcebiakina, o fată tânără în uniforma Căilor Ferate, cu bucle blonde, bogate, căzându-i pe umeri, vorbea în receptorul demodat al unui telefon antic. Părăsi micuţul birou al Valiei şi intră în al lui, la fel de mic şi fără altă uşă de acces.

Biroul comisarului de linie se afla în colţul clădirii, la parter, şi deasupra, tot pe colţ, era un jgheab de streaşină spart. Tromba de apă care se auzea ţâşnind în exterior, împinsă de rafalele de vânt, cădea apoi când pe rampă, în faţa ferestrei din stânga, când într-un pasaj fără ieşire, în faţa ferestrei din dreapta. După primele îngheţuri uscate din octombrie, când zorile surprindeau toată gara acoperită de promoroacă, în ultimele zile vremea se schimbase şi începuse să plouă, o ploaie rece care cădea din ajun fără întrerupere, că te întrebai de unde poate să curgă atâta apă din cer.

În schimb, ploaia restabilise ordinea: nu mai vedeai îmbulzeala fără măsură, foiala continuă a civililor pe

peroane şi pe şinele de cale ferată, din cauza cărora activitatea era împiedicată şi gara avea un aer jalnic. Toată lumea se ascundea, nimeni nu se mai strecura în patru labe pe sub vagoane, nimeni nu se mai căţăra pe scări; localnicii nu se mai grăbeau să vină cu găleţi cu cartofi fierţi, călătorii din trenurile de mărfuri nu hoinăreau printre convoaie ca la bâlci, ducând pe braţe şi pe umeri rufărie, echipament militar şi pulovere. (Locotenentul Zotov era indignat profund de acest troc; nu puteau să-l tolereze, dar nici nu puteau să-l interzică, refugiaţilor nu li se distribuiau ajutoare.)

Numai personalul de serviciu nu fusese alungat de ploaie. Se vedea santinela cocoţată pe un vagon-platformă, care era încărcat sub prelată. Stătea în picioare sub aversă, apa curgea şiroaie şi nici măcar nu încerca să se scuture. Pe linia 3, o locomotivă făcea manevre aducând cisternele, iar acarul, îmbrăcat cu o pelerină de ploaie cu glugă, îi făcea semne cu fanionul. În sfârşit, silueta întunecată, subţire, a unui lucrător de la Căile Ferate mergea de-a lungul trenului de la linia 2, aplecându-se sub fiecare dintre vagoane.

Peste tot erau numai picături dese, oblice. Un vânt rece bătea fără întrerupere, ploaia lovea acoperişurile, pereţii vagoanelor de mărfuri, pieptul locomotivelor, biciuia lonjeroanele din metal răsucit, înroşite de flăcări, a vreo douăzeci de carcase de vagoane (caroseriile arseseră Dumnezeu ştie unde, într-un bombardament, dar pentru că şasiurile rămăseseră intacte, erau evacuate în spate); inundau cele patru tunuri de divizie încărcate pe vagoanele-platformă; se topea în seara care se lăsa şi acoperea cu un voal cenuşiu primul disc verde al semaforului, precum şi, ici şi colo, coşurile sobelor din vagoanele pentru animale, care erau pline de călători. Asfaltul de pe peronul 1 era invadat de o apă cu băşici cristaline, care nu avea pe unde să se scurgă; chiar şi în penumbră se vedeau şinele ude, chiar şi rambleul maro

ridicat, îmbibat cu apă, era presărat cu băltoace care fremătau.

Nu se auzea nici un sunet de nicăieri, în afară de vibraţia surdă a pământului şi ţignalul firav al acarului, sirenele locomotivelor fiind interzise încă din prima zi de război. Doar ploaia bombănea în jgheabul streşinii.

În faţa celeilalte ferestre, în pasajul strâmt de lângă gardul hangarelor, creştea un stejar tânăr. Zgâlţâit, udat, mai păstrase totuşi câteva frunze de culoare închisă, dar astăzi erau smulse şi ultimele.

Nu mai avea timp să stea şi să se uite pe fereastră. Trebuia să lase în jos storurile de camuflaj, să aprindă lumina şi să se apuce de lucru. Mai era încă multă treabă de făcut înainte de schimbul de tură, până la 9.

Zotov nu lăsă storul. Îşi scoase cascheta de uniformă cu bandă verde pe care o ţinea pe cap întotdeauna în timpul orelor de serviciu, chiar şi când era în biroul lui, îşi scoase şi ochelarii şi îşi frecă uşor, cu vârful degetelor, ochii obosiţi după ce copiase numerele cifrate ale convoaielor de pe un borderou pe altul. Nu, nu era oboseală, ci descurajarea care se insinua în el şi care zvâcnea în această zi stinsă înainte de vreme.

Nu era din cauza soţiei lui, care rămăsese departe, în Bielorusia ocupată, gata să nască. Nici din cauza trecutului pierdut, pentru că Zotov nu avea trecut. Nici din cauza bunurilor pierdute, pentru că nu avea nimic şi nici nu ar fi vrut să aibă vreodată ceva.

Sentimentul acesta de copleşire, această nevoie de a urla din toate puterile veneau de la întorsătura pe care o luase războiul, cumplit de neînţeles. Din comunicatele Biroului de informaţii nu se putea înţelege unde este linia frontului, se putea vorbi doar despre cui aparţine Harkov, cui aparţine Kaluga. Dar cei de la Căile Ferate ştiau absolut sigur că nu se mai trimiteau trenuri în direcţia Tuia, dincolo de Uzlovaia, şi că prin Eleţ nu mergeau mai departe de Berhova. Ici şi colo, bombardierele făceau raiduri până la

linia Riazan-Voroneje, aruncând câteva bombe. Kocetovka avusese şi ea parte de aşa ceva. Cu vreo zece zile în urmă, două motociclete nemţeşti, apărute nu se ştie de unde, se năpustiseră în Kocetovka şi-şi descărcaseră în trecere mitralierele. Una a fost doborâtă, cealaltă a reuşit să scape, dar zgomotul împuşcăturilor a stârnit panică în gară, aşa că şeful detaşamentului de securitate însărcinat cu demolarea obiectivelor care trebuiau evacuate a aruncat în aer rezervorul de apă după ce fusese bine împănat înainte cu trinitrotoluen. Fusese chemat trenul pentru reparaţii şi de mai mult de două zile era acolo, la îndemână.

Dar nu era vorba despre Kocetovka, nu, era vorba despre a şti de ce războiul se desfăşura în acest fel. Nu numai că Revoluţia nu se răspândise în toată Europa, nu numai că Uniunea Sovietică pătrunsese acolo, în ciuda maşinaţiunilor agresorilor, cu vărsare de sânge, dar acum întrebarea era: până când? Orice ar fi făcut în timpul zilei şi seara, când se culca, Zotov continua să se întrebe până când. Când nu era de serviciu, ci dormea la el, se trezea la ora 6, când radioul transmitea deşteptarea, obsedat de speranţa că astăzi va auzi un comunicat de victorie. Dar din pâlnia neagră ieşeau, dezamăgitor, doar nişte cuvinte: direcţia Viazma, direcţia Volokolamsk. I se strângea inima când le auzea: doar nu vom preda şi Moscova! Lui Zotov îi era teamă să-şi pună această întrebare, nu doar cu voce tare (era periculos!), dar se gândea la asta fără încetare, străduindu-se însă să nu se mai gândească deloc.

Totuşi, această întrebare lugubră nu era ultima pe care şi-o punea. Predarea Moscovei nu era culmea nenorocirii. Mai fusese predată şi lui Napoleon. Îl tortura o altă întrebare: Şi pe urmă? Până la Ural?

Pentru Vasili Zotov era o crimă să atingă fără ocolişuri aceste probleme înspăimântătoare. Era un blam, o ofensă adusă Tatălui şi Stăpânului atotputernic, cu înţelepciunea sa universală, aflat mereu la locul său, care prevedea totul, lua măsurile pe care voia să le ia şi căruia nu îi scăpa nimic.

Dar cei de la Căile Ferate care fuseseră la jumătatea lui octombrie la Moscova se întorceau şi povesteau lucruri înfricoşătoare şi de neconceput: directori de uzină care fugeau, jafuri de la Trezoreria Statului sau din unele magazine, şi această amărăciune mută făcea ca lui Zotov să i se strângă din nou inima.

De curând, când se ducea la Kocetovka, petrecuse două zile cu comandanţii în rezervă. Seara fusese organizată de către artişti amatori, şi un locotenent subţiratic, cu faţa palidă, cu părul căzându-i pe umeri, recitase o poezie compusă de el, pe care nimeni nu o verificase înainte. Era deci un strigăt din inimă. Vasili nu a crezut atunci că a reţinut versurile, dar pe unele dintre ele şi le-a amintit mai târziu. Acum, când mergea în Kocetovka, fie cu trenul, la Comisariatul Central al Nodului de Cale Ferată, fie cu căruţa, la Sovietul rural unde era însărcinat cu instrucţia militară a tinerilor şi invalizilor, repeta şi îi reveneau în minte aceste versuri, de parcă ar fi fost ale lui:

Ne sunt cătunele în flăcări, oraşele în fum, Şi-un singur gând înnebunitor, Ne sfredeleşte inimile la nesfârşit:

Şi-atunci când? Atunci când?

Când vom curma avântul lor?

Şi mai erau câteva, sunau cam aşa:

Lenin a pus temelia, Dacă ea trebuie acum să se spulbere, La ce bun să mai rămân în viaţă?

Nici Zotov nu ţinea să-şi salveze viaţa, chiar de când începuse războiul. Sensul vieţii sale mărunte se măsura în sprijinul pe care putea să-l dea Revoluţiei. Degeaba ceruse însă să fie trimis în prima linie, rămăsese blocat la controlul Căilor Ferate.

Să scape pentru el însuşi ar fi fost lipsit de sens. Pentru soţia lui sau pentru viitorul copil, nici asta nu era indispensabil. Dar dacă nemţii ar ajunge până la lacul Baikal şi, printr-un miracol, el ar scăpa cu viaţă, Zotov ştia că ar merge pe jos în China prin Kiahta, sau în India, sau ar trece peste Ocean, ar pleca doar cu singurul scop de a intra

în unităţile care şi-ar fi recâştigat puterile şi s-ar întoarce, cu armele în mână, în URSS, în Europa.

Stând în picioare în întuneric şi ascultând sunetul ploii puternice şi rafalele de vânt, repeta, foc şi pară, versurile locotenentului.

Cu cât bezna se adâncea, cu atât se vedea mai bine uşa sobei încălzite la maximum, roşie ca o cireaşă; un fascicul difuz de culoare galbenă se proiecta pe uşa cu geamuri a celeilalte camere în care dispecerul militar al Comisariatului Poporului pentru Căi Ferate şi Comunicaţii aprinsese lumina.

Dacă Valia nu depindea de adjunctul comisarului gării, nu putea totuşi să se lipsească de el în munca pe care o făcea pentru că nu avea dreptul să cunoască nici conţinutul, nici destinaţia convoaielor, ci doar numerele vagoanelor. Primea numerele de la Frosia, marcatoarea de vagoane care tocmai intra acum în încăpere, scuturându-şi picioarele.

— Ce potop! Ce ploaie, potop, ce mai! Da' parcă începe să se potolească un pic.

— Trebuie să mergi să pui numărul pe 765, Frosia, zise Valia.

— Bine, hai că merg. Numa' să-mi potrivesc lanterna.

Uşa nu era groasă şi nici nu era bine închisă; aşa că Zotov auzea tot.

— Bine că mi-am luat cărbunii, spunea Frosia. Acu' nu mai mi-e frică de nimic, am şi cartofi, copiii o să fie bine. Daşka Melentieva n-a apucat să-i scoată. Ce, parcă poţi să scormoneşti în noroiul ăsta!

— Ce zici, Frosia, cam pişcă! Iute să mai răceşte!

— Anul ăsta o să vină tare repede iarna. Războiul şi iarna asta! Da' voi cam câţi cartofi aţi adunat?

Zotov suspină şi începu să camufleze ferestrele, potrivind cu grijă storurile ca să nu rămână nici măcar o dâră de lumină.

Nu, asta chiar că nu putea să înţeleagă, întotdeauna îl şoca şi îi dădea un sentiment de singurătate. Toţi cei care

lucrau în jurul lui erau, aparent, la fel de uimiţi ca şi el atunci când ascultau comunicatele, se îndepărtau de difuzoare cu aceeaşi durere mută. Dar Zotov îşi dădea seama că există această diferenţă: pe lângă ştirile care veneau de pe front, cei care îl înconjurau aveau şi altceva de făcut în viaţă, scoteau cartofii, mulgeau vacile, tăiau lemnele, vopseau lespezile. Din când în când vorbeau despre aceste lucruri şi erau mai preocupaţi de ele decât de ceea ce se întâmpla în război.

Ah, ce femeie proastă, zău aşa! Şi-a luat cărbunii şi de-acum „nu-i mai e frică de nimic”. Nici măcar de tancurile nemţeşti ale lui Guderian?

Zotov lăsă şi ultimul stor şi stinse lumina. Şi deodată, în această cameră goală, dar caldă şi perfect curată, se simţi în largul său, ca şi cum ar fi fost în siguranţă, şi începu să se gândească la toate cu puteri noi.

Masa era chiar sub bec, în mijlocul camerei; în spate, lângă sobă, era seiful, şi lângă fereastră, o banchetă veche de gară, din stejar, cu trei locuri şi cu spătar (se vedea pe el, gravat în lemn cu litere mari, numele liniei). Puteai să te întinzi pe ea noaptea, dar se întâmpla rar, când era de lucru. Mai erau şi două scaune neşlefuite. Un portret în culori al lui Kaganovici, în uniforma Căilor Ferate, era agăţat pe peretele dintre ferestre. Existase înainte şi o hartă a Căilor Ferate, dar căpitanul comisar al gării o dăduse jos. Publicul avea acces în această cameră şi, înţelegeţi, dacă printre ei s-ar strecura un duşman, ar putea să-şi arunce ochii şi să vadă unde duce o cale ferată sau alta.

— Mi-am găsit ciorapi de mătase, se lăuda Frosia în camera alăturată. Am dat la schimb cinci turte de cartofi. Asta mai găseşti, da' ciorapi nu mai găsim până la sfârşitul războiului. Să-i zici maică-tii să nu se lase pe tânjală, să facă ceva din cartofii ăia şi să meargă la tren. Se bate lumea pe ei! Grunka Mostriukova, asta chiar c-a avut o idee nemaipomenită: o cămaşă de noapte de damă, ea mi-a spus,

da' cu nişte crăpături în nişte locuri… să mori de râs, nu alta! Păi, au venit femeile la ea s-o vadă cum o-ncearcă, ne-am prăpădit de râs… Şi poţi să iei şi săpun, şi nu e scump! Acum n-ai cum să găseşti săpun, n-ai de unde să cumperi. Zi-i maică-tii să facă şi ea ceva!

— Păi, Frosia, nu ştiu…

— Da' ce, n-ai nevoie de ciorapi?

— Ba da, cum să nu, dar mi-e ruşine… toţi refugiaţii ăştia…

— Păi, de la ei trebuie să luăm! Au cupoane, costume, săpun, zău, s-au pregătit de parcă s-ar duce să vândă la târg. Sunt şi unii graşi printre ei. Vor pui, draga mea, numai pui, nimic altceva! I-au văzut unii cu hârtii de-o sută, cu teancuri şi cu valize pline. Că doar n-or fi furat din bancă! Da' noi nu vrem bani, n-aveţi decât să vi-i luaţi cu voi pe toţi!

— Da, dar uite, chiriaşii tăi…

— Ei, nu se compară. Au fugit din lagărul de la Kiev, n-au luat cu ei nici haine, au plecat aşa cum erau, te şi întrebi cum au făcut să ajungă până aici. Polina şi-a găsit de lucru la poştă, n-are cine ştie ce leafă, da ce să faci cu banii? Am dus-o pe bătrână în beci, i-am deschis uşa, uite, i-am zis, ia-ţi cartofi, ia-ţi varză murată şi nu-mi da nimic pe cameră. Scumpa mea, mie întotdeauna mi-a fost milă de săraci, da de bogaţi, niciodată!

Pe biroul lui Zotov erau două telefoane: primul era al Căilor Ferate, un aparat foarte vechi din lemn galben, cu manivelă, la fel ca cel al dispecerului militar; al doilea era al lui, unul de campanie, pe bază de vibraţii, legat de biroul căpitanului şi de sala paznicilor din centrul de aprovizionare. Bărbaţii din acest depozit erau singura forţă militară a comandamentului militar din Kocetovka, deşi principala lor misiune era să apere proviziile. Dar tot ei se ocupau şi de sobe şi de curăţenie; chiar acum era o găleată cu cărbuni, cu bucăţi mari, strălucitoare, în faţa sobei: încălziţi cât vreţi.

Sună telefonul Căilor Ferate. Zotov, care tocmai îşi învinsese gândurile negre de seară, alergă repede spre masă, luă receptorul, cu cealaltă mână îşi înfundă cascheta pe cap şi răspunse ţipând. Când suna cineva mai de departe, ţipa întotdeauna, uneori pentru că nu auzea bine, dar de cele mai multe ori din obişnuinţă.

Era un apel din Bogoiavlenskaia, îi cereau să le precizeze ce foi de drum primise deja şi pe care nu încă. Foile de drum, instrucţiuni cifrate de la comisarul gării precedente, referitoare la natura şi destinaţia convoaielor, erau transmise telegrafic. Înainte cu o oră, Zotov se dusese chiar el la telegrafistă cu un pachet şi ea îi dăduse un altul. Trebuia să examineze repede foile de drum pe care le primise acum, să stabilească transporturile care puteau fi grupate cu altele care urmau să ajungă într-o gară sau alta, să dea ordine dispecerului militar al Căilor Ferate şi să trimită foi de drum noi, ale căror copii le va păstra şi le va clasa.

Imediat după ce puse jos receptorul, se aşeză pe scaun, îşi plecă ochii de miop peste masă şi se scufundă în hârtiile lui.

Dar iarăşi fu deranjat de gălăgia din camera alăturată. Intrase un bărbat; tropăind cu bocancii, aruncă pe podea o sacoşă care scoase un sunet de fier vechi. Frosia îl întrebă cum mai e vremea, s-a mai potolit ploaia? Mormăi un răspuns printre dinţi şi apoi, aşa i se păru lui Zotov, se aşează. (Ce-i drept, şuvoiul de apă care curgea din jgheabul spart nu mai era atât de puternic, dar vântul avea mai multă putere şi bătea în geamuri.)

— Ce zici, bunicule? strigă Valia.

— Spun că se face frig, răspunse cu o voce îngheţată bătrânul.

— Că doar nu eşti surd, Gavril, strigă şi Frosia.

— Aud, răspunse bătrânul. Doar că-mi trosnesc urechile.

— Şi-atunci cum îţi controlezi vagoanele? Că trebuie să dai în tampoane.

— Asta nu mă-mpiedică să văd.

— Valia, tu sigur nu ştii, e de-aici, din Kocetovka, îl cheamă Kordubailo. Toţi controlorii, din toate gările, atâţia câţi sunt, au trecut prin mâinile lui. De zece ani îşi încălzea oasele bătrâne pe sobă, dar a venit războiul, şi uite-l că s-a dat jos de-acolo.

Şi Frosia se porni iar pe povestit. Trăncăneala asta începea să-l sâcâie pe Zotov. Se pregătea să meargă s-o ameninţe, dar tocmai atunci începură să comenteze un incident petrecut în ajun, era vorba despre un convoi de soldaţi care scăpaseră din încercuire.

Cel care îl înştiinţase fusese coechipierul său, adjunct al comisarului gării, la fel ca şi el. Îi spusese că fusese obligat să ia chiar el măsurile necesare, dat fiind că în Kocetovka nu exista poliţie militară. Deci, cu o zi înainte, de dimineaţă, au intrat în gară, unul pe lângă celălalt, două convoaie: primul, venind de la Şcigrâi, via Otrojka, transporta treizeci de vagoane cu soldaţi care fugiseră din încercuire şi, pentru toate aceste vagoane pline cu oameni încolţiţi, nu erau decât cinci reprezentanţi ai Comisariatului poporului de la Interne care, evident, erau total neputincioşi. Al doilea convoi, venit din celălalt sens, dinspre Rtişciov, era încărcat cu făină. O parte era pusă în vagoane sigilate cu plumb, cealaltă era în saci în vagoane-container. Oamenii pricepuseră repede despre ce era vorba şi au luat cu asalt vagoanele-container, le-au escaladat, au spintecat sacii cu lovituri de cuţit, şi-au umplut gamelele, şi-au transformat bluzoanele în saci şi le-au umplut cu făină. Doi oameni din escortă care aveau sarcina de a păzi convoiul erau postaţi pe calea ferată, unul în faţă, unul în spatele trenului. Primul, un tinerel, strigase de mai multe ori la ei să nu se atingă de vagoane, dar nimeni nu-l ascultase şi niciunul dintre tovarăşii săi care erau la adăpost, în vagoanele de escortă, nu-i venise în ajutor. Astfel încât a ţintit cu arma şi dintr-o singură împuşcătură l-a nimerit în cap pe unul dintre soldaţii cocoţaţi pe saci.

Zotov îi asculta, îi tot asculta discutând alături: ah, nu, nu asta trebuia spus, nu înţelegeau lucrurile cum trebuie! Nu putea să se abţină, trebuia să meargă să le dea explicaţii. Deschise uşa şi, din prag, îi privi pe toţi, pe rând, prin ochelarii lui rotunzi, inocenţi. Valia, o fată subţirică, era aşezată la biroul ei pe care se îngrămădeau borderouri şi grafice cu pătrate multicolore.

De-a lungul ferestrei, acoperită tot cu un stor din hârtie bleumarin, se afla o bancă ţărănească pe care stătea Frosia, o femeie între două vârste, grasă, cu un temperament autoritar, viril, aşa cum au adesea rusoaicele obişnuite să-şi conducă bine treburile şi la serviciu, şi acasă. Pelerina de ploaie pe care o purta la lucru, udă şi încreţită, era agăţată pe perete, cizmele erau îmbibate cu apă; purta o manta civilă neagră, uzată. Tocmai aranja lampa pe care o scosese din felinarul dreptunghiular.

O hârtie roz era pusă pe uşa de la intrare, la fel precum celelalte pe care le vedeai peste tot în Kocetovka: „Atenţie la tifos!”. Hârtia din care era făcut micul afiş era de un roz bolnăvicios, ca al erupţiilor de tifos exantematic sau al lonjeroanelor metalice arse din vagoanele bombardate. În apropierea uşii, dar mai aproape de sobă, bătrânul Kordubailo stătea chiar pe podea, rezemat de perete ca să nu facă murdărie. Un sac uzat, din piele, în care se aflau ustensilele lui grele, era pus lângă el, aruncat acolo ca să nu încurce trecerea, şi mai era şi o pereche de mănuşi cu un deget, pătate de păcură. Pesemne că bătrânul se aşezase imediat după ce intrase, fără să se scuture şi fără să se dezbrace, aşa că apa curgea şiroaie de pe cizme şi pelerină, formând băltoace. Între picioarele strânse în dreptul genunchilor era pus pe podea un felinar stins, la fel ca al Frosiei. Pe sub pelerină avea o haină neagră de lână, cu glugă, murdară toată, strânsă cu o cingătoare făcută dintr-o ţesătură maro, şi ea la fel de murdară. Gluga era dată pe spate şi o caschetă veche de la Căile Ferate era înfiptă bine pe capul păros. Cascheta îi ascundea privirea,

nu-i vedeai la lumina becului decât nasul turtit, vânăt şi buzele groase care udau cu salivă o ţigară înfăşurată într-o bucăţică de ziar. Încă mai erau fire de păr negre în barba lui albă, zbârlită.

— Ce putea să facă? demonstra Valia, bătând cu creionul în masă. Era de gardă, era santinelă!

— Aşa e, e foarte adevărat, spuse bătrânul dând din cap, lăsând să-i cadă pe podea şi pe lanternă scrumul incadeşcent. E foarte adevărat… Trebuie să mănânce toată lumea.

— Ce vrei să spui cu asta? îl întrebă Valia, ridicând din sprânceană. Toată lumea, adică cine?

— Păi, tu şi cu mine, de exemplu, spuse Kordubailo oftând.

— Ce prost poţi să fii, taică! Aveau burta goală, te pomeneşti? Primesc raţia regulamentară. Crezi că-i lasă să călătorească fără să le dea de mâncare?

— Păi, e foarte adevărat, fu de acord bătrânul, şi iarăşi se desprinseră din ţigară câteva fragmente mici, incadescente, căzând de data aceasta pe un genunchi şi pe pulpana hainei.

— Ai grijă, o să arzi de viu, taică Gavril, îl avertiză Frosia.

Se uita indiferent, fără să îl scuture, la jarul de pe pantalonii vătuiţi, întunecaţi şi uzi; era din ce în ce mai palid, şi când se stinse de tot, ridică uşor capul ciufulit acoperit cu caschetă:

— Nu vi s-a-ntâmplat cumva vreodată să mâncaţi făină crudă amestecată cu apă, dragele mele?

— Crudă, de ce? întrebă Frosia. Eu pun apă, o amestec bine şi-o bag în cuptor.

Bătrânul plescăi din buzele groase şi palide şi răspunse după ceva vreme – toate cuvintele îi ieşeau din gură după câteva clipe, de parcă le-ar fi trebuit mult timp să ajungă în cârje de acolo de unde se născuseră:

— Atunci, drăguţele mele, înseamnă că nu' ştiţi cum e când ţi-e foame.

Locotenentul Zotov trecu pragul şi se amestecă în discuţie:

— Ascultă un pic, tataie, după ce depui jurământul, ştii ce-nseamnă asta?

Când vorbea, rotunjea toate „o”-urile şi intonaţia se distingea cu claritate.

Bătrânul îi aruncă o privire verde-albăstruie. Nu era foarte înalt, dar cizmele lui erau mari şi grele, îmbibate cu apă, cu urme de noroi.

— Şi-apoi, ce? mormăi el. De cinci ori am depus jurământul.

— Faţă de cine? Faţă de „ţarul cel bun”?

Bătrânul dădu din cap:

— Mult mai-nainte.

— Cum? Alexandru al III-lea?

Plescăi iarăşi din buze cu un aer trist şi trase din ţigară.

— Bine! Da' acum depui jurământ faţă de popor. Asta-i altceva, nu?

Scrumul îi căzu din nou pe genunchi.

— Şi făina a cui e? Nu-i a poporului? se înfierbântă Valia, îndepărtându-şi continuu buclele care îi cădeau la loc pe spate. Pentru cine o transportă? Că doar nu pentru nemţi!

— Aşa e, e foarte adevărat, repetă bătrânul fără să o contrazică. Soldaţii din trenul ăla nu erau nemţi, din câte ştiu eu, erau flăcăi de la noi, eu aşa ştiu. Îşi terminase chiştocul şi îl stinse turtindu-l de lanternă.

— Bătrânul ăsta chiar că nu-nţelege nimic! spuse Zotov jignit. Puterea de stat, înţelegi ce-i asta? Şi dacă se-apucă fiecare să ia ce-i place? Eu iau, tu iei, crezi c-aşa o să câştigăm războiul?

— Şi de ce-au spintecat sacii cu cuţitul? se revoltă Valia. Ce fel de purtare-i asta? Flăcăi de la noi?

— Trebuie că erau cusuţi! spuse Kordubailo, trecându-şi mâna peste nas.

— Asta-i hoţie la drumul mare! Să laşi faina să cadă pe calea ferată! se indignă Frosia. Toţi sacii pe care i-au sfâşiat, tot ce-au risipit, tovarăşe locotenent: câţi copii am fi hrănit cu faina aia?

— Aşa e, e foarte adevărat, aprobă bătrânul. Da' cu ploaia asta, restul o să se ude în vagoanele-platformă.

— N-are rost să mai vorbim cu el! exclamă Zotov, supărat mai ales pentru că se lăsase antrenat în această dispută inutilă, când de fapt totul era deja clar. Linişte! Vă rog, lăsaţi-ne să lucrăm!

Mama Frosia terminase de curăţat lampa şi o fixă în felinar. Se ridică să-şi ia pelerina întărită şi aspră:

— Hai, micuţo, ascute-mi creionul, să merg să pun semn pe 765.

Zotov se întoarse în birou.

Incidentul din ajun ar fi putut să se sfârşească şi mai rău. Văzându-l pe colegul lor culcat la pământ, soldaţii renunţaseră la saci ca să se arunce cu urlete asupra tânărului care era de gardă. Deja îi smulseseră puşca – pe care, de altfel, se pare că o lăsase fără să opună rezistenţă – şi începuseră să-l bată, ar fi putut chiar să-l omoare dacă nu ar fi venit în ultimul moment caporalul. S-a prefăcut că-l arestează pe tânăr şi l-a luat cu el.

De fiecare dată când sosea un convoi cu soldaţi ieşiţi din încercuire, toţi comisarii de gară luau toate măsurile necesare ca să-l trimită fuga-fuguţa în gara următoare. Zotov primise noaptea trecută un astfel de convoi, 245413, care venea de la Paveleţ şi mergea spre Arceda, şi l-a lăsat să plece imediat. Nu rămăsese decât douăzeci de minute în gara Kocetovka. Pentru că oamenii dormeau, nu coborâseră din vagoane. Când erau în număr mare, aceşti foşti încercuiţi erau de temut, nişte turbaţi. Nu era vorba despre o unitate normală, erau dezarmaţi, dar ştiau că ei erau armata de ieri, cea care luptase în iulie undeva pe lângă Bobruisk, în august pe lângă Kiev, în septembrie pe lângă Orei.

Zotov se simţea intimidat în faţa lor şi acelaşi sentiment trebuie să-l fi avut şi tânărul care lăsase puşca din mână, renunţând să mai tragă. Îi invidia şi părea gata să ia asupra sa o parte din ceea ce li se reproşa, pur şi simplu ca să se

ştie că şi el era la curent cu luptele, bombardamentele, traversarea fluviilor.

Colegii cu care-şi făcuse studiile, toţi prietenii lui erau pe front. El era aici…

Trebuia să-şi dea toată osteneala şi să muncească fără întrerupere. Să muncească, să nu se mulţumească să predea coechipierului său sarcinile rezolvate la zi, ci să poată să facă din ce în ce mai mult şi din ce în ce mai bine în aceste zile care precedau a douăzeci şi patra aniversare a Revoluţiei. Cea mai iubită sărbătoare dintre toate, bucuria care sfida natura; dar anul acesta, sărbătoarea îi sfâşia inima.

La treburile curente pe care le avea de rezolvat, se adăuga, de o săptămână deja, şi altceva; începuse în timpul orelor sale de lucru. Într-un raid aerian, nemţii bombardaseră intensiv un convoi care transporta materiale pentru armată şi provizii. Dacă ar fi fost distrus în întregime, dosarul ar fi fost închis. Din fericire, convoiul însă fusese salvat în mare parte. Acum i se cerea lui Zotov să întocmească în patru exemplare procese-verbale descriptive complete: material deteriorat în proporţie de 40 la sută până la 80 la sută (urma să se ia o decizie specială care să stabilească felul cum va fi folosit); material deteriorat în proporţie de 10 la sută până la 40 la sută (de trimis destinatarilor cu condiţia să fie înlocuit sau înlocuit parţial); în fine, material rămas intact. O complicaţie în plus era faptul că aceste mărfuri, puse acum în depozite, nu fuseseră adunate imediat şi se temuseră de furturi, dat fiind că oameni străini dădeau târcoale prin gară. În sfârşit, expertizele trebuiau să determine procentul pagubelor produse (însă experţii veneau de la Miciurinsk şi Voroneje), ceea ce presupunea deplasarea fără sfârşit a lăzilor în interiorul depozitelor, şi nu erau destui hamali care să facă acest lucru.

Până şi ultimul cretin era capabil să arunce bombe, dar pe urmă, până lămureşti lucrurile…

Trebuie spus că Zotov era extrem de meticulos în tot ceea ce făcea, aşa că avansase destul de mult cu procesele-verbale; putea să mai facă ceva astăzi şi avea de gând să pună totul la punct în cursul săptămânii.

Chiar şi această muncă era tot o problemă curentă. Cealaltă sarcină pe care şi-o găsise era următoarea: el, Zotov, om cu studii superioare, cu anumite înclinaţii spre sistematizare, era comisar de gară aici şi câştiga o experienţă bogată din această muncă. Dar acum putea să vadă foarte bine defectele regulamentului de mobilizare aşa cum fusese el conceput când se declarase războiul, defectele modului cum erau urmărite trenurile cu mărfuri militare. Vedea însă şi îmbunătăţirile, importante sau de detaliu, care puteau fi aduse în activitatea comisarilor de gară. Nu era oare o datorie morală pentru el să ducă la bun sfârşit aceste observaţii, să le consemneze, să le redacteze şi să le trimită sub formă de raport Comisariatului Poporului de la Apărare? Chiar admiţând că această muncă nu putea fi folosită în acest război, putea să aibă atât de multă valoare în următorul!

Aceasta era sarcina pentru care trebuia să găsească timpul şi forţele necesare! (Dacă le-ar împărtăşi această idee căpitanului sau comisarului de nod de cale ferată, i-ar râde în nas. O grămadă de oameni mărginiţi!)

Trebuia să termine cât mai repede foile de drum. Îşi frecă palmele plinuţe, cu degete boante, luă un stilou şi, ţinând cont de cod, trecu pe mai multe foi, cu un scris clar şi rotunjit, numerele lungi, uneori cu liniuţă între cifre, ale convoaielor, mărfurilor şi vagoanelor. Această muncă nu permitea nici o greşeală, la fel ca atunci când iei o ţintă în cătarea puştii. Din cauza atenţiei, pe frunte îi apărură câteva riduri fine şi buza inferioară se ridică.

În acel moment, Valia bătu în geamul uşii:

— Pot să intru, Vasili Vasilievici?

Intră fără să aştepte prea mult răspunsul, cu mâinile încărcate cu borderouri.

De fapt, nu avea dreptul să treacă de această uşă, problema putea să fie rezolvată foarte bine din prag sau în camera alăturată; dar orele lor de lucru se potriveau de multe ori şi, din politeţe, Zotov nu putea să-i interzică accesul în biroul său.

Aşa că se mulţumi să întoarcă paginile codului şi să pună o foaie de hârtie albă, aşa, ca din întâmplare, peste coloanele de cifre pe care se pregătea să le noteze.

— Vasili Vasilievici, cred că m-am înşelat! Ia uitaţi-vă…

Fiindcă nu mai era un al doilea scaun prin apropiere, Valia se sprijini de marginea mesei şi îi arătă un borderou acoperit cu linii stranii şi cifre săltăreţe.

— Vedeţi, în convoiul 446 era un vagon cu numărul 57-831. Unde merge?

— Imediat.

Puse mâna pe un sertar, se gândi pe care dintre cele trei clasoare trebuia să-l ia, îl deschise (dar în aşa fel încât ea să nu poată să arunce vreo privire) şi găsi imediat:

— 57-381, la Pacelma.

— Bine, zise Valia.

Notă „Pac”, dar nu plecă. Rămase pe loc, sprijinită în continuare de masă, ţinând în gură capătul creionului şi studiind borderoul.

— Vezi, n-ai scris clar, o certă Zotov. Eşti în stare să crezi că e şi să trimiţi vagonul la Paveleţ.

— Aşa e! continuă liniştită Valia. Ce mai, mereu îmi căutaţi nod în papură.

Se uita la el prin bucla lungă.

Totuşi, corectă litera.

— Şi pe uurmăă… zise ea lungind silabele, şi îşi vârî din nou creionul în gură.

Valurile de bucle, aproape la fel de strălucitoare ca inul, îi cădeau pe frunte, îi ascundeau ochii; dar nu le dădea la o parte. Ah, ce păr curat şi mătăsos, de bună seamă. Zotov îşi imagina plăcerea pe care ar simţi-o dacă i l-ar mângâia.

— Şi mai e vagonul-platformă l-05-110.

— Unul mic?
— Nu, unul mare.
— Nu prea cred.
— De ce?
— Lipseşte o cifră.
— Şi-acum ce să fac?
Îşi dădu buclele pe spate. Genele ei erau la fel de palide ca părul.
— Ei bine, trebuie să cauţi! Fii mai atentă, Valia. E acelaşi convoi?
— Mda.
Zotov întredeschise clasorul şi parcurse cu un ochi expert numerele.
Valia îl privea pe locotenentul cu urechile caraghioase în formă de frunză de varză, cu nasul borcănat, cu ochii palizi umbriţi de gene gri care se vedeau clar prin ochelari. Chiţibuşar la lucru, Vasili Vasilievici ăsta, dar nu era om rău. Ceea ce îi plăcea cel mai mult la el era că le ţinea piept tuturor, dar în acelaşi timp era amabil.
— Ah! exclamă Zotov furios. Ai merita să fii bătută la fund. Nu e 05, e 005, zăpăcito!
— Două zerouri! se miră Valia şi notă pe cel lipsă.
— Doar ai făcut gimnaziul, nu ţi-e ruşine, hm?
— Ei, Vasili Vasilievici, ce-are a face cu gimnaziul? Care-i destinaţia?
— Kirsanov.
— Bine, zise Valia notând.
Dar tot nu pleca. Alături de el, în aceeaşi poziţie, aplecată deasupra mesei, rămânea adâncită în gândurile sale şi zgândărea cu un deget o aşchie de lemn de pe masă; ea o îndepărta, aşchia revenea la locul ei.
Privirea locotenentului alunecă, fără voia lui, spre sânii ei mici care, acum când stătea aplecată, se conturau foarte bine, dar pe care, de obicei, bluzonul de pânză groasă al uniformei Căilor Ferate îi ascundea.

— Mai e puţin şi se termină ziua noastră de lucru, spuse Valia, umflându-şi buzele roz pal.

— Până să se termine, trebuie să mai lucrăm! declară Zotov cu un aer semeţ, fără să se mai uite la ea.

— Vă întoarceţi tot la bătrâna aia, nu?

— Şi unde vrei să mă duc?

— Nu mergeţi în vizită la nimeni…

— Să merg în vizită, da, chiar că-i momentul potrivit pentru aşa ceva!

— Vă e bine acolo, la bătrâna aia? N-aveţi nici măcar un pat ca lumea. Dormiţi pe ladă.

— De unde ştii tu asta?

— Oamenii ştiu şi vorbesc.

— Micuţa mea Valia, nu e cazul acum să stai comod. Mai ales eu. Şi-aşa mi-e destul de ruşine că nu sunt pe front.

— Asta-i acum! Şi ce faceţi nu-i muncă? N-aveţi de ce să vă fie ruşine! O s-aveţi tot timpul să vă tăvăliţi prin tranşee, zău aşa. Cine ştie dac-o să scăpaţi? Atât cât se poate, trebuie să trăim ca nişte oameni.

Zotov îşi dădu jos cascheta, se scarpină pe frunte (cascheta îi era mică, nu-i găsiseră alta la magazie).

Valia desena pe colţul borderoului o buclă lungă, ca o gheară.

— De ce-aţi plecat de la Avdeiev? Totuşi, era mai bine acolo.

Zotov lăsă ochii în jos şi roşi.

— Am plecat şi gata.

(Oare era posibil să se fi răspândit zvonul în oraş?)

Valia ataca în continuare. Linişte.

Se uită cu coada ochiului la capul rotund al lui Zotov. Dacă i-ai scoate ochelarii, ar fi capul unui puştan, cu părul lui blond şi rar care se încreţea ici şi colo în bucle ca nişte semne de întrebare.

— Şi nici la cinema nu mergeţi. Trebuie c-aveţi cărţi pasionante. Măcar împrumutaţi-mi-le şi mie să le citesc.

Zotov îşi ridică privirea. Roşeaţa nu dispăruse.

— De unde ştii tu că am cărţi?
— Aşa-mi închipui.
— N-am. Au rămas acasă.
— Vă enervează să mi le împrumutaţi, asta e.
— Nu, doar ţi-am spus. Cum era să le iau? Soldatul n-are dreptul să-şi ia decât raniţa lui, nimic altceva.
— Atunci veniţi să împrumutaţi de la noi.
— Aveţi multe?
— O etajeră.
— Ce-aveţi?
— Ce-avem? Păi, Furnalul… Prinţul Serebrianeţ… Şi mai sunt.
— Le-ai citit pe toate?
— Câteva.
Îşi ridică brusc capul, îl privi drept în ochi şi spuse pe nerăsuflate:
— Vasili Vasilievici! Veniţi la noi. Camera lui Vova e liberă, o să fie a dumneavoastră. Soba încălzeşte, o să vă simţiţi bine. Mama o să vă facă de mâncare. Ce nevoie aveţi de bătrâna aia?
Se priveau unul pe altul, fiecare având câte ceva în minte.
Valia îşi dădu seama că locotenentul era tulburat, o să spună da imediat. Băiatul ăsta caraghios, de ce n-ar spune da? Militarii spun întotdeauna că nu sunt însuraţi, doar el era. Toţi cei care veniseră în oraş se instalaseră la familii de treabă: stăteau bine, la căldură şi erau foarte răsfăţaţi. Valia voia şi ea să fie un bărbat în casa pe care tatăl şi fratele ei o părăsiseră. Şi atunci, când ar pleca de la muncă, seara târziu, s-ar întoarce împreună acasă pe străzile întunecate, bâjbâind prin noroi (braţ la braţ, de bună seamă), s-ar aşeza amândoi la masă, bucuroşi, ar glumi, şi-ar povesti ba una, ba alta…
Zotov o privea aproape cu spaimă pe această fată care îl invita fără fasoane să vină să locuiască la ea. Era doar cu trei ani mai tânără decât el, şi dacă îi spunea „Vasili Vasilievici” şi îi vorbea cu „dumneavoastră”, o făcea nu atât

din cauza diferenţei de vârstă, ci mai degrabă din respect pentru insignele lui de locotenent. Înţelegea că lucrurile nu s-ar limita la mesele bune pregătite cu raţia pe care o avea el, nici la căldura sobei. Era cuprins de emoţie. Cât de mult ar fi vrut să atingă, să mângâie buclele acestea delicate care erau atât de aproape de el. Dar era imposibil, absolut imposibil.

Îşi îndreptă gulerul cu însemnele roşii, pătrate, puse pe ecusonul verde – deşi gulerul nu-l deranja – îşi potrivi şi ochelarii.

— Nu, Valia, n-o să vin. În timpul ăsta, nu facem deloc progrese, ce-i cu toată trăncăneala asta? Îşi puse cascheta verde şi chipul lui inocent, cu nasul borcănat, deveni foarte sever.

— Bi-ne, bi-ne, Vasili Vasilievici!

Valia suspină. Se îndreptă de spate anevoie, de parcă ar fi fost bătrână şi ieşi din cameră cu borderoul în mână.

Zotov clipi pierdut. Probabil că ar fi cedat dacă ea s-ar fi întors şi i-ar fi vorbit ferm. Dar nu se întoarse.

Într-adevăr, Vasili nu putea să explice nimănui de ce locuia în izba aceea murdară şi prost încălzită pe care bătrâna o împărţea cu cei trei nepoţi ai săi, de ce dormea pe o ladă incomodă. În 1941, câţiva din imensa gloată de oameni grosolani îşi bătuseră joc de el când declarase că îşi iubeşte soţia, că îi va fi credincios până la sfârşitul războiului şi că avea deplină încredere în ea.

Oamenii cumsecade, prietenii cu care împărţea ce avea se strâmbau de râs, într-un mod caraghios, îl băteau pe umăr şi îl sfătuiau să nu-şi piardă busola. De atunci, nu mai făcuse astfel de declaraţii în public, dar îi era dor de soţia lui, mai ales când se trezea în nopţile sumbre întrebându-se ce viaţă avea ea acolo, departe, atât de departe, sub ocupaţia germană, aşteptând să nască.

Şi totuşi, o refuzase nu din cauza soţiei, ci din cauza Polinei… Nu, nici măcar din cauza Polinei, ci din cauza…

Polina, tânăra brunetă din Kiev cu chipul palid şi părul scurt, era femeia care locuia la Frosia; era funcţionară la poştă. Când avea ceva timp, Vasili mergea la poştă ca să citească ziarele care veniseră (veneau mereu cu întârziere, puse în pachete pe mai multe zile). În felul acesta le avea mai devreme şi putea să le răsfoiască pe toate deodată, nu doar câte unul sau câte două. Bineînţeles, poşta nu era o sală de lectură şi nimeni nu era obligat să îi împrumute ziarele, dar Polina îl înţelegea şi îi aducea toate ziarele la capătul tejghelei. Stătea acolo în picioare, în frig şi citea. Ca şi pentru Zotov, războiul nu era pentru ea o roată care se învârteşte implacabil, era chiar propria ei viaţă, viitorul ei şi, pentru a ghici acest viitor, şi ea întindea ziarele, cu mâinile ei nervoase, şi ea căuta acele bucăţele de adevăr care să îi poată explica mersul războiului. De multe ori, citeau stând alături şi îşi arătau imediat unul altuia pasajele importante. Ziarele ţineau loc de scrisori, căci scrisori nu primeau. Polina se scufunda în relatarea tuturor acestor lupte descrise în comunicate pentru a încerca să ghicească dacă bărbatul ei participa la ele; sfătuită de Zotov, citea expunerile pe care Steaua roşie2 le consacra tacticii infanteriei şi a blindatelor. Cât despre articolele lui Ehrenburg, i le citea Vasili cu voce tare, pătruns de emoţie. I le cerea Polinei şi le decupa din ziarele care nu ajunseseră la destinatar, pentru a le colecţiona.

O iubea pe Polina, pe copilul şi pe mama ei cu o dragoste pe care oamenii nu o cunosc decât în împrejurări nenorocite. Îi dădea zahăr din raţia lui pentru micuţ. Dar niciodată, nici chiar atunci când răsfoiau împreună ziarele, nu îndrăznise să îi atingă mâna albă; nu din cauza soţului ei sau a soţiei lui, ci din cauza durerii sfinte care îi unea.

Polina deveni pentru el, în Kocetovka – ba nu, în toată această parte a frontului – fiinţa cea mai dragă din întreaga lume, ochii conştiinţei lui, ai fidelităţii lui. Cum putea să meargă să locuiască la Valia? Ce-ar fi gândit despre el?

De fapt, chiar dacă nu ar fi fost Polina, nu ar fi putut să-şi aline durerea nepăsător, cu o femeie, oricare ar fi fost ea, când tot ceea ce iubea era pe punctul de a se prăbuşi. Mai mult decât atât, se jena să mărturisească Valiei şi locotenenţilor cu care lucra că avea totuşi ceva de citit seara, avea o carte, una singură, luată de la o bibliotecă în toiul harababurii care domnea în acest an la Căile Ferate, şi o căra în raniţa lui de soldat. Era primul volum, gros şi bleumarin, din Capitalul, tipărit pe hârtia roşcată şi aspră din ani '30.

În cei cinci ani de studii, visase să citească toată această carte sfântă pe care o luase de mai multe ori de la biblioteca institutului; încerca să facă rezumate, o ţinea un semestru, un an, dar era mereu în criză de timp, devorat de reuniuni, de activitatea militară, de examene… Ducea cartea înapoi fără să fi reuşit să scrie măcar o pagină de rezumat la întoarcere, după sesiunea din iunie… Chiar şi când a avut în programa şcolară ore de economie politică, ocazie ideală ca să citească această carte, profesorul îi avertizase: „O să vă înecaţi în ea”. Îi sfătuia să tocească manualul lui Lapidus, rezumatele cursurilor. E adevărat că abia reuşeau să le priceapă.

Şi uite că în toamna lui 1941, când această imensă nelinişte ardea ca o văpaie, Vasili Zotov avea timp aici, în vizuina asta, să citească din Capitalul. Asta făcea în afara orelor de serviciu, de instrucţie militară obligatorie şi de activitate la Comitetul Regional al Partidului. În camera comună din casa familiei Avdeiev, împodobită cu filodendroni şi aloe, aşezat la o măsuţă care se clătina, la lumina lămpii cu petrol (generatorul diesel nu era destul de puternic ca să ilumineze toate casele din oraş), stătea şi citea mângâind hârtia grosolană, citea o dată ca să-şi facă o idee de ansamblu, a doua oară sublinia pasajele esenţiale, a treia oară se străduia să-şi întipărească totul în minte. Şi, cu cât comunicatele erau mai dezastruoase, cu atât se lăsa absorbit de cartea albastră groasă. Vasili îşi închipuia că,

după ce şi-ar fi însuşit ideile măcar din acest prim volum, după ce le-ar fi rânduit în memorie într-un întreg armonios, ar deveni invincibil, invulnerabil, irezistibil în orice competiţie ideologică.

Dar serile şi orele acestea erau foarte rare, nu reuşise să adnoteze decât câteva pagini când a apărut Antonia Ivanovna, încurcându-le pe toate.

Locuia şi ea tot la Avdeiev, venise din Liski şi fusese imediat numită administratoarea cantinei din Kocetovka. Femeie dezgheţată, această Antonia Ivanovna, cu picioarele pe pământ, aşa că nu se întâmplase niciodată să fie vreun scandal în această instituţie. La cantină, aşa cum avea să afle mai târziu Zotov, ţi se dădea la ghişeu, în schimbul unei ruble, un blid plin cu o apă fiartă gri, fără grăsime, în care pluteau câteva macaroane, iar cei care nu aveau chef să bea direct din blid mai lăsau o rublă drept garanţie pentru o lingură de lemn crăpată. Seara, Antonia Ivanovna le cerea celor din casă să pună samovarul la încălzit şi punea pe masă pâine şi unt. Nu avea decât douăzeci şi cinci de ani, dar avea aerul unei femei căpătuite. Albă şi planturoasă, îl saluta mereu cu amabilitate, el îi răspundea cu un aer absent, şi mult timp chiar o confundase cu o rudă a gazdei care venise în vizită. Aplecat peste volumul său, nu o vedea şi nici nu o auzea când venea seara târziu de la lucru, când traversa fără să se oprească acea cameră comună ca să meargă în dormitorul ei mic, când se ducea pe urmă la stăpânii locuinţei şi din nou în camera ei. Într-o zi, se apropiase brusc de el şi îl întrebase: „Ce tot buchisiţi acolo, tovarăşe locotenent?” El îşi ascunsese cartea sub un caiet şi dăduse un răspuns evaziv. Altă dată îl întrebase: „Ce ziceţi, n-ar trebui să-mi fie frică noaptea dacă nu-mi zăvorăsc uşa?” „Frică de ce? Sunt aici, sunt înarmat”, îi răspunse Zotov. Câteva zile mai târziu, în timp ce citea, simţise că ea nu mai umbla încoace şi încolo, dar nici nu părea să fi ieşit din cameră. Se întorsese şi rămăsese înmărmurit; se culcase pe pat, în camera lui, stătea acolo lungită, cu părul

răsfirat pe pernă, fără ca măcar să-şi ascundă sub cuvertură neruşinaţii umeri albi. Rămăsese cu ochii la ea şi nu ştia ce să facă. „Vă deranjez?” întrebase ea sarcastic. Tulburat, Zotov se ridicase. Chiar făcuse un pas mare spre ea, dar înfăţişarea acestei hoaţe îmbuibate îl făcuse să dea înapoi. Nu fusese în stare să-i spună nici măcar un cuvânt, ura îl sugruma. Se întorsese, închisese violent Capitalul, găsise forţa şi timpul necesare ca să bage cartea în raniţă, se repezise la cuiul în care erau agăţate mantaua şi cascheta, luase în drum şi centironul îngreunat de pistol şi, ţinându-l în mână, se năpustise spre uşă.

Ieşise într-un întuneric profund, în care ferestrele şi cerul acoperit de nori nu aruncau nici măcar un fir de lumină, dar în care, la fel ca şi astăzi, vântul rece de toamnă amestecat cu ploaie biciuia cu putere. Poticnindu-se prin băltoace, gropi, noroi, Vasili mersese spre gară fără ca măcar să-şi dea seama că ţinea în mână centironul în care era pistolul. Rătăcea prin această prăpastie neagră, mistuit de o mânie atât de neputincioasă, încât era gata-gata să izbucnească în lacrimi.

De atunci, viaţa devenise imposibilă la Avdeiev: la drept vorbind, Antonia nu îl mai saluta, dar îl primea la ea pe un bărbat zdravăn, cu mutră sinistră, un civil, dar care purta cizme şi tunică, aşa cum se purta în vremurile acelea. Zotov încerca să studieze, dar ea nu închidea dinadins uşa camerei, astfel încât el să audă glumele, râsetele înfundate şi gemetele lor.

Aşa că se mutase la o bătrână pe jumătate surdă, unde nu găsise decât o ladă acoperită cu o ţesătură groasă.

Dar, aparent, bârfele alergau repede prin tot oraşul. Oare vor ajunge şi la Polina? Ce ruşine…

Gândurile acestea îl făcuseră să se oprească din lucru. Luă din nou stiloul şi se apucă să noteze cu scrisul lui rotunjit şi clar, în mai multe exemplare, numerele convoaielor şi ale mărfurilor în noile foi de drum. Ar fi reuşit să termine această treabă dacă nu s-ar fi ivit o complicaţie în ceea ce

priveşte un convoi important venind dinspre Kamicin. Rămânea de văzut cum să-l repartizeze. Numai comisarul putea să decidă.

Zotov răsuci manivela, ridică receptorul şi îl lipi de ureche. Învârti manivela din nou, mai mult timp. Şi încă o dată. Căpitanul nu răspundea. Deci nu era în biroul lui. Poate că se dusese acasă să se odihnească după prânz. În acest caz, sigur se va întoarce la ora schimbării de tură ca să asculte rapoartele.

De cealaltă parte a uşii, Valia îi telefona din când în când dispecerului. Veni şi Frosia, apoi plecă. Şi-apoi auzi patru cizme care izbeau greoi podeaua. Cineva bătu la uşă, o întredeschise şi întrebă cu o voce stridentă:

— Putem intra?

Intrară fără să mai aştepte şi fără să audă răspunsul. Primul, înalt ca un grenadier, suplu, cu faţa rozalie din cauza frigului, înainta cu un pas până în mijlocul camerei şi, bătând din călcâie, recită:

— Sergent Gaidukov, şef de gardă la convoiul 95-505. Nimic de semnalat în cele treizeci de vagoane ale mele. Gata să ne continuăm drumul.

Avea o căciulă nou-nouţă, o manta de ofiţer lungă care îi stătea bine, crăpată în spate, strânsă cu un centiron lat din piele cu cataramă în formă de stea şi cizme de piele impecabil lustruite.

Cel de-al doilea, aflat în spatele sergentului-şef, înainta şi el, fără să se îndepărteze de uşă, bondoc, oacheş, cu faţa tăbăcită, având aerul că nu mai putea să avanseze. Îşi ridică în silă boneta din postav, făcută după moda Budieni, cu clapele lăsate în jos, dar nelegate, şi spuse cu o voce blândă:

— Sergent Dighin, şef de gardă la convoiul 71-628. Patru vagoane de şaisprezece tone.

Avea o manta de simplu soldat prost, cu o centură din pânză de prelată, cu o parte croită de-a curmezişul (sau care parcă ar fi fost strivită de maşina de cusut); se vedea

că cizmele lui încreţite ca un acordeon, roase în dreptul cutelor, erau foarte vechi.

Faţa sergentului Dighin era faţa cu maxilare proeminente a lui Cekalov3, nu cea a tânărului şi temerarului lui Cekalov dispărut de curând, ci a unui Cekalov cu câţiva ani mai în vârstă şi marcată de trecerea timpului.

— Bine! Îmi pare bine! Îmi pare bine! zise Zotov şi se ridică de pe scaun.

Gradul şi funcţiile sale nu-l obligau deloc să se ridice de fiecare dată când un sergent intra în birou. Dar chiar era fericit să vadă pe fiecare dintre cei care veneau şi se grăbea să îl întâmpine cu cea mai mare căldură. Adjunctul comisarului nu avea pe nimeni sub ordinele sale şi cei care veneau pentru cinci minute sau pentru două zile erau singurii şi unicii subordonaţi faţă de care putea să-şi manifeste solicitudinea şi aptitudinile de şef.

— Stiu, ştiu, am primit deja foile dumneavoastră de drum.

Le puse pe masă şi se uită pe ele.

— Să vedem, aşa… 95-505, 71-628… îi privi binevoitor pe sergenţi.

Mantalele şi bonetele lor nu erau ude, ci doar umezite de câteva picături de apă răzleţe.

— Cum se face că nu sunteţi uzi? Carevasăzică, s-a oprit ploaia?

— Deocamdată. Gaidukov dădu din cap – bine făcut, cu zâmbetul pe buze, stând drept, dar nu chiar în poziţie de drepţi. Nu mai bate vântul.

Avea nouăsprezece ani, dar avea acea virilitate precoce pe care ţi-o dă lupta, tot aşa cum soarele îţi schimbă culoarea feţei.

(Tocmai amprenta luptei de pe aceste feţe îl făcuse pe Zotov să se ridice.)

Adjunctul comisarului nu avea mare lucru de făcut atunci când veneau sergenţii. Oricum, nu aveau ce să spună despre natura încărcăturilor, puteau să însoţească vagoane

sigilate, lăzi bătute în cuie şi să nu ştie nimic despre conţinutul acestora.

Dar ei aveau multe de cerut comisarului din această gară intermediară. Îl sfredeliră cu privirea, primul cu ochii veseli, celălalt cu ochii posaci. Gaidukov voia să ştie dacă acest locotenent nu era cumva unul dintre aceia rămaşi în spatele frontului, care despică firul în patru, care ar vrea să-şi vâre nasul în convoiul şi în încărcătura lui. De altfel, nu avea nici o teamă referitor la această încărcătură, nu numai că asigura paza ei, dar o şi iubea: erau mai multe sute de cai superbi, trimişi de către un intendent priceput care pusese în acelaşi convoi fân şi ovăz presate în cantitate suficientă, dat fiind că nu conta pe o aprovizionare pe drum. Gaidukov era băiat de la ţară, iubea caii de mic copil şi acum mergea să îi vadă ca pe nişte prieteni, pur şi simplu din plăcere, nu din obligaţie de serviciu; îi ajuta pe soldaţi să le dea să bea şi să mănânce, să îi supravegheze. Când întredeschidea uşa şi urca în vagon pe scara de fier, cu lampa pentru furtună în mână, toţi cei şaisprezece cai din vagon – murgi, roibi, maro, suri – întorceau capetele lor inteligente, la pândă, unii le sprijineau de spatele celor din apropierea lor şi îl fixau cu ochii lor mari, trişti, fără să clipească, îşi mişcau urechile cu sensibilitate, ca şi cum nu s-ar fi mulţumit să ceară fân, ci ar fi vrut să vorbească despre această cutie care bubuia şi zvâcnea, să întrebe unde erau duşi şi de ce. Gaidukov trecea printre ei, se strecura printre crupele lor călduţe, le mângâia coamele şi, când era singur, punea mâna pe nările lor şi vorbea cu ei. Pentru aceste animale, să meargă pe front era mai greu decât pentru oameni. Aveau tot atâta nevoie de front cât aveau nevoie de al cincilea picior.

Dar lucrul de care se temea cel mai mult Gaidukov era ca nu cumva comisarul (cel de aici părea să fie băiat bun şi nu avea de ce să-şi facă griji) să meargă să facă un tur prin furgonul lui. Soldaţii lui Gaidukov erau, în cea mai mare parte, recruţi, el însă fusese deja în prima linie; rănit în

iulie, anul trecut, pe Nipru, rămăsese două luni în spital, apoi lucrase la magazia spitalului respectiv; acum se întorcea pe front. Aşa că ştia regulamentul şi felul cum se putea şi cum trebuia să nu îl respecţi. Cei douăzeci de soldaţi tineri erau însărcinaţi cu escortarea cailor până la destinaţie, dar odată ce aceştia erau puşi pe drum, ei trebuiau să fie incorporaţi în divizia din care făceau parte. Cine ştie, în câteva zile, îşi vor murdări uniforma nouă în noroiul tranşeelor înmuiate, şi nu tranşeele erau cel mai mare rău, s-ar putea să nu aibă nimic altceva decât nişte movilite de pământ ca să-şi apere capetele de obuzele mortierelor nemţeşti care îi vor hărţui, şi exact aceste mortiere îl înfuriau cel mai tare pe Gaidukov în această vară. Aşa încât îşi dorea să petreacă aceste ultime zile la căldură, într-o atmosferă de bucurie şi prietenie. În furgonul lor mare erau două sobe din fontă încălzite până la incandescenţă, încărcate continuu cu bucăţi de cărbuni mari cât pumnul, cerşite de la alte trenuri. Convoiul mergea repede, fără staţionări prelungite, dar se descurcau pentru a adăpa animalele o dată la douăzeci şi patru de ore, iar pentru a le hrăni, o dată la trei zile. Or, tocmai pentru că acest convoi era rapid, erau mulţi care le cereau să îi ia cu ei. Deşi regulamentul interzicea formal accesul civililor în furgoanele de gardă, Gaidukov şi adjunctul său care îi imita purtarea îndrăzneaţă nu puteau să se uite cu indiferenţă la oamenii îngheţaţi care se înghesuiau pe şinele de cale ferată în această toamnă rece şi care alergau ca nişte nebuni de-a lungul trenurilor. Nu îi primeau pe toţi cei care le cereau un loc în tren, dar se întâmpla rar să îi refuze. Aşa îl luaseră pe un inspector pişicher în schimbul unui litru de ţuică, pe un bătrân cu părul roşcat, încărcat cu saci de armată, în schimbul unei bucăţi de slănină şi pe alţii, fără să ia ceva de la ei; dar mai ales aveau o simpatie deosebită – asta le mergea la inimă – faţă de femeile tinere şi fete; întindeau braţele şi le ridicau în vagon. Şi ele plecau fără încetare, nimeni nu ştia unde şi nici de ce. În acel moment,

în căldura din furgonul liniştit, bătrânul cu părul roşu sporovăia întruna, zicea Dumnezeu ştie ce despre Primul Război Mondial, despre Crucea Sfântului Gheorghe pe care fusese gata-gata să o obţină. Dintre toate micuţele, una singură făcea pe mironosiţa şi, ca o cucuvea cu penajul zbârlit, se cuibărea lângă sobă. Din cauza căldurii, toate celelalte îşi scoseseră de mult timp mantaua, bluzonul, chiar şi cămaşa. Una dintre ele, într-un maiou roşu de sport, cu obrajii la fel de roşii, spăla cămăşile bobocilor şi, de fiecare dată când ajutorul său, care le punea la zvântat încerca s-o înghesuie prea tare, îl plesnea cu rufele răsucite. Mai erau două care făceau de mâncare şi puneau untură de casă topită în raţiile atât de puţin atrăgătoare de la armată. Alta le cârpea hainele. Se pregăteau să plece din această gară, să stea un pic lângă foc, să cânte în trenul rapid care se legăna şi apoi, fără să-i poţi deosebi prea clar pe cei care erau de gardă de ceilalţi, să îşi ia în stăpânire cuşetele din scândură neşlefuită şi să doarmă talmeş-balmeş.

Unele dintre aceste femei tinere de astăzi, ca şi cele din ajun, ai căror soţi plecaseră la război de puţin timp, chiar şi unele dintre fete, nu se vor putea împotrivi şi, în umbrele lăsate de felinar, se vor cuibări în braţele soldaţilor.

Şi cum să nu-ţi fie milă de bietul recrut care merge în prima linie! Poate că sunt ultimele zile din viaţa lui…

Aşa că singura dorinţă a lui Gaidukov era ca acest comisar să îl lase să plece cât mai repede. Şi să obţină informaţii, atât cât este posibil, despre itinerar pentru a şti unde să le lase pe călătoare şi în ce sector ar trebui să lupte. Nu cumva urmau să treacă, din întâmplare, pe lângă casa unui camarad?

— Bine, zise locotenentul, aruncând o privire pe foile de drum. Nu eraţi împreună? Vi s-au cuplat trenurile de curând?

— Da, de câteva staţii.

Uitându-se pe hârtie, locotenentul îşi mişcă buzele.

— De ce v-au adus aici? îl întrebă el pe Cekalov. Aţi trecut prin Penza?

— Da, răspunse Dighin cu o voce răguşită.

— Păi, de ce dracu' v-au pus să ocoliţi prin Riajsk? Chiar că nu înţeleg o boabă, ce bandă de derbedei!

— O să plecăm împreună? se informă Gaidukov. Înainte de a veni aici, Dighin îi spusese care e destinaţia lui, aşa că tatona şi el terenul.

— Până la Griazi.

— Şi pe urmă?

— Secret militar, zise Zotov cu accentul său fermecător, întorcându-şi capul şi examinându-l pe sergentul uriaş.

— Da, dar totuşi? Nu cumva prin Kastornaia? întrebă cu un ton confidenţial Gaidukov, aplecându-se spre locotenent.

— O să vedeţi atunci.

Zotov voia să răspundă cu severitate, dar cum buzele lui schiţau un zâmbet, Gaidukov înţelese că pe-acolo mergeau.

— Plecăm în seara asta?

— Da. Nu avem dreptul să vă ţinem aici.

— Eu nu pot să plec, declară Dighin cu un ton ferm şi cam nepoliticos.

— Dumneavoastră, personal? Sunteţi bolnav?

— Nu, nimeni din gardă nu poate.

— Cum aşa? Nu-nţeleg. De ce să nu puteţi pleca?

— Pentru că nu suntem câini! lăsă să-i scape Dighin, cu ochii rostogolindu-se furioşi pe sub pleoape.

— Ce-i cu felul ăsta de-a vorbi? zise Zotov, ridicându-se de pe scaun: Aveţi grijă, sergent!

În acel moment îşi dădu seama că triunghiul verde de sergent nu era fixat decât pe unul din epoleţii de pe manta; al doilea era gol, doar cu o urmă în formă de triunghi şi o gaură în mijloc. Clapele căciulii îi atârnau pe piept ca nişte frunze de brusture.

Dighin îl privea pe furiş cu un aer încrâncenat:

— Pentru că, mormăi el, vorbind pe nas, de unsprezece zile… suntem cu burta goală…

— Cum?

Locotenentul se dădu înapoi, un braţ al ochelarilor se desprinse; îi apucă de la mijloc şi şi-i puse iarăşi pe nas.

— Cum se poate aşa ceva?

— Uite că se poate, se-ntâmplă… Nu-i greu de-nţeles.

— Dar aveţi bonuri, nu?

— Doar n-o să-nfulecăm hârtie!

— Şi cum de mai sunteţi în viaţă?

— Pentru că n-am murit, de-aia.

Cum de mai sunteţi în viaţă? întrebarea asta stupidă şi puerilă avu darul să-l înfurie pe Dighin, îşi spuse că nici aici, la gara din Kocetovka, nu va obţine nimic. Cum de mai sunteţi în viaţă? Foamea şi furia îi făcuseră maxilarele proeminente, nu le avea aşa de la natură, şi îl cercetă cu o privire plină de ură, o privire de vagabond de pe Volga, pe acest adjunct al comisarului, blond, stând în propriul lui birou, la căldură. În urmă cu şapte zile, puseseră mâna pe o grămadă de sfeclă aflată într-o gară, umpluseră doi saci şi toată săptămâna o fierbeau în oale, fără nimic altceva, şi o mâncau. Mâncarea asta îi făcea să vomite, intestinele o refuzau. Cu două nopţi înainte, în gara Alexandr Nevski, Dighin se uitase la tovarăşii lui, soldaţi mobilizaţi, chinuiţi de foame – toţi erau mai în vârstă decât el, şi nici el nu mai era aşa de tânăr – şi se ridicase, însufleţit de o hotărâre bruscă. Vântul urla pe sub vagoane, şuiera prin crăpături. Trebuia să potolească aceste crampe, să-i dea stomacului orice, oricât de puţin ar fi fost. Ieşi în întuneric. O oră şi jumătate mai târziu, se întorcea şi arunca pe o cuşetă trei pâini rotunde. Soldatul aşezat în apropiere rămase cu gura căscată: „E şi una albă!” „Zău? spuse el cu un ton indiferent. Nici măcar n-o văzusem”. Nu avea rost să îi povestească asta comisarului. Cum de mai sunteţi în viaţă! Patru soldaţi traversau de zece zile propria lor ţară de parcă ar fi mers printr-un deşert. Escortau douăzeci şi cinci de mii de lopeţi pentru genişti, acoperite cu unsoare industrială. Le duceau, ceea ce Dighin ştia de la început, de

la Gorki la Tbilisi. Dar toate celelalte mărfuri erau, fără îndoială, mai urgente decât această încărcătură rece, cu un strat gros de unsoare închegată. Intraseră în a treia săptămână de călătorie şi nu străbătuseră nici măcar jumătate din distanţă. Dispecerul care venea desprindea cele patru vagoane, asta dacă nu cumva îi era prea lene, şi le lăsa baltă în oricare gară lipsită de importanţă. Luaseră raţia pe trei zile la Gorki, apoi încă trei la Saransk şi de atunci nu mai reuşiseră să dea peste vreun centru de aprovizionare deschis. În cel mai rău caz, ar fi îndurat, ar fi acceptat să strângă cureaua încă cinci zile dacă ar fi ştiut că după aceea îşi vor recupera raţiile pe cele cincisprezece zile din urmă. Dar stomacul lor urla de foame şi inima gemea din cauza regulamentului în vigoare în toate centrele de aprovizionare: nu se dă nimic din urmă. Bonurile cu termenul depăşit sunt pierdute pentru totdeauna.

— Dar de ce nu vi s-a livrat nimic? întrebă, într-un târziu, locotenentul.

— Da' ce, dumneavoastră aţi face-o? răspunse Dighin, descleştându-şi dinţii.

Sărind din vagon, îl întrebase pe primul soldat pe care îl întâlnise. Acesta confirmase că există un centru de aprovizionare în gară. Dar se înnopta şi, conform regulamentului, era inutil să meargă să bată în uşiţa ghişeului.

Sergentul Gaidukov uitase de poziţia de drepţi sprintenă pe care o avea în faţa ofiţerului şi se întorsese spre Dighin. Acum îi zgâlţâia umărul cu braţul lui lung:

— Bătrâne! De ce nu mi-ai zis nimic? O să vă dăm câte ceva, chiar acum!

Dighin nu se clătină sub puterea mâinii lui Gaidukov şi nici nu se întoarse, îl aţintea pe adjunctul comisarului cu o privire morocănoasă. Era dezgustat de el însuşi, se dovedea că el şi tovarăşii săi mai în vârstă nu se descurcaseră prea bine: în acele unsprezece zile nu ceruseră nimic nimănui,

nici civililor, nici militarilor. Ştiau că în astfel de vremuri nimeni nu avea vreo îmbucătură în plus pe care să o dea altcuiva.

Nici un călător nu ceruse un loc în furgonul lor desprins mereu, abandonat mereu. Tutunul se terminase. Furgonul fiind plin de crăpături, blocaseră cu scândurele trei dintre cele patru ferestre, aşa că până şi în timpul zilei era întuneric înăuntru. Fără să mai aştepte nimic, continuau să facă focul şi, în timpul opririlor lungi, o zi, uneori două, se strângeau în jurul sobei întunecate, fierbeau sfeclele în gamele şi le scoteau cu vârful cuţitului, fără să spună un cuvânt.

Cu o mişcare vioaie, Gaidukov îşi reluă poziţia regulamentară:

— Pot să plec, tovarăşe locotenent?

— Liber.

Şi plecă. Mâinile lor prietenoase le vor da camarazilor arpacaş şi tutun. Încă nu ceruseră nimic acelei bătrâne pe care tocmai o primiseră; ei bine, acum va trebui să dea şi ea ceva pentru colegii lor, şi vor ciocăni şi în valiza inspectorului. N-o să aibă încotro, o să fie obligat să audă.

— Da, dar e trecut de şase, medita locotenentul. Centrul nostru de aprovizionare s-a închis.

— Păi, asta e, că sunt mereu închise… Nu-i deschis decât de la zece la cinci… La Penza m-am aşezat la coadă, a strigat pe urmă cineva că trenul nostru pleacă. Prin Morceansk am trecut noaptea. Şi prin Riajsk la fel.

Stai, aşteaptă! spuse locotenentul cu amabilitate. N-am de gând să las lucrurile aşa. O să vezi!

Luă receptorul telefonului de campanie şi îl lăsă să sune îndelung.

— Nimeni.

Sună de trei ori la rând.

— Ah, animalul! Mai sună de trei ori.

— Cine e? Guskov, tu eşti?

— Da, tovarăşe locotenent.

— De ce n-ai un planton lângă telefon?

— Chiar acum a ieşit. Am găsit lapte acru. Vreţi să v-aduc, tovarăşe locotenent?

— Prostii, n-am nevoie de nimic.

(Nu spunea asta pentru că era Dighin de faţă. Niciodată nu îi permitea lui Guskov să îi aducă ceva, orice ar fi fost. Din principiu. Dar şi pentru ca rapoartele de serviciu să nu fie viciate, altfel n-ar mai fi avut cum să-l facă să lucreze. Dimpotrivă, Zotov îl informase pe căpitan că Guskov nu respecta disciplina.)

— Guskov, uite ce e! A venit chiar acum un grup de escortă, sunt patru oameni. Nu şi-au primit bonurile de unsprezece zile.

Se auzi în receptor un fluierat al lui Guskov.

— Aşa-i când eşti adormit! S-a-ntâmplat, asta e! Trebuie să-i scoatem din încurcătură. Ascultă-mă! Faci ce ştii şi-i aduci pe Cicişev şi pe Samorukov să vină să le dea raţiile.

— Păi, de unde să-i iau? E uşor să…

— Cum de unde? De la ei de-acasă, bineînţeles.

— E o mocirlă de intri în ea pân' la genunchi şi e un întuneric de…

— Cicişev stă foarte aproape.

— El da, da Samorukov? E de partea ailaltă a căii ferate. Ăsta n-o să vrea cu nici un chip să vină, tovarăşe locotenent.

— O să vezi că Cicişev o să vrea.

Contabilul Cicişev era un rezervist mobilizat; i se lipiseră cele patru triunghiuri4, dar nimeni nu îl văzuse în uniformă; era un contabil obişnuit, matur, cu o puternică deformaţie profesională. Incapabil să vorbească fără abacul lui: „Cât e ceasul? E cinci”. Şi, ca să se înţeleagă bine, mişca imediat cinci bile pe abac cu un gest viguros. Sau spunea: „Dacă unui bărbat (şi împingea o bilă!) nu-i place să trăiască singur (şi o împingea pe a doua lângă prima!), atunci o să se însoare”. Când era departe de coada care bombănea, care îi întindea tichetele printr-o fereastră abia întredeschisă şi un grilaj în care doar un singur ghişeu mic

era rezervat acestor mâini, Cicişev era aspru, îi ocăra pe soldaţi, le dădea mâinile la o parte şi închidea din nou ghişeul ca să se apere de curent. Dar dacă trebuia să treacă prin mulţime sau dacă un grup de bărbaţi intra în chichineaţa lui, îşi vâra capul rotund între umerii mici, îi numea „prietenii mei” şi punea ştampilele. Dar era agitat şi serviabil în faţa superiorilor, nu îndrăznea să refuze nimic celor care aveau gradul de locotenent. Zotov îşi spunea că centrul de aprovizionare nu era obligat să primească ordine de la adjunctul comandantului, dar că Cicişev ar fi de acord să îi facă acest serviciu.

— Samorukov n-o să vrea să vină, insistă Guskov.

Samorukov era şi el tot plutonier-şef, dar se arăta dispreţuitor faţă de locotenenţi. Acest lup ghiftuit, plesnind de sănătate, nu era, până la urmă, decât un simplu magazioner, un distribuitor la centrul de aprovizionare, dar se purta de parcă ar fi avut cele patru dreptunghiuri de colonel. Venea la depozit plin de demnitate, cu un sfert de oră mai târziu, verifica sigiliile, deschidea lacătele, ridica oblonul şi îl proptea în ramă; faţa lui bucălată, neatrăgătoare, părea să spună că îţi face o favoare. Chiar dacă era o gloată de soldaţi grăbiţi să se întoarcă la convoaiele lor, în grupuri sau singuri, sau o mulţime de invalizi care se înghesuiau în faţa ghişeului, înjurând şi lovindu-se cu cârjele ca să ajungă mai aproape, Samorukov îşi sufleca liniştit mânecile până la cot, de i se vedeau antebraţele de cârnăţar, pe urmă verifica foarte atent aprobările lui Cicişev de pe bonurile mototolite şi rupte, cântărea fără să se grăbească marfa (probabil că înşela la cântar!), fără să îi pese dacă flăcăii vor reuşi sau nu să sară în trenul lor. Îşi alesese într-adins o locuinţă mai îndepărtată ca să nu fie deranjat în afara orelor de serviciu şi îşi căutase o gazdă care să aibă grădină de legume şi vacă.

Zotov se gândi la Samorukov şi, imediat, începu să spumege de furie. Detesta această stirpe tot atât de mult ca

şi pe fascişti; era la fel de periculoasă ca şi ei. Nu înţelegea de ce Stalin nu dădea un ordin de zi ca să îi împuşte pe aceşti Samorukov pe loc, în public, la doi paşi de magaziile lor.

„Nu, n-o să vrea să vină”, îşi spunea el, la fel ca şi Guskov. Furios, fiindu-i ruşine de el însuşi, Zotov ar fi dat înapoi, nu ar fi îndrăznit să îl cheme dacă aceşti soldaţi care nu se descurcaseră deloc ar fi rămas cu burta goală doar trei sau chiar cinci zile. Dar unsprezece!

— Bine, uite ce e! Guskov, nu trebuie să trimiţi un om, trebuie să mergi chiar tu acolo. Nu-i spune că avem patru soldaţi care mor de foame, spune-i că e chemat de urgenţă de căpitan care îi transmite prin mine, ai înţeles? Să vină să mă caute. Mă-nţeleg eu cu el.

Guskov nu scotea un cuvânt.

— Ce faci, nu zici nimic? N-ai înţeles ordinul meu? „Să trăiţi, tovarăşe locotenent!” şi dă-i drumul!

— L-aţi întrebat pe căpitan?

— Nu-i treaba ta! Îmi asum responsabilitatea. Căpitanul a ieşit, nu-i aici.

— Căpitanul nu i-ar da ordinul ăsta, spunea Guskov, nu se face să scoţi ştampilele şi să le pui pe urmă la loc în toiul nopţii pentru două pâini şi trei heringi.

Era foarte adevărat.

— Şi pe urmă, de ce-i nevoie să ne grăbim aşa, continua Guskov. N-au decât să aştepte până mâine dimineaţă la zece. O noapte, nu-i mare lucru! Să se culce pe burtă şi să-şi pună fundul deasupra!

— Da, dar trenul lor pleacă imediat, e un rapid, ar fi păcat să decuplăm vagoanele, au suferit destul. Încărcătura aia e aşteptată undeva, e nevoie de ea acolo.

— De acord, dar Samorukov n-o să ajungă până pleacă trenul. Îţi ia timp să mergi până acolo şi să te-ntorci prin mocirla asta, poţi să ai şi felinar. Cam o oră şi jumate, n-are cum să fie mai puţin de-atât. Două ore.

Da, şi de data asta argumentele lui Guskov erau de bun-simţ…

Fără să-şi descleşteze fălcile, cu căciula cu clapetele lăsate pe faţa lui bucălată, Dighin sorbea din ochi receptorul, chinuindu-se să înţeleagă ce se spunea la celălalt capăt al firului.

— S-a zis şi cu ziua de azi, constată el cu o privire pierdută.

Zotov oftă, apăsă pe manivelă ca să nu-l audă Guskov.

— Ce putem să facem, prietene? Azi n-o să se poată. Poate-ar fi bine să mergeţi cu rapidul ăsta până la Griazi. E un tren bun, o să fiţi acolo mâine-dimineaţă.

Şi probabil că l-ar fi convins dacă Dighin nu ar fi mirosit în purtarea lui un punct slab.

— N-o să plec. N-aveţi decât să mă arestaţi, n-o să plec.

Se auzi o bătaie în uşă. Un cetăţean plinuţ, cu o căciulă de lână pepit, gri cu negru, stătea în prag. Trebuia să ceară permisiunea să intre salutând politicos, dar nu se auzea nimic în birou.

— Da, da, intraţi o dată! strigă Zotov.

— Bine, Guskov, hai, închide, văd eu ce fac. Afară, necunoscutul nu înţelese imediat ce i se spusese, întredeschise uşa şi întrebă din nou:

— Pot să intru?

Zotov fu surprins de această voce, o voce profundă de bas, cu o sobrietate nobilă, cu un ton modest. Purta o haină caraghioasă, maro bătând în roşcat, lungă, cu mânecile scurtate. Era o haină civilă, dar avea pantofi grosolani, de simplu soldat, şi moletiere. Ţinea într-o mână o raniţă foarte murdară. Intră, îşi scoase căciula impunătoare cu cealaltă mână şi îi salută pe cei doi bărbaţi:

— Bună ziua!

— Bună ziua!

— Spuneţi-mi, vă rog, întrebă el cu o atitudine demnă, ca şi cum lucrurile de pe el, care nu se potriveau deloc, ar fi fost o ţinută corectă, unde aş putea să-l găsesc pe comisar?

— Eu sunt adjunctul.

— Înseamnă că dumneavoastră trebuie să mă adresez.

Încercă să-şi pună undeva căciula pepit care, pe deasupra, era pătată cu praf de cărbune şi, negăsind un alt loc potrivit, o înghesui sub cotul celuilalt braţ, în timp ce cu mâna rămasă liberă începu să descheie, preocupat, copcile hainei. Nu avea guler, sau mai degrabă fusese smuls, dar un fular călduros de lână îi înfăşură gâtul. De sub haina descheiată apăru o uniformă de vară foarte decolorată şi murdară; apoi începu să descheie nasturii de la buzunarul bluzonului.

— Aşteptaţi, aşteptaţi, zise Zotov, venindu-i în ajutor. Bine, bine… Îl privi pe Dighin sumbru, imobil.

— O să fac un lucru care nu depinde decât de mine, o să vă decuplez vagoanele. Dimineaţă la zece o să primiţi ajutor…

— Mulţumesc, răspunse Dighin, privindu-l cu ochii injectaţi.

— Nu e nevoie să-mi mulţumiţi. Era un tren aşa de bun. Nu ştiu la care vă mai cuplăm acum.

— De două săptămâni ne tot trambalăm. O zi în plus sau în minus… spuse Dighin cu vioiciune. Că doar ştiu eu ce escortez.

— Nu! îi răspunse Zotov, atenţionându-l cu degetul. Nu trebuie să ne dăm noi cu părerea, nici eu, nici dumneavoastră… Se uită pieziş spre intrus, se apropie mult de Dighin şi murmură cu o voce care abia dacă se auzea, dar în care se simţea totuşi acel accent.

— Din moment ce ştii ce duci, ia gândeşte-te un pic. Pentru câţi oameni se pot săpa tranşee cu lopeţile tale? Pentru două divizii! Să te afunzi în pământ, asta înseamnă să-ţi salvezi viaţa. Douăzeci şi cinci de mii de lopeţi, asta înseamnă douăzeci şi cinci de mii de vieţi. Nu-i aşa?

Zotov se mai uită o dată la necunoscut. Acesta, înţelegând că este în plus, se retrase spre perete, se întoarse. Cu mâna liberă îşi acoperea pe rând, ba nu, îşi încălzea urechile.

— Ce-i? Vă e frig? îl întrebă Zotov râzând. Omul se întoarse şi zâmbi.

— Ştiţi, s-a făcut tare frig. E un vânt îngrozitor. Şi mai e şi umezeală!

Într-adevăr, vântul şuiera, lovind în colţul clădirii şi făcea să zăngăne un ochi de geam prost fixat de sub storul ferestrei din dreapta. Şi apa asta care curgea continuu din jgheab!

Acest om caraghios, prost ras, avea un zâmbet foarte simpatic, te înduioşa. Şi nici nu era tuns zero. Părul moale, nu prea des, reuşea să îi acopere capul mare. Şuviţele albe îi dădeau reflexe argintii.

Nu semăna nici cu un militar, nici cu un civil.

— Iată.

Ţinea în mână, gata pregătită, o hârtie.

— Iată, asta este…

— Un moment, un moment. Zotov luă hârtia fără să se uite la ea.

— Dumneavoastră… aşezaţi-vă. Pe scaunul ăsta. Veniţi aici.

După ce mai aruncă o privire la haina aceea incredibilă, se întoarse la masă, strânse codul şi borderourile, le închise în seif, îi făcu semn lui Dighin şi se duse cu el la Valia.

Aceasta se străduia să demonstreze Dumnezeu ştie ce la telefon. Frosia stătea chircită în faţa sobei. Zotov se apropie de Valia şi o luă de mână, chiar de mâna în care ţinea telefonul.

— Valia dragă…

Fata se întoarse spre el cu o mişcare vioaie şi se uită la el cu veselie, atât de mult i se păruse că simte tandreţe în felul în care o prinsese şi o ţinea de mână.

Tocmai încheia discuţia la telefon.

— 1002 intră în gară. N-avem nici o treabă cu el. Să-i schimbe macazul pe Tambov, Petrovici…

— Scumpa mea! Trimite-o imediat pe Frosia să marcheze astea patru vagoane ori să le-arate direct celor de la decuplare. O să meargă sergentul cu ea; trebuie ca

dispecerul să hotărască decuplarea şi să le lase pe linia secundară până mâine dimineaţă.

Frosia, aşezată în continuare pe vine, îşi întoarse faţa aspră spre locotenent şi mişcă din buze.

— Bine, Vasili Vasilievici, răspunse Valia cu un zâmbet.

Încă mai ţinea mâna pe telefon, deşi nu mai avea de ce, şi rămase aşa până când el îşi retrase degetele.

— O trimit imediat.

— Şi convoiul celălalt trebuie să plece cu prima locomotivă. Fă tot ce-i posibil.

— Foarte bine, Vasili Vasilievici, răspunse Valia, zâmbind încântată.

— Asta-i tot, îl anunţă Zotov pe Dighin. Frosia oftă ca nişte foale de fierărie, îşi drese glasul şi se ridică.

Fără să spună nici un cuvânt, Dighin îşi duse o mână la tâmplă şi rămase în această poziţie; din cauza căciulii, urechile îi arătau ca nişte foi de varză, iar înfăţişarea sa nu semăna cu cea a unui militar.

— Abia aţi fost mobilizat, nu? Muncitor, probabil.

— Da.

Dighin se uita la locotenent recunoscător, cu o privire fixă.

— Să vă puneţi la loc triunghiul, îl sfătui Zotov, arătând spre epoletul gol de pe guler.

— N-am. S-a rupt.

— Şi căciula, ori încheiaţi clapele, ori le ridicaţi, înţeles?

— Da, sigur! Să le ridice! bombăni Frosia care-şi pusese deja pelerina de ploaie. Acum, când cade mizeria asta de zăpadă topită! Hai, să mergem, băiete!

— Foarte bine, noroc! Mâine o să fie aici alt locotenent; insistaţi să v-ajute să plecaţi.

Zotov se întoarse în biroul său, împinse uşa. Acum patru luni, nu avea nici cea mai mică idee despre cum trebuie să-şi închidă centironul şi i se părea absolut stupid şi ridicol să ridice mâna ca să răspundă la salut.

Când intră, vizitatorul nu se ridică de pe scaun, dar schiţă o mişcare pentru a arăta că, dacă trebuia, era gata s-o facă.

Raniţa era pusă pe jos, iar căciula pepit deasupra.
— Nu vă ridicaţi, nu vă ridicaţi. Zotov se instala la masă.
— Aşadar? Desfăcu hârtia.
— Trenul meu a plecat… fără mine, declară bărbatul, zâmbind vinovat.
Zotov citi ce era scris pe hârtie; provenea de la comisarul gării din Riajsk; aruncând în continuare priviri spre necunoscut, Zotov îi puse întrebările de rigoare.
— Nume?
— Tveritinov.
— Prenume, nume de familie?
— Igor Dementievici.
— Aveţi mai mult de cincizeci de ani?
— Nu, patruzeci şi nouă.
— Ce număr avea trenul dumneavoastră?
— N-am nici cea mai mică idee.
— Cum, nu vi s-a spus numărul?
— Nu.
— Şi-atunci de ce figurează pe hârtia asta? L-aţi notat dumneavoastră aici?
(Era vorba despre 245413, trenul de la Arceda pe care Zotov îl lăsase să plece noaptea trecută.)
— Nu. Am spus la Riajsk de unde venea şi când, pesemne chiar comandantul a găsit numărul!
— Unde aţi pierdut trenul?
— La Skopina.
— Cum s-a-ntâmplat?
— Să vă spun drept… Pe buzele groase ale lui Tveritinov era acelaşi zâmbet amărât. Plecasem… să schimb nişte lucruri… pe ceva de mâncare, eram flămând, şi-atunci trenul a plecat. Acum nu se mai fluieră, trenurile pleacă fără să facă zgomot.
— Când a fost asta?
— Alaltăieri.
— Şi n-aţi reuşit să-l prindeţi?

— După cum vedeţi. Cum era să-l prind? Pe vagoanele-platformă plouă. Pasarelele vagoanelor, ştiţi şi dumneavoastră, e al naibii de curent acolo, şi te-ar alunga santinelele. În furgoane nu se poate intra: n-au dreptul să te lase şi nici n-au loc. Ştiţi, într-o zi am văzut un tren de călători, un adevărat miracol. Ei bine, sunt doi şefi de vagoane la toate intrările şi îi împing pe oameni ca să-i împiedice să se agate de rampe. Dacă trenurile de mărfuri au pornit, e prea târziu să te mai urci în ele. Dacă-s oprite în staţie, fără locomotivă, e imposibil să ghiceşti în ce direcţie vor pleca. N-au plăcuţă de email cu destinaţia lor: „Moscova-Mineralnie Vodi”. N-ai dreptul să ceri vreo informaţie, altfel eşti luat drept spion, mai ales aşa cum sunt îmbrăcat… în general, e periculos să pui întrebări.

— Bineînţeles, suntem în război.

— Era aşa şi înainte de război.

— Ia te uită! Nu mi-am dat seama de asta!

— Da, da, îl asigură Tveritinov, îngustându-şi aproape imperceptibil ochii. După 1937…

— Cum adică, 1937? se miră Zotov. Ce-a fost în 1937? Războiul din Spania?

— Nu! Tveritinov îşi lăsă ochii în jos cu acelaşi zâmbet vinovat. Nu…

Fularul gri, moale, se desfăşurase. Îi atârna acum până la curea, prin deschizătura hainei.

— De ce nu sunteţi în uniformă? Unde vă e mantaua?

— N-am avut niciodată. Nu ni s-au repartizat.

— Şi… haina asta… de unde e?

— Mi-au dat-o nişte oameni cumsecade…

— Hm… hm… Trebuie totuşi să remarc că aţi ajuns foarte repede aici. Ieri-dimineaţă eraţi la comisarul din Riajsk şi-n seara asta sunteţi deja la Kocetovka. Cum aţi făcut drumul ăsta greu?

Tveritinov îl privi cu ochii larg deschişi. Ochi blânzi, încrezători. Zotov era fermecat mai ales de felul cum vorbea, de felul în care se întrerupea dacă i se părea că

interlocutorul vrea să îl contrazică, de felul în care accentua cuvintele, fără să-şi agite mâinile, doar cu mişcări uşoare ale degetelor.

— Am avut un noroc extraordinar. M-am urcat într-un vagon-container, nu mai ştiu în ce gară… De două zile am început să mă pricep la terminologia feroviară. „Vagoane-container”, îmi imaginam că trebuiau să semene, cât de cât, cu un vagon, să aibă măcar o bucată de acoperiş. Mă urc pe scară, nu era decât o groapă din fier, o capcană pentru lupi. Nu puteai să te-aşezi, nici să te sprijini. Înainte se transportase cărbune şi, în timpul mersului, praful zbura de colo-colo şi se învolbura. Am păţit-o şi eu. Şi când mai începe să şi plouă…

— Şi-atunci, de ce spuneţi că aţi avut noroc? îl întrebă Zotov, râzând în hohote. Şi hainele astea în ce hal sunt!

Când râdea, două şanţuri mari şi simpatice îi brăzdau faţa de o parte şi de alta a buzelor şi urcau până la nasul pistruiat.

— Păi, am coborât din vagonul-container, m-am scuturat, m-am spălat pe faţă şi am văzut că un tren era cuplat la o locomotivă, în direcţia sud. Am alergat de-a lungul convoiului, nu era nici un furgon deschis, erau sigilate toate. Şi pe urmă l-am văzut pe un tovarăş care tocmai ieşea, şi-a făcut nevoile şi s-a urcat din nou într-un vagon, nu era încălzit, dar era deschis. Merg după el, închipuiţi-vă că vagonul era plin până la refuz cu pături de molton!

— Şi nu era sigilat?

— Nu! Se vedea foarte bine că la început fuseseră legate în baloturi de câte cinci sau zece; dar multe baloturi erau desfăcute, aşa că era o nimica toată să te scufunzi în ele. Mai erau unii care dormeau acolo.

— Asta chiar că-i bună!

— M-am învelit cu trei-patru pături şi am dormit aşa de bine, o desfătare, am dormit douăzeci şi patru de ore fără să mă trezesc. Nici măcar nu ştiu dacă trenul mergea sau se oprise. Mai ales că nu-mi luasem raţia de trei zile;

dormeam, dormeam, am uitat de război, de încercuire… M-am gândit la familia mea…

Faţa lui arăta ca o lămâie stoarsă, dar radia.

— Opriţi-vă!

Zotov sări de pe scaun, tocmai făcuse o corelaţie.

— Convoiul ăsta… Când aţi ajuns?

— Păi, de câte minute exact… nu ştiu. Am venit aici imediat cum am coborât din tren.

Zotov se năpusti spre uşă, o împinse violent şi intră în celălalt birou:

— Valia! Valia! Trenul care a trecut spre Balaşov, 1000 şi nu mai ştiu cât pe listele tale…

— Mai e în gară?

— Nu. A plecat.

— Sigur?

— Sigur.

— Ei, drăcie! exclamă el, luându-se cu mâinile de cap. Şi noi stăm aici la birourile noastre, birocraţi nenorociţi. Clasăm iar şi iar tot felul de hârţoage, nu vedem nimic, nu meritătm pâinea pe care-o mâncăm! Fă-mi legătura cu Miciurinsk-Uralski, hai, fuga!

Apoi intră în biroul său.

— Nu vă amintiţi numărul vagonului? îl întrebă el pe Tveritinov.

— Nu, îi răspunse acesta zâmbind.

— Era un vagon cu două axe, sau cu patru?

— Nu mă pricep…

— Cum adică, nu vă pricepeţi? Mic sau mare? Câte tone?

— Cum se spunea în războiul civil: „Oameni: 40. Cai: 8”.

— Atunci înseamnă că era de şaisprezece tone. Avea escortă?

— Se pare că nu.

— Vasili Vasilievici! strigă Valia. Dispecerul militar la telefon. Vreţi să vorbiţi cu comisarul?

— Poate n-am nevoie de el, poate nu e echipament militar.

— Dacă-mi permiteţi, să-i explic eu?

— Da, dă-i drumul, draga mea. Poate că pur şi simplu evacuează păturile alea, află ce-i cu ele. N-au decât să cerceteze cu grijă convoiul, să găsească vagonul ăla, să vadă cui aparţine, să facă o constatare, să sigileze vagonul, pe scurt, n-au decât să rezolve problema!

— Bine, Vasili Vasilievici.

— Mulţumesc mult, draga mea Valia. Eşti un ajutor de nădejde.

Valia îi zâmbi. Buclele îi acopereau faţa.

— Alo! Miciurinsk-Uralski…

Zotov închise uşa şi, încă emoţionat, traversă camera. Îşi lovi mâinile una de cealaltă.

— Avem o treabă de făcut şi nu putem s-o scoatem la capăt, declară el, accentuând „o”-urile. Şi nu mi se dă un adjunct. Oricum, e un fleac să furi păturile alea. Dacă le găsesc, oricum nu mai sunt toate.

Mai făcu vreo câţiva paşi şi apoi se aşeză. Îşi scoase ochelarii ca să-i şteargă cu o cârpă. Chipul lui nu mai arăta agitat. Era, brusc, chipul unui puştan care nu avea ca apărare decât cascheta verde.

Tveritinov aştepta cu răbdare. Ochii săi melancolici cercetară storurile de camuflaj, portretul în culori al lui Kaganovici în uniformă de mareşal al Căilor Ferate, soba, găleata, lopata. În acest birou supraîncălzit, haina pătată de praf de cărbune începea să-l incomodeze pe Tveritinov. O dădu jos de pe umeri şi îşi scoase fularul.

Locotenentul îşi puse ochelarii şi examina încă o dată foaia de drum. De fapt, nu era un document oficial propriu-zis: fiind redactată conform declaraţiilor celui în cauză, putea fi adevărată, dar la fel de bine putea fi şi mincinoasă. Respectând instrucţiunile primite, trebuia să dea dovadă de o vigilenţă extremă în cazul foştilor combatanţi, mai ales dacă se prezentau individual.

Tveritinov nu putea să demonstreze că el chiar pierduse trenul la Skopina. Şi dacă se întâmplase la Paveleţ? Între

timp, ar fi putut să tragă o fugă la Moscova sau în altă parte, ca să îndeplinească o misiune!

Totuşi, faptul că ajunsese atât de repede pleda în favoarea lui.

Da, dar cine garanta că el chiar coborâse din trenul respectiv?

— Deci, vă simţeaţi bine acolo, la căldură, în timpul călătoriei?

— Bineînţeles că da. Aş fi mers bucuros mai departe.

— Atunci de ce aţi coborât?

— Ca să mă prezint aici. La Riajsk aşa mi s-a spus să fac.

Toate trăsăturile capului mare al lui Tveritinov erau accentuate: frunte înaltă, sprâncene stufoase, nas voluminos. Bărbia şi obrajii erau năpădite de fire de păr care începuseră să încărunţească uniform.

— De unde aţi ştiut că aţi ajuns la Kocetovka?

— Era un georgian care dormea lângă mine, el mi-a spus.

— Militar? Ce grad?

— Nu ştiu, nu i-am văzut decât capul când l-a scos din pături.

Tveritinov era cuprins de tristeţe, ca şi cum de fiecare dată când răspundea pierdea câte ceva.

— Bine, spuse Zotov, împingând foaia de drum. Ce acte mai aveţi?

— N-am absolut nimic, răspunse Tveritinov cu un zâmbet îndurerat. De unde era să le iau?

— Ah, da… Chiar nimic?

— Când eram încercuiţi, toţi cei care aveau acte le-au distrus.

— Da, dar pe urmă, când v-aţi întors pe teritoriul sovietic, vi s-a dat ceva, nu?

— Nu. Nimic. S-au stabilit liste, am fost repartizaţi în grupuri de câte patruzeci şi ne-au urcat într-un tren.

Într-adevăr, aşa trebuie să se fi întâmplat. Atât timp cât eşti împreună cu camarazii tăi, eşti încorporat în grup şi actele sunt inutile.

Totuşi, Zotov dorea să aibă o dovadă materială oarecare, care să confirme simpatia involuntară pentru acest om cu o purtare atât de aleasă şi cu un cap atât de nobil.

— Ceva, orice. Aţi păstrat vreun act în buzunare?

— Păi… poate nişte fotografii. Cu familia mea.

— Arătaţi-mi-le.

Locotenentul nu-l obliga, îi cerea.

Sprâncenele lui Tveritinov se ridicară uşor. Avea în continuare acel zâmbet de om distrat sau care nu reuşea să se exprime; scoase din acelaşi buzunar al bluzonului (celălalt nu se închidea, nu avea nasture) un pachet plat din hârtie portocalie, îl desfăcu pe genunchi şi luă din el două fotografii 9 x 12, se uită şi la una, şi la cealaltă, apoi se ridică de pe scaun ca să i le dea locotenentului; scaunul era pus destul de aproape de masa lui, aşa că Zotov se aplecă să le ia. Se uită la ele. În timp ce Tveritinov ţinea în continuare hârtia de împachetat pe genunchi, îşi îndrepta spatele şi încerca şi el să se uite de la distanţă.

Într-una din fotografii, făcută într-o grădină mică, într-o zi însorită, probabil că în primele zile de primăvară (frunzele erau încă foarte mici şi se vedeau goluri printre ramuri), apărea o fetiţă de vreo paisprezece ani îmbrăcată cu o rochie gri cu dungi, strânsă în talie. Zveltă, cu un gât lung şi slab care ieşea din gulerul răsfrânt, cu o faţă alungită, părea că freamătă, chiar dacă stătea nemişcată în fotografie. Era în acea fotografie ceva care părea neterminat, neexprimat, aşa încât, în loc să ţi se pară veselă, când o priveai ţi se strângea inima.

Fetiţa îi plăcu mult lui Zotov. Buzele sale se întredeschiseră:

— Cum o cheamă? întrebă el cu glas aproape şoptit.

Tveritinov avea ochii închişi.

— Lialia, răspunse el cu o voce şi mai dulce. Apoi deschise ochii şi se corectă:

— Irina.

— Când a fost făcută fotografia?

— Anul ăsta.
— Unde?
— În împrejurimile Moscovei.
Şase luni! Trecuseră şase luni de când cineva spusese: „Scumpa mea Lialia! Îţi fac o fotografie!” şi apăsase pe obturator. Şi de atunci, gurile de tun bubuiseră cu zecile de mii, izvoare de pământ negru ţâşniseră cu milioanele şi milioane de oameni fuseseră târâţi într-un carusel infernal. Unul venit pe jos din Lituania, altul venit cu trenul de la Irkuţk. Şi acum, în această gară în care vântul îngheţat spulbera o ploaie amestecată cu zăpadă, în care convoaie întregi erau oprite, în care oamenii se adunau ziua, o mulţime fără sens, şi dormeau noaptea talmeş-balmeş pe scândurile negre, cum puteai să crezi, în această gară, că această grădină fermecătoare, această fetiţă, această rochie încă mai există pe pământ!
În a doua fotografie văzu o femeie şi un băieţel aşezaţi unul lângă altul pe o canapea, cercetând cu atenţie o carte cu imagini mari cât pagina. Mama era şi ea tot zveltă, fină, cu siguranţă înaltă; băieţelul, de vreo şapte ani, cu faţa rotundă şi o expresie deosebit de inteligentă, nu se uita la carte, se uita la mama lui care îi explica ceva. Avea aceiaşi ochi mari ca şi tatăl său.
Toţi membrii familiei aveau ceva distins în înfăţişarea lor. Zotov nu fusese niciodată laolaltă cu astfel de familii, dar faptul că mersese des la Galeria Tretiakov, la teatre, că citise anumite cărţi îi lăsase în amintire dovezi imperceptibile că asemenea familii existau. Puteai să vezi în aceste două fotografii un confort rafinat. Zotov i le dădu înapoi şi remarcă:
— Vă e cald. Faceţi-vă comod.
— Da, îl aprobă Tveritinov, scoţându-şi haina. Nu ştia unde să o pună.
— Aici, pe canapea, îi arătă Zotov cu un gest. Acum se vedeau bine toate lucrurile de pe el, rupturile, nasturii diferiţi de la uniformă. Şi rao-letierele înfăşurate cu

stângăcie: legăturile prea slabe alunecaseră pe picioare. Îmbrăcămintea lui caraghioasă părea că-i sfidează capul mare, argintiu.

Zotov nu mai încerca să-şi stăpânească simpatia pentru acest om echilibrat, care îi plăcuse de la început, nu fără motiv.

— Cine sunteţi dumneavoastră? întrebă el cu respect.

Împachetând cu tristeţe fotografiile în hârtia portocalie, Tveritinov îi răspunse zâmbind uşor.

— Sunt actor.

— Ah, da?! exclamă uimit Zotov. Cum de nu mi-am dat seama de la început? Chiar arătaţi a actor! (în acel moment chiar că nu arăta deloc a actor.)

— Artist emerit, probabil?

— Nu.

— Şi unde aţi jucat?

— La Teatrul dramatic din Moscova.

— Nu am fost decât o singură dată la teatrul din Moscova, la Teatrul de artă, când am mers cu colectivul în capitală. Dar la Ivanovo mergeam des la teatru. N-aţi văzut noul teatru din Ivanovo?

— Nu.

— Pe dinafară n-are nimic ieşit din comun. O cutie gri, stil beton armat, dar înăuntru e splendid! Îmi plăcea mult să merg la teatru, pentru mine nu e doar un divertisment. Te instruieşti la teatru, nu-i aşa? (în acest timp, evident, constatările pentru convoiul incendiat aşteptau să fie rezolvate; dar, oricum, avea nevoie de două zile întregi de lucru, în schimb, cât de măgulitor era să cunoască un mare actor şi să vorbească puţin cu el!)

— Ce roluri aţi interpretat?

— Multe, răspunse Tveritinov cu un zâmbet trist. În atâţia ani, nici măcar n-aş putea să le spun pe toate.

— Da, dar totuşi. De exemplu?

— Păi… locotent-colonel Vercinin… doctor Rank…

— Da, da…

Zotov nu îşi amintea de aceste roluri.

— Şi în piesele de teatru ale lui Gorki n-aţi jucat?

— Ba da, bineînţeles.

— Eu asta preferam, piesele de teatru ale lui Gorki. Şi tot ce era de Gorki. Cel mai inteligent, mai uman, cel mai mare scriitor al nostru. Nu credeţi?

Tveritinov îşi ridică sprâncenele, încercând să găsească un răspuns, dar nu reuşi, aşa că rămase tăcut.

— Chiar mi se pare că am auzit de numele dumneavoastră. Nu sunteţi artist emerit?

Această discuţie îi făcea atât de mare plăcere, încât se îmbujora.

— Dacă aş fi fost artist emerit, răspunse Tveritinov, depărtându-şi puţin braţele, sigur n-aş fi fost acum aici.

— De ce? Ah, da, sigur, nu aţi fi fost mobilizat.

— Noi n-am fost mobilizaţi. Făceam parte din miliţiile populare. Înrolaţi voluntar.

— Deci sigur au fost artişti emeriţi care s-au înrolat voluntar!

— Toţi făceau asta, începând cu regizorii. Doar că la un moment dat, cineva a tras o linie după un anumit număr, cei care erau deasupra liniei au rămas, cei care erau sub au plecat.

— Aţi fost antrenaţi?

— Câteva zile, pentru lupta cu baioneta. Şi pentru aruncarea grenadelor. De lemn.

Se uita atât de fix la un punct din podea, încât ochii lui păreau că sunt din sticlă.

— Şi pe urmă v-au dat arme?

— Da, ne-au dat puşti când unitatea noastră era pe drum. Model 1891. Am mers pe jos până la Viazma. Pe lângă Viazma, ne-au prins în cleşte.

— Au fost mulţi morţi?

— După părerea mea, cei mai mulţi au fost făcuţi prizonieri. Eram un grup mic care s-a unit cu luptători de

pe front încercuiţi, ei ne-au scos din încurcătură. Nici măcar nu ştiu unde este frontul. Aveţi hărţi?

— Nu există hărţi, comunicatele nu sunt clare, dar pot să vă spun că Sevastopol şi o bucată din Crimeea sunt ale noastre, Taganrog la fel, bazinul Doneţ e al nostru. În schimb, Orei şi Kursk sunt în mâinile lor…

— Oho! Şi împrejurimile Moscovei?

— Asta chiar că e greu de înţeles. Aproape că se bat în zona suburbană. Leningrad e complet izolat…

De durere, de jur împrejurul ochilor lui Zotov apărură riduri.

— Şi eu, care nu reuşesc să-i conving să mă trimită pe front!

— Lăsaţi, o să mai aveţi ocazia!

— Asta doar pentru că războiul va dura mai mult de un an.

— Aţi făcut facultatea?

— Da. Practic, ne-am susţinut proiectul final în primele zile de război. Dacă putem spune că aceea a fost susţinere… Trebuia să fie în decembrie. Şi ne-am trezit că ne spun: „Toţi cei care au schiţe, proiecte, să le-aducă şi e suficient”.

Zotov considera că acest subiect este interesant, se simţea în largul său şi vorbea repede ca să spună totul dinfr-odată:

— Cinci ani întregi, da… Când am intrat la institut, Franco deja se răzvrătise. Apoi a căzut Austria! Cehoslovacia! Începutul războiului mondial! Al războiului din Finlanda! Cotropirea Franţei! A Greciei! A Iugoslaviei! Vă daţi seama, cum era să studiem noi maşinile textile în starea de spirit în care eram? Şi după ce-am terminat, colegii mei au fost trimişi la un centru de instruire la Academia de mecanică, eu nu, din cauza ochilor, sunt foarte miop. Îi hărţuiam în fiecare zi pe cei de la centrul de recrutare, în fiecare zi… Am experienţă, din 1937… Singurul lucru pe care l-am obţinut vreodată a fost că m-au încorporat în Şcoala de administraţie. Bine, de acord. Mi-am pus hârtia în buzunar, am trecut prin Moscova şi m-am fofilat în Comisariatul de la Apărare. Am vorbit cu un colonel bătrân, era tare grăbit,

tocmai îşi închidea servieta. „Ştiţi, sunt inginer, am zis eu, nu vreau să merg la Administraţie.” „Arătaţi-mi diploma!” Dar eu n-aveam diploma… „Bine, o să vă pun o singură întrebare, dacă răspundeţi corect, înseamnă că e adevărat. Ce-i aia o manivelă?” Şi eu recit pe nerăsuflate: „E o piesă fixată pe axul de transmisie, legată de bielă pentru a…” Şi el a tăiat Şcoala de Administraţie şi a scris: „Şcoala Feroviară”. Şi-a luat servieta şi a plecat. Eram în culmea fericirii. M-am dus la şcoală, admiterea se terminase, nu mai erau decât cursuri de comisari feroviari. Aşa că manivela nu mi-a folosit la nimic!

Vasili ştia că nu era momentul să trăncănească, să depene amintiri, dar se întâmpla atât de rar să se destăinuie unui om cultivat, atent.

— Sunt sigur că fumaţi, îndrăzni Zotov, aruncând o privire pe foaia de drum. Fumaţi, vă rog, Igor Dementievici. Am aici tutun, hârtie pentru ţigări, am dreptul la o raţie, dar eu nu fumez.

Scoase din sertar un pachet de tutun abia început şi i-l dădu.

— Fumez, într-adevăr, recunoscu Igor Dementievici şi i se lumină faţa de încântare.

Se aplecă şi luă pachetul, dar nu-şi răsuci imediat ţigara; se lăsă pătruns de mirosul tutunului şi parcă îi scăpă un geamăt imperceptibil. Se uită la marcă şi, ridicând capul, exclamă:

— Tutun din Armenia!

Îşi făcu o ţigară groasă, îşi trecu limba peste hârtie şi Vasili scapără imediat un băţ de chibrit.

— Şi în păturile alea nu fuma nimeni, nu?

— N-am remarcat.

Copleşit de fericire, Igor Dementievici se sprijini de spătarul scaunului.

— Mi se pare că nimeni nu avea tutun. De ce aţi vorbit despre 1937? întrebă el.

— Doar n-aţi uitat ce s-a întâmplat atunci! Şi Vasili începu să povestească plin de înflăcărare: Războiul din Spania! Fasciştii în cetatea universitară! Guadalajara, Jarama, Teruel. Cum să stai pe loc? Cerem să învăţăm spaniola, ni se predă germana. Cumpăr un manual, un dicţionar, las baltă întrebările, examenele şi mă apuc de spaniolă. Văd care e situaţia, că şi noi participăm la luptă, conştiinţa noastră revoluţionară ne interzice să stăm deoparte! Şi în ziare, mucles! Cum să ajungi în Spania? Să fugi la Odessa şi să te-mbarci, asta chiar că-i o copilărie, şi mai e şi pază la graniţe.

Şi-atunci merg să-l găsesc pe şeful biroului de recrutare al secţiei patru, al secţiei trei, al secţiei doi, al secţiei unu. Trimiteţi-mă în Spania! Şi ei încep să râdă, eşti nebun, nu e nici un compatriot de-al nostru în Spania, ce să faci acolo? Văd că vă place să fumaţi, haideţi, puteţi să luaţi tot pachetul! Oricum, îl ţin numai ca să ofer altora. Şi mai am şi acasă. Nu, nu, vă rog, puneţi-l în raniţă, închideţi-o, doar atunci o să vă cred… Acum tutunul este un permis de liberă trecere, asta o să v-ajute pe drum… Şi-atunci, imaginaţi-vă că în Steaua roşie – citeam toate ziarele – dau peste un citat din articolul unui jurnalist francez care scria, printre altele: „Germania şi URSS consideră Spania ca pe un poligon de tragere”. Eu sunt exigent din fire. Am cerut acest număr la bibliotecă, am aşteptat trei zile ca să văd dacă apare o dezminţire a redacţiei. Nimic. Atunci m-am dus chiar la şeful biroului de recrutare şi i-am spus: „Citiţi aici! Nu există dezminţire, deci ne luptăm în Spania. Vă rog să mă trimiteţi în Spania. Soldat simplu!” În momentul ăla, loveşte cu toată puterea cu pumnul în masă. „Fără provocări, vă rog! Cine v-a trimis? Când va fi nevoie, o să vă chemăm. Haideţi, plecaţi!”

Povestind aceste amintiri, Zotov râdea din toată inima. Obrajii lui erau iarăşi brăzdaţi de şanţuri. Chiar se simţea în largul său cu acest actor şi avea chef să îi povestească despre vizita marinarilor spanioli în timpul căreia le

răspunsese în spaniolă, să îl întrebe cum a fost când era încercuit, pe scurt, să discute cu acest om educat, inteligent, despre cum evoluaseră evenimentele. Dar Valia întredeschise uşa.

— Vasili Vasilievici! Dispecerul întreabă dacă e vreo problemă cu 794. Dacă nu, îl lăsăm să treacă.

Zotov se uită în graficul său.

— Ce tren e ăsta? Merge la Povorino?

— Da.

— A ajuns?

— O să vină în vreo zece minute.

— Cred că n-avem nimic de-a face cu el. Ce tren e?

— Materiale pentru uzine şi câteva vagoane de călători.

— Ah, asta-i nemaipomenit! Nemaipomenit! O să mergeţi cu trenul ăsta, Igor Dementievici! E foarte bun pentru dumneavoastră, n-o să fie nevoie să schimbaţi trenul. Nu, draga mea Valia, nu se descarcă nimic pentru noi, putem să-i dăm drumul. Să treacă pe o linie mai aproape, pe 1 sau pe 2, mergi şi spune-le.

— Bine, Vasili Vasilievici.

— Le-ai explicat ce-i cu păturile?

— Da, cuvânt cu cuvânt. Şi ieşi.

— Doar că mi-e ciudă că nu pot să vă ofer nimic de mâncare. N-am în sertar nici măcar un biscuit.

Zotov deschise sertarul ca şi cum nu ar fi fost convins pe de-a-ntregul de acest lucru, ca şi cum ar fi putut să mai găsească totuşi un biscuit. Dar raţia e raţie, Vasili terminase dimineaţă pâinea care i se adusese pentru toată ziua.

— Chiar n-aţi mâncat nimic de când aţi pierdut trenul?

— Nu vă faceţi griji, pentru Dumnezeu, Vasili Vasilievici! Tveritinov îşi puse mâna cu degetele răsfirate în evantai pe bluzonul murdar cu nasturi desperecheaţi. Şi-aşa vă sunt extrem de recunoscător!

Privirea şi vocea lui nu mai erau aşa de triste.

— Deci, începu să explice cu plăcere Zotov, o să mergeţi până la Griazi. Păcat că nu am o hartă. Ştiţi pe unde e?

— Nu prea, nu… Parcă am auzit vorbindu-se…

— Dar e-o gară foarte cunoscută! Dacă ajungeţi ziua, mergeţi la comisarul gării să-i arătaţi foaia de drum – vedeţi, am notat că aţi trecut pe-aici – o să vă facă o hârtie pentru centrul de aprovizionare, de-acolo luaţi raţia pe două zile.

— Vă mulţumesc mult.

— Dacă-i noapte, să nu cumva să coborâţi, să nu vă mişcaţi din trenul ăla! Dacă rămâneaţi acolo, între pături, dacă nu vă trezeaţi, Dumnezeu ştie unde-aţi fi ajuns! După ce trece de Griazi, trenul o să meargă la Povorino, dar nici acolo să nu vă mişcaţi din tren, doar dacă nu cumva mergeţi la centrul de aprovizionare, trenul o să vă ducă până la Arceda. Asta-i destinaţia convoiului 245413.

Îi înapoie lui Tveritinov foaia de drum. Acesta, ascunzând-o în buzunarul bluzonului, acelaşi buzunar, cel care se închidea, îl întrebă:

— Arceda? N-am auzit niciodată vorbindu-se despre asta. Unde e?

— Se poate spune că e chiar pe lângă Stalingrad.

— Stalingrad, repetă Tveritinov, ridicând capul.

Fruntea i se acoperi de riduri. Făcu un efort distrat şi întrebă din nou:

— Nu vă supăraţi… Stalingrad… Cum se numea înainte?

Cuvintele acestea îi sfâşiară inima lui Zotov, îl răscoliră. Era posibil aşa ceva? Un sovietic care nu ştia despre Stalingrad? Nu, nu era cu putinţă! Imposibil! Imposibil! De neconceput!

Reuşi totuşi să se stăpânească. Îşi adună gândurile, îşi aranja ochelarii. Spuse cu o voce aproape calmă:

— Înainte se numea Ţariţin.

(Deci nu era un soldat încercuit. Nu. Era un trimis al duşmanului. Un rus alb, cu siguranţă, ceea ce explica purtarea aleasă.)

— Ah, da, da, Ţariţin. Apărarea de la Ţariţin. (Nu era cumva un ofiţer ţarist deghizat? Felul cum îi ceruse harta…

Exagerase puţin cu îmbrăcămintea aceea caraghioasă.)

Acest cuvânt ostil, „ofiţer”, dispărut de atâta timp din limba rusă, pronunţat fie chiar şi în gând, îl lovi pe Zotov ca o baionetă.

(Ah! Se lăsase prostit! Se lăsase prostit! Calm. Vigilenţă. Şi-acum ce să facă? Ce să facă acum?)

Zotov dădu un telefon şi lăsă să sune îndelung.

Ţinea receptorul lipit de ureche, sperând că îi va răspunde căpitanul.

Dar căpitanul, nici gând să răspundă!

— Vasili Vasilievici, mă simt foarte jenat că v-am lăsat fără tutun.

— Nu vă faceţi griji. Păstraţi-l, vă rog, replică Zotov. (Afurisitul! O otreapă, ce mai! Să te umileşti în faţa duşmanului, să nu mai ştii ce să faci ca să-i fii pe plac!)

— Dacă-mi permiteţi, aş vrea să mai fac puţin fum aici. Sau poate trebuie să ies.

(Să iasă? Acum era clar ca lumina zilei! A înţeles că a călcat în străchini şi acum vrea brusc să plece.)

— Nu, nu, puteţi fuma aici. Îmi place mirosul de tutun. (Ce-aş putea să inventez? Cum să fac?) Lăsă telefonul să mai sune de încă trei ori. Cineva răspunse:

— Plantonul la telefon.

— Sunt Zotov.

— Ordonaţi, tovarăşe locotenent. Unde-i Guskov?

— Păi… a ieşit, tovarăşe locotenent.

— A ieşit… unde a ieşit? Cum adică a ieşit? Fă ce ştii şi să fie la post în cinci minute.

(S-a dus la o femeie, ticălosul!)

— Să trăiţi!

(Ce-aş putea să inventez?)

Luă o foaie de hârtie şi, ferindu-se de Tveritinov, scrise cu litere mari: „Valia! Vino la mine în birou şi spune că 794 are întârziere de o oră”. Împături hârtia, înainta spre uşă şi spuse, întinzând mâna:

— Tovarăşă Podcebiakina! Luaţi asta, e vorba despre convoiul de adineauri.

— Care, Vasili Vasilievici?

— Numărul e notat pe hârtie.

Mirată, Valia se ridică şi luă hârtia. Zotov reveni imediat la locul său. Tveritinov îşi punea haina.

— N-o să pierdem trenul? întrebă el cu un zâmbet binevoitor.

— Nu, o să ne anunţe.

Zotov începu să meargă prin birou fără să se uite la Tveritinov. Îşi aranja cutele bluzonului sub centiron şi mişcă pistolul dinspre spate în partea dreaptă. Îşi aranja cascheta verde. Nu ştia deloc nici ce să facă, nici ce să spună. Nu ştia să mintă.

Dacă măcar Tveritonov ar spune ceva, dar acesta tăcea discret.

Din când în când, se auzea şuvoiul de apă care curgea din jgheab, măturat, risipit de vânt.

Locotenentul se opri lângă masă şi se sprijini cu mâinile de un colţ. (Pentru ca Tveritonov să nu observe vreo schimbare, ar fi trebuit să îl privească aşa cum o făcuse înainte, dar era incapabil să facă acest efort.)

— Peste câteva zile va fi sărbătoare! spuse el, stând la pândă.

(Hai, întreabă, întreabă, ce sărbătoare? şi nu voi mai avea nici o suspiciune.)

Dar necunoscutul răspunse:

— Daa…

Locotenentul se uită la el. Dădea din cap şi fuma.

— Aş fi curios să ştiu, oare parada va avea loc în Piaţa Roşie?

(Parada? Nu se gândea la ea, întreba doar ca să mai treacă timpul.) Se auzi o bătaie în uşă.

— Pot să intru, Vasili Vasilievici?

Valia îşi strecură capul prin uşa deschisă. Tveritonov o văzu şi întinse mâna să îşi ia raniţa.

— 794 e blocat între două gări. O să ajungă într-o oră.

— Ei, drăcie, asta-i neplăcut. (Odios, tonul fals al vocii sale îl şoca.)

— Bine, tovarăşă Podcebiakina. Valia dispăru.

Afară, foarte aproape, se auzeau gâfâitul înăbuşit al locomotivei, zgomotul domolit al roţilor care frânau, se simţea cum pământul freamătă.

— Cum să facem? medita cu voce tare Zotov. Trebuie să merg la centrul de aprovizionare.

— Ei, bine, o să ies din acest birou, o să merg oriunde, cum doriţi, spuse Tveritinov cu amabilitate, cu un zâmbet pe buze, şi se ridică deja, cu raniţa în mână.

Zotov îşi luă mantaua.

— De ce să mergeţi să îngheţaţi cine ştie pe unde? Sala de aşteptare e foarte mică, n-ai unde să pui piciorul, sunt mulţi oameni care dorm pe podea. N-aţi vrea să veniţi cu mine la centrul de aprovizionare?

Părea atât de puţin convingător! Adăugă, simţind că roşeşte.

— Poate că aş putea… acolo… să mă descurc ca să vi se dea ceva…

Măcar dacă Tveritinov nu s-ar fi arătat mulţumit. Dar exclamă, radiind de bucurie:

— Ar fi culmea amabilităţii din partea dumneavoastră! Niciodată nu aş fi îndrăznit să vă rog.

Zotov se întoarse, se uită spre masă, închise uşa seifului, stinse lumina:

— Să mergem, închise uşa.

— Dacă mă cheamă de la telegraf, mă-ntorc imediat.

Tveritinov ieşi primul, cu haina lui grotescă şi cu moletiere lăsate care arătau ca un tirbuşon.

Intrară pe un mic culoar rece care era luminat prost de un bec albastru şi ajunseră pe peron.

În întunericul serii, sub cerul invizibil, fulgi mari, uzi, care nu erau nici pe departe albi, nici ploaie, nici zăpadă, cădeau oblic.

Trenul era chiar acolo, pe linia 1. Negru, dar puţin mai negru decât cerul, aşa încât puteai să ghiceşti unde sunt vagoanele şi acoperişurile. La stânga, unde se aducea locomotiva, cenuşarul scuipa flăcări, cenuşa fierbinte, scânteietoare, se răspândea peste calea ferată, aruncată apoi rapid de cealaltă parte. La dreapta, spre coada trenului, şuvoaie de steluţe aprinse împroşcau acoperişurile vagoanelor. Siluete negre, în mare parte ale unor femei, alergau de-a lungul peronului, atrase de aceste steluţe vii. Ceva invizibil, îngrămădit, enorm, topea toate aceste răsuflări chinuite într-una singură. Târau copii care ori plângeau, ori rămâneau tăcuţi. Două persoane care gâfâiau îl loviră pe Zotov şi împinseră ceva care semăna cu o ladă uriaşă. În spate, altcineva trăgea pe peron ceva şi mai greu, care scârţâia. (Tocmai acum, când era infernal să călătoreşti, toată lumea căra sugari, bunici, saci imposibil de ridicat, coşuri mari cât nişte canapele, lăzi grele ca nişte scrinuri.)

Dacă nu ar fi fost cenuşa locomotivei, semaforul, steluţele de la capătul ţevilor cazanelor din vagoane şi, în sfârşit, lumina necamuflată a unui felinar care strălucea departe, pe şine, nimeni nu ar fi crezut că aici erau multe trenuri, că această gară nu este o pădure adâncă, un câmp negru imens care aştepta liniştit să înfrunte iarna şi lentele schimbări de anotimp.

Dar se auzeau scârţâitul atelajelor, ţignalul acarului, bătăile cu ciocanele şi agitaţia mulţimii emoţionate.

— Pe-aici!

Zotov îl conducea pe necunoscut printr-un pasaj ferit.

Avea un felinar cu sticlă albastră şi, de mai multe ori, îi lumină drumul lui Tveritinov ca să vadă pe unde să o ia.

— Aoleu, era să rămân fără caschetă! se plânse el.

Locotenentul mergea fără să scoată nici un cuvânt.

— E şi nu e zăpadă, îţi intră pe sub guler, spunea celălalt ca să întreţină conversaţia.

Nici măcar nu avea guler.

— Aici e mocirlă, îl avertiză locotenentul.

Se înfundară în noroiul cel mai cleios şi mai clipocitor care există, nu era un alt drum mai bun.

— Stai! Cine e? se auzi din apropiere vocea puternică a unei santinele.

Tveritinov tresări violent.

— Locotenent Zotov.

Mergând în linie dreaptă prin noroiul care le ajungea până la glezne, prin unele locuri chiar şi mai sus, înconjurară aripa unde era centrul de aprovizionare şi urcară treptele de pe un mic peron din spate. Bătură puternic din picioare şi îşi scuturară picăturile de pe umeri. Locotenentul lumină intrarea cu felinarul şi îl conduse pe Tveritinov într-un fel de sală comună cu o masă goală şi două bănci. (Aici luau masa şi se instruiau gărzile de la centrul de aprovizionare.) Căutau de mult timp cablu electric pentru a pune un bec, dar chiar şi acum, această cameră cu pereţi din scândură care nu erau nici măcar văruiţi era luminată slab doar de un felinar pus pe masă. Colţurile se estompau în întuneric.

Uşa camerei unde erau gărzile se deschise. Apăru pe prag un soldat, cu spatele spre lumina electrică şi cu faţa în întuneric.

— Unde e Guskov? întrebă cu duritate Zotov.

— Stai! Cine e? urlă o voce din exterior.

Se auzi un zgomot de paşi pe peron, Guskov intră, urmat de un soldat.

— Ordonaţi, tovarăşe locotenent!

Guskov făcu o mişcare vagă care semăna oarecum cu un salut. În penumbră, Zotov văzu pe chipul lui Guskov, destul de obraznic de obicei, o crispare de nemulţumire pentru că fusese deranjat fără un motiv serios de către acest locotenent căruia aproape că nici nu îi era subordonat.

Brusc, Zotov strigă cu asprime:

— Sergent Guskov! Câte santinele trebuie să fie de gardă?

Guskov nu se sperie, se miră (Zotov nu ţipa niciodată). Răspunse cu blândeţe:

— Ar trebui să fie două, dar ştiţi şi dumneavoastră că…

— Nu ştiu nimic! Respectaţi regulamentul! Buzele lui Guskov se crispară iarăşi:

— Soldat Bobnev! Luaţi-vă armele, la postul de gardă!

Soldatul care îl urma pe Guskov trecu prin spatele superiorilor, bocănind pe podea, şi intră în camera de alături.

— Dumneavoastră, sergent, veniţi cu mine la comisar.

Dar Guskov mirosise deja că se întâmplă ceva.

Soldatul se întoarse, înarmat cu o puşcă cu baionetă, trecu în pas cadenţat prin faţa celor trei bărbaţi şi îşi luă în primire postul de gardă în faţa uşii.

(Acela fu momentul în care Zotov fu cuprins de timiditate! Nu găsea cuvintele pe care ar fi trebuit să le spună.)

— Dumneavoastră… Eu… spuse el cu o voce moale, abia ridicând ochii spre Tveritinov. Trebuie să merg în altă parte să văd ceva, un moment…

Apăsa mai mult decât niciodată pe „o”-urile lui.

— Rămâneţi aici, vă rog. Un moment. Aşteptaţi.

Capul lui Tveritinov, cu cascheta mare şi umbra neliniştitoare pe care aceasta o proiecta pe perete şi pe tavan, avea un aspect ireal. I se părea că fularul ud e un nod strâns în jurul gâtului.

— Mă lăsaţi aici! Dar nu se poate, Vasili Vasilievici, înseamnă c-o să pierd trenul! Permiteţi-mi să merg pe peron.

— Nu, nu… Trebuie să rămâneţi aici… ordonă Zotov, alergând spre uşă.

Tveritinov înţelesese.

— Mă arestaţi! strigă el. Tovarăşe locotenent, dar pentru ce? Lăsaţi-mă să prind din urmă convoiul!

Şi, la fel ca şi înainte, când îi mulţumise, îşi puse mâna pe piept cu cele cinci degete răsfirate ca un evantai. Făcu rapid doi paşi pe urma locotenentului, dar soldatul de gardă, isteţ, îi bară drumul cu baioneta.

Fără să vrea, Zotov trebui să se întoarcă şi atunci, pentru ultima dată – pentru ultima dată în viaţa lui – văzu la lumina palidă a felinarului acest chip, chipul descompus al regelui Lear în cavoul său.

— Ce faceţi? Ce faceţi? Vocea lui Tveritinov răsuna ca un clopot. Ceea ce faceţi este ireparabili.

Ridică spre cer braţele care îi ieşeau din mâneci (într-una ţinea raniţa) şi se umflă până când aproape că atinse dimensiunile umbrei sale negre înaripate, deja tavanul îl apăsa pe creştet.

— Nu vă neliniştiţi, nu vă neliniştiţi, îl dojeni Zotov, bâjbâind ca să găsească pragul. Trebuie pur şi simplu clarificată o mică problemă.

Şi plecă.

Guskov plecă şi el.

Traversând biroul dispecerului militar, Zotov îi spuse:

— Mai ţine un pic pe loc convoiul ăla. Ajunse în birou, se aşeză la masa de lucru şi scrise: „Către Serviciul de Securitate al Ministerului de Interne.

Trimit pe numitul Tveritinov Igor Dementievici pe care l-am arestat, care pretinde că a fost încercuit şi a pierdut convoiul nr. 245413 la Skopina. În timpul discuţiei noastre…”

— Pregăteşte-te! îi spuse el lui Guskov. Ia un om şi du-l la Centrul Feroviar.

Trecură câteva zile, sărbătoarea se terminase.

Dar imaginea acestui om cu un zâmbet uluitor şi fotografia fiicei sale îmbrăcată în rochie cu dungi îl obsedau în continuare pe Zotov.

Se părea că totul se făcuse aşa cum trebuia făcut. Aşa cum trebuia, dar nu asta era problema… Voi să aibă certitudinea că într-adevăr era vorba despre un spion deghizat sau, în caz contrar, că fusese de mult eliberat. Telefona la centru, la serviciul de securitate.

— V-am trimis pe 1 noiembrie pe un anume Tveritinov. Aţi putea să-mi spuneţi, vă rog, ce anume s-a aflat despre el?

— Cazul este în cercetare! Tonul era dur.

— Ascultaţi puţin, Zotov. Sunt lucruri neclare în constatările despre mărfurile deteriorate până la 80 la sută. E o problemă extrem de importantă, unii ar putea să-şi umple buzunarele din afacerea asta.

Zotov îşi petrecu toată iarna în această gară, pe acelaşi post de comisar-adjunct. Îşi dorise de multe ori să telefoneze ca să ceară informaţii, dar ar fi putut să pară suspect.

Într-o zi, veni un inspector de poliţie trimis de la Centrul Feroviar. Zotov îl întrebă, ca din întâmplare:

— Vi-l amintiţi pe un anume Tveritinov? Eu l-am arestat, toamna trecută.

— De ce întrebaţi?

Faţa lui Zotov se întunecă vizibil:

— Aşa, pur şi simplu… mă interesează… cum s-a terminat?

— Cazul lui Tveritinov al dumneavoastră va fi clarificat. Noi nu lucrăm de mântuială.

Dar de atunci, de-a lungul întregii sale vieţi, Zotov n-a putut să-l uite pe acel om niciodată…

SFÂRŞIT

1 Fruct cărnos, cu pieliţa subţire şi cu miezul zemos (n. Tr).

2 Publicaţie a armatei sovietice (n. Tr.).

3 Valeri Cekalov, aviator celebru, pilot de încercare. În 1937, a bătut recordul mondial la zborul pe distanţă lungă fără escală pe ruta Moscova-Vancouver pe la Polul Nord. A murit în 1938, în timpul unui zbor de încercare (n. Tr.).

4 însemnele gradului de plutonier-şef (n. Tr.).